

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie

Jaarverslag 2016

---

colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van
Stichting Bedrijfstakpensioenfonds
voor de Betonproductenindustrie

Post- en bezoekadres
Postbus 40038, 7300 AX Apeldoorn
Rijnzathe 12, 3454 PV De Meern

administrateur
Syntrus Achmea (Pensioenbeheer)
Postbus 3183, 3502 GD Utrecht
telefoon: 030 6692445

datum
21 juni 2017

Versie
Definitief

Inhoud

1	Voorwoord	3
2	Karakteristieken van Bpf Beton	4
2.1	Kenmerken pensioenregeling 2016	4
2.2	Profiel van de organisatie	7
2.3	Kerngegevens	12
3	Verslag van het bestuur	13
3.1	Bestuursbesluiten en gevoerd beleid	13
3.2	Governance	27
3.3	Communicatie	31
3.4	Risicoparagraaf	34
3.5	Pensioenontwikkelingen	38
3.6	Beleggingen	40
3.7	Vooruitzichten	49
3.8	Financiële paragraaf	51
4	Raad van Toezicht	56
4.1	Inleiding	56
4.2	Bevindingen en aanbevelingen	56
4.3	Verklaring inzake goedkeuring van het bestuursverslag en de jaarrekening	58
4.4	Reactie bestuur	58
5	Verantwoordingsorgaan	59
5.1	Verslag 2016	59
5.2	Oordeel 2016	60
5.3	Reactie bestuur	60
6	Slotwoord	62
7	Jaarrekening	63
7.1	Balans per 31 december	64
7.2	Staat van baten en lasten	65
7.3	Kasstroomoverzicht	66
7.4	Algemene toelichting	67
7.5	Toelichting op de Balans	76
7.6	Toelichting op de staat van baten en lasten	98
8	Overige gegevens	105
8.1	Actuariële verklaring	106
8.2	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	108
9	Bijlagen	111

1 Voorwoord

Inleiding

Voor u ligt het jaarverslag 2016 van de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie (verder "Bpf Beton"). Het bestuur geeft met dit bestuursverslag nader inzicht in het gevoerde beleid en de financiële situatie van Bpf Beton.

Ontwikkelingen financiële positie

De beleidsdekkingsgraad is in 2016 gedaald van 100,3% (ultimo 2015) naar 95,3% (ultimo 2016). De belangrijkste oorzaak hiervan is de verdere daling van de rente. De belangrijkste consequentie is dat de pensioenen en de pensioenaanspraken in 2017 wederom niet verhoogd kunnen worden. Ook voor de komende jaren zal dat naar verwachting helaas niet het geval zijn. De gemiddelde rente is vanaf eind oktober 2016 licht aan het stijgen. Hierdoor neemt de technische voorziening af en is een lichte stijging van de beleidsdekkingsgraad waarneembaar. De financiële positie begin 2017 is nog steeds broos en de vraag blijft of het fonds kortingen de komende jaren kan voorkomen. De ontwikkelingen worden nauwlettend in de gaten gehouden. Op 28 maart 2017 is de update van het herstelplan aan De Nederlandsche Bank (DNB) verstuurd. Uit de update van het herstelplan 2017 volgt dat Bpf Beton binnen de hersteltermijn uit zowel dekkingstekort als reservetekort zal zijn en vooralsnog niet hoeft te korten. Op 19 mei 2017 heeft DNB ingestemd met het herstelplan.

De waarde van de totale beleggingsportefeuille steeg in 2016 van € 766 miljoen naar € 910 miljoen en de voorziening pensioenverplichting steeg in 2016 van € 793 miljoen tot € 925 miljoen. De z-score voor het jaar 2016 bedraagt -0,02. De uitkomst van deze performancetoets is positief en bedraagt 1,68 (nieuwe stijl). Bpf Beton zit hiermee boven de norm van minimaal 0.

Pensioenregeling

In 2016 is de pensioenregeling niet ingrijpend gewijzigd. De pensioenrichtleeftijd is gehandhaafd op 67 jaar en het opbouwpercentage is 1,875% per jaar gebleven. De premie is in 2016 verlaagd van 25,80% naar 25,20% van de pensioengrondslag. De werkgeverspremie ten behoeve van de voorwaardelijke optrekregeling is verlaagd van 11,30% naar 11,04% van de pensioengrondslag.

Eind november 2016 hebben cao-partijen een akkoord bereikt over het beëindigen van de optrekregeling en het verbeteren van de pensioenregeling per 1 januari 2017. Er wordt naar gestreefd de franchise van de pensioenregeling in de jaren 2017 t/m 2021 stapsgewijs te verlagen naar het niveau van de in 2021 dan geldende wettelijke minimum-franchise. Het geld dat tot 1 januari 2017 opzij gezet is voor de optrekregeling, wordt verdeeld over de (meeste) deelnemers die per 31 december 2016 uitzicht hadden op een optrekpensioen. Met dit geld wordt voor deze deelnemers extra onvoorwaardelijk pensioen ingekocht.

Rendement

Bpf Beton behaalde in 2016 op de beleggingsportefeuille een overall rendement van 13,07% (99 miljoen). Het benchmarkrendement (de meetlat waartegen het fondsrendement wordt afgezet) bedroeg 12,87%. Per saldo is sprake van een outperformance van 0,18%.

Vaststelling jaarverslag

Het bestuur heeft het jaarverslag 2016 besproken in de bestuursvergadering van 9 juni 2017. Het jaarverslag 2016 en de daarbij behorende verslagstaten voor DNB zijn vastgesteld op 21 juni 2017. Het bestuur bedankt iedereen die zich op betrokken en deskundige wijze heeft ingezet voor Bpf Beton.

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie
Amsterdam, 21 juni 2017

De heer G.W. van der Peijl (voorzitter)

De heer H. Korthof (secretaris)

2 Karakteristieken van Bpf Beton

2.1 Kenmerken pensioenregeling 2016

Soort pensioenregeling

De regeling van Bpf Beton heeft het karakter van een uitkeringsovereenkomst in de vorm van een zogenaamde geïndexeerde middelloonregeling. Elk jaar bouwt de deelnemer een stukje van zijn pensioen op, gebaseerd op de pensioengrondslag in dat jaar. De pensioenuitkering beoogt een afspiegeling te zijn van het gemiddelde verdiende salaris tijdens de deelname aan de regeling. Door middel van een toeslagenbeleid wordt ernaar gestreefd het reeds opgebouwde pensioen zijn waarde te laten behouden. Vanaf 1 januari 2006 gelden er twee pensioenregelingen, namelijk één voor de werknemers die op of ná 1 januari 1950 zijn geboren; het pensioenreglement 55- werknemers en één voor de werknemers die vóór 1 januari 1950 zijn geboren; het pensioenreglement 55+ werknemers. De opbouwfase van de pensioenregeling van de deelnemers die geboren zijn vóór 1 januari 1950 is eind 2014 beëindigd.

Verplichtstelling

De deelneming in Bpf Beton is verplicht voor werknemers in dienst van een werkgever in de Betonproductenindustrie, zoals is vastgelegd in de verplichtstelling. De verplichtstelling is terug te vinden op de website van Bpf Beton (www.betonpensioen.nl: Ik ben werkgever > Werkgeversgegevens > Aansluiten bij het fonds).

Pensioenrichtleeftijd

De minimum toetredingsleeftijd is 21 jaar. Het ouderdomspensioen gaat (vanaf 1 januari 2015) in op de leeftijd van 67 jaar.

Partnerpensioen

Het partnerpensioen op opbouwbasis bedraagt maximaal 70% van het opgebouwde ouderdomspensioen.

Franchise

De franchise is het deel van het pensioengevend loon waarover geen pensioenpremie wordt betaald en ook geen opbouw plaatsvindt. Reden hiervoor is dat de deelnemer naast het pensioen ook een AOW-uitkering krijgt.

Pensioengevend loon

Onder loon in de zin van de pensioenregeling wordt het vaste jaarsalaris verstaan inclusief de vakantietoeslag en de eindejaarsuitkering.

Pensioengrondslag

De pensioengrondslag is het gedeelte van het loon dat de grondslag vormt voor de pensioenopbouw van een deelnemer. De pensioengrondslag wordt verkregen door het pensioengevend loon te verminderen met de franchise.

Kenmerken van de pensioenregeling van de deelnemers die geboren zijn op of ná 1 januari 1950

Dit betreft een middelloonregeling met een voorwaardelijke toeslagverlening. Voor 2016 is het opbouwpercentage vastgesteld op 1,875% van de pensioengrondslag. De maximumpensioengrondslag bedroeg in 2016 € 35.297,-, de franchise € 17.466,- en het maximum salaris € 52.763,-.

Voor de groep deelnemers, geboren op of na 1 januari 1950, die voldoen aan de gestelde voorwaarden van Bpf Beton, bestaat een zogenaamde overgangsregeling (voorwaardelijke optrekregeling) waarbij extra pensioenrechten onder voorwaarden kunnen worden toegekend tot wat fiscaal maximaal toelaatbaar is. Eind november 2016 hebben Cao-partijen een akkoord bereikt over het beëindigen van de optrekregeling. Het geld dat tot 1 januari 2017 opzij gezet is voor de optrekregeling, wordt verdeeld over de

(meeste) deelnemers die per 31 december 2016 uitzicht hadden op een optrekpensioen. Met dit geld wordt voor deze deelnemers extra onvoorwaardelijk pensioen ingekocht.

De pensioenen worden gefinancierd door het heffen van een premie waaraan zowel de werkgever als de werknemer een bijdrage levert. In 2016 bedroeg de premie 25,20% van de pensioengrondslag. Hiervan kon maximaal 9,59 % ten laste van de werknemer worden gebracht. Ten behoeve van de voorwaardelijke optrekregeling betaalden werkgevers in 2016 een premie van 11,04% van de pensioengrondslag.

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2016	2015
Kostendekkende premie	30.491	27.903
Gedempte kostendekkende premie	19.675	20.391
Feitelijke premie (exclusief premie oude jaren)	22.112	21.827

De kostendekkende premie 2016 is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2015 gepubliceerd door DNB).

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2016	2015
Actuarieel benodigde koopsom	24.709	23.465
Opslag voor uitvoeringskosten	1.359	1.200
Solvabiliteitsopslag	4.423	3.238
	30.491	27.903

De samenstelling van de gedempte premie is als volgt:

	2016	2015
Actuarieel benodigde koopsom	11.020	16.864
Opslag voor uitvoeringskosten	1.359	1.200
Solvabiliteitsopslag	1.973	2.327
Voorwaardelijke onderdelen	5.323	0
	19.675	20.391

De samenstelling van de feitelijke premie (exclusief premie oude jaren) is als volgt:

	2016	2015
Actuarieel benodigde koopsom	11.020	16.864
Opslag voor uitvoeringskosten	1.359	1.200
Solvabiliteitsopslag	1.973	2.327
Voorwaardelijke onderdelen	5.323	0
Opslag feitelijke premie	2.437	1.436
	22.112	21.827

Het fonds hanteert een financieringsbeleid dat uitgaat van een gedempte premie. De gedempte premie wordt geacht kostendekkend te zijn. De gedempte premie wordt analoog aan de kostendekkende premie berekend. De gedempte kostendekkende premie is berekend op basis van een verwacht rendement. De gehanteerde rendementscurve is gebaseerd op

de maximaal toegestane parameters, waarbij de gehele curve met 0,1%-punt wordt verlaagd, uit het oogpunt van evenwichtige belangenafweging. De gedempte premie maakt gebruik van de gemiddelde marktrente van de afgelopen 10 jaar, gebaseerd op de door DNB gepubliceerde termijnstructuren.

Excedentregeling

Werkgevers kunnen werknemers de mogelijkheid bieden om over het salaris dat boven het maximum salaris van € 52.763,- (2016) ligt ook pensioen op te bouwen. Hiervoor kan de werkgever een excedentcontract aangaan met Bpf Beton. Per 31 december 2016 zijn er 9 werkgevers (in 2015: 10) die een excedentregeling bij Bpf Beton hebben.

Hoofdlijnen uitvoeringsreglement

Invulling

De afspraken over de uitvoering van de pensioenovereenkomst die van belang zijn voor de aangesloten werkgever(s) zijn vastgelegd in het uitvoeringsreglement zoals bedoeld in artikel 23 lid 2 sub b en artikel 25 van de Pensioenwet. Het uitvoeringsreglement is opgenomen als bijlage bij de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota (ABTN).

Aangesloten werkgevers

De aangesloten werkgever is verantwoordelijk voor het tijdig verstrekken van de juiste gegevens die nodig zijn om de pensioenregeling uit te kunnen voeren. Indien het fonds het voor een goede uitvoering van de statuten en het pensioenreglement nodig acht, is de werkgever verplicht inzage te verlenen van boeken en bescheiden aan een door het fonds aan te wijzen persoon.

Nieuwe werkgevers met personeel in dienst dienen zich voor de werknemersverzekeringen te melden bij het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) voor de voor hen van toepassing zijnde sector. Het UWV bepaalt in welke sector zij de onderneming op grond van de bedrijfsactiviteiten moet indelen. Als een werkgever wordt ingedeeld in een categorie, waarvoor mogelijk een verplichting tot deelname aan een bedrijfstak(pensioen)fonds geldt, dan wordt de administrateur geïnformeerd. Als de werkgever al bekend is en op grond van de bedrijfsactiviteiten onder de werkingssfeeromschrijving van een bedrijfstak(pensioen)fonds ressorteert, wordt een aansluiting gerealiseerd. Indien niet met een redelijke mate van zekerheid kan worden bepaald of een (bedrijfstak)pensioenregeling van toepassing is, wordt een vragenformulier verzonden voor het opvragen van nadere informatie. Als aan het verzoek tot het verstrekken van nadere informatie, ondanks diverse rappels, niet wordt voldaan wordt er aan de hand van de beschikbare informatie een aansluiting gerealiseerd.

Als een aansluiting is gerealiseerd, wordt de werkgever hiervan in kennis gesteld en wordt hem de nodige informatie (waaronder een pensioenreglement en een uitvoeringsovereenkomst) toegezonden. De werkgever moet zelf bepalen of hij personeel in dienst heeft waarvoor pensioenpremie verschuldigd is. Aan de hand van de opgave van de werkgever wordt de pensioenpremie berekend en een premienota vastgesteld. De nota wordt aan de werkgever gezonden. Wanneer een werkgever met deelnemingsplichtig personeel in dienst verzuimt zich aan te melden en de werkgever wordt op een later tijdstip gesignaleerd, dan wordt de werkgever met terugwerkende kracht aangesloten.

2.2 Profiel van de organisatie

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie, statutair gevestigd te Amsterdam, is opgericht op 28 juni 1957. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41199582.

Bpf Beton is aangesloten bij de Pensioenfederatie.

Doelstelling van Bpf Beton is, overeenkomstig de bepalingen van de statuten en de pensioenreglementen, de (gewezen) deelnemers en hun nabestaanden te beschermen tegen de geldelijke gevolgen van ouderdom en overlijden.

2.2.1. Bestuur

Het bestuur heeft een paritair bestuursmodel. Sinds 1 juli 2014 bestaat het bestuur uit negen leden, te weten: drie van werknemerszijde, vier van werkgeverszijde en twee namens pensioengerechtigden. Bestuursleden worden benoemd door de werkgeversvereniging, de werknemersorganisaties en op basis van de uitslag van de laatst gehouden verkiezing voor vertegenwoordigers van pensioengerechtigden in het bestuur. De functies van voorzitter en secretaris van het bestuur worden bekleed voor de periode van één jaar. De werkgeversvereniging en de werknemersorganisaties leveren jaarlijks beurtelings de voorzitter en secretaris.

Benoeming van bestuursleden vindt plaats door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Bpf Beton hanteert een gewogen stemverhouding. De bestuursleden die zijn voorgedragen door de werkgeversvereniging hebben gezamenlijk evenveel stemmen als de bestuursleden die zijn voorgedragen door de werknemersorganisaties én de bestuursleden die zijn benoemd namens pensioengerechtigden tezamen. Bij vacatures streeft het fonds er naar invulling te geven aan de diversiteitsnormen uit de Code pensioenfondsen.

Het bestuur bepaalt het dagelijks beleid van Bpf Beton en draagt zorg voor de handhaving en uitvoering van de statuten en pensioenreglementen. Het uitgangspunt hierbij is dat dit gebeurt door een evenwichtige en zorgvuldige afweging van de belangen van alle belanghebbenden. Het bestuur laat zich bij het maken van beleid ondersteunen door adviezen en rapportages, gegeven of opgesteld door of in samenspraak met externe deskundigen. Het bestuur ziet er op toe dat de uitvoering voldoet aan de gestelde eisen van de externe toezichthouders, te weten DNB en de Autoriteit Financiële Markten (AFM).

Het bestuur heeft uitsluitend bevoegdheden conform de statuten en de pensioenreglementen van Bpf Beton.

De samenstelling van het bestuur per 31 december 2016 is als volgt:

Leden werkgevers	Functie	Organisatie	Geslacht	Leeftijd
Johan Blom	Bestuurslid	BFBN	Man	64
Govert van der Peijl	Secretaris	BFBN	Man	53
Dick Slob	Bestuurslid	BFBN	Man	61
Fred Doeve	Beoogd bestuurslid	BFBN	Man	61

Leden werknemers	Functie	Organisatie	Geslacht	Leeftijd
Andre Jorna	Bestuurslid	De Unie	Man	68
Henk Korthof	Voorzitter	FNV	Man	63
Henk Wuijten	Plv. voorzitter	CNV Vakmensen	Man	60

Leden pensioengerechtigden	Functie	Organisatie	Geslacht	Leeftijd
Yvonne Folkers	Bestuurslid	FNV	Vrouw	50
Stef Borghouts	Bestuurslid	ANBO	Man	57

Per 1 juli 2016 is Laura Bruns afgetreden. De nevenfuncties van de bestuursleden zijn opgenomen in bijlage 1.

2.2.2. Bestuurlijke commissies en werkgroepen

Voorzittersoverleg

Voorafgaand aan de bestuursvergaderingen vindt overleg plaats tussen de voorzitter, de secretaris en Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) om de agendaonderwerpen voor een bestuursvergadering door te spreken. Hierdoor worden de onderwerpen conform de wensen van het bestuur in de bestuursvergadering behandeld.

Voorafgaand aan de bestuursvergaderingen vindt telefonisch overleg plaats tussen de voorzitters van het bestuur en de voorzitter van de raad van toezicht. Tevens wordt door de voorzitter van het bestuur na iedere bestuursvergadering telefonisch een terugkoppeling gedaan aan de voorzitter van het verantwoordingsorgaan. Daarnaast vindt twee maal per jaar een overleg plaats tussen de voorzitters van het bestuur, de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan.

Jaarwerkcommissie

De jaarwerkcommissie ziet erop toe dat het bestuursverslag tijdig aan het bestuur wordt voorgelegd. De jaarwerkcommissie wordt gevormd door drie bestuursleden die jaarlijks worden benoemd door het bestuur. De commissie bespreekt het bestuursverslag met Syntrus Achmea (Pensioenbeheer), de waarmede actuaire en de externe accountant en adviseert het bestuur over het vaststellen van het bestuursverslag. Ten behoeve van het bestuursverslag 2016 hebben vijf vergaderingen van de jaarwerkcommissie plaatsgevonden.

De jaarwerkcommissie voor het bestuursverslag 2016 bestaat uit de volgende bestuursleden: Henk Korthof, Yvonne Folkers en Stef Borghouts.

Klachtencommissie

De klachtencommissie bestaat uit twee leden van het bestuur. In het klachtenreglement van Bpf Beton staat de klachtenprocedure omschreven. Het oordeel over een klacht vindt in eerste instantie door de administrateur plaats en wordt schriftelijk aan de klager medegedeeld. Indien de klager het niet eens is met de beslissing van de administrateur, heeft klager het recht binnen 14 dagen in beroep te gaan bij de klachtencommissie. De klachtencommissie geeft schriftelijk een oordeel over de vraag of het oordeel over de klacht in eerste instantie in redelijkheid genomen had kunnen worden. In het verslagjaar is geen klacht gemeld aan de klachtencommissie.

Geschillencommissie

De geschillencommissie wordt gevormd door minimaal twee onafhankelijke personen die door het bestuur worden benoemd. Per 1 januari 2016 zijn er nieuwe commissieleden benoemd. In het geschillenreglement van Bpf Beton staat de geschillenprocedure omschreven. In het verslagjaar is één geschil gemeld aan de geschillencommissie. Het geschil werd in het tweede en derde kwartaal van 2016 behandeld. De commissie heeft het bezwaar ongegrond verklaard en heeft de beslissing van het pensioenfonds bevestigd.

Werkgroep ABTN

In deze werkgroep wordt de ABTN voorbereid ter vaststelling in het bestuur. De werkgroep bestaat uit de volgende bestuursleden: Henk Korthof en Henk Wuijten. In 2016 heeft Dick Slob de honneurs waargenomen voor Henk Korthof.

Werkgroep/Commissie IRM

Per 15 april 2016 heeft het bestuur het Reglement commissie Integraal Risico Management vastgesteld en de huidige leden van de werkgroep benoemd als commissie leden. De commissie IRM bestaat uit de volgende bestuursleden: Henk Wuijten, Andre Jorna en Stef Borghouts.

Werkgroep schaalvergroting

In 2015 hebben cao-partijen en het bestuur besloten tot een onderzoek naar de voor- en nadelen en mogelijkheden tot schaalvergroting door samengaan met een ander pensioenfonds met meer toekomstbestendigheid.

- Namens cao-partijen: Piet Janssen en Laura Bruns
- Namens bestuur: Stef Borghouts, Andre Jorna en Dick Slob.

Werkgroep communicatie

In april 2015 is een werkgroep implementatie Wet Pensioencommunicatie geformeerd. De werkgroep is in de eerste helft van 2016 zes keer bijeen geweest. Het bestuur heeft op 10 juni 2016 besloten de werkgroep communicatie per 1 juli 2016 voort te zetten om communicatie-uitingen af te stemmen; zoals berichten voor op de website of een digitale nieuwsbrief. In de tweede helft van 2016 heeft de werkgroep drie keer een telefonische vergadering gehad.

De werkgroep bestaat uit de volgende bestuursleden: Govert van der Peijl, Dick Slob en Yvonne Folkers.

2.2.3. Intern toezicht

De raad van toezicht heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het fonds. De raad van toezicht is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Dit laatste houdt in dat beoordeeld wordt of het bestuur bij het nemen van besluiten rekening heeft gehouden met een evenwichtige belangenafweging. De taken en bevoegdheden van de raad van toezicht zijn vastgelegd in het reglement raad van toezicht.

De samenstelling van de raad van toezicht per 31 december 2016 is als volgt:

Leden	Functie	Geslacht	Leeftijd
Peter Priester	Voorzitter	Man	52
Maas Simon	Lid	Man	56
Gerard Sirks	Lid	Man	61

Het oordeel van de raad van toezicht over het verslagjaar 2016 en de reactie van het bestuur hierop is opgenomen onder hoofdstuk 5. De nevenfuncties van de leden van de raad van toezicht zijn opgenomen in bijlage 1.

2.2.4. Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, alsmede over de beleidskeuzes voor de toekomst. Het verantwoordingsorgaan baseert zijn oordeel op het bestuursverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de raad van toezicht. De taken en bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in het reglement verantwoordingsorgaan.

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit drie leden die de werknemers vertegenwoordigen, drie leden die de pensioengerechtigden vertegenwoordigen en één lid dat de werkgevers vertegenwoordigt.

De samenstelling van het verantwoordingsorgaan per 31 december 2016 is als volgt:

Leden werknemers	Functie	Organisatie	Geslacht	Leeftijd
Bert Bodelier	Lid	De Unie	Man	65
Arend van de Burg	Lid	CNV Vakmensen	Man	55
Arno van Riet	Voorzitter	FNV	Man	51

Leden pensioengerechtigden	Functie	Organisatie	Geslacht	Leeftijd
Wim van der Linden	Plv. voorzitter	De Unie	Man	64
Jan van Mulligen	Lid	PCOB	Man	73
Wout Pieterse	Lid	FNV	Man	65

Lid werkgevers	Functie	Organisatie	Geslacht	Leeftijd
Anton Rijkers	Lid	BFBN	Man	52

Het verantwoordingsorgaan is in het verslagjaar vijf maal bijeengekomen. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan over het verslagjaar 2016 en de reactie van het bestuur hierop is opgenomen onder hoofdstuk 5. De nevenfuncties van de leden van het verantwoordingsorgaan zijn opgenomen in bijlage 1.

2.2.5. Externe partijen

Onafhankelijke accountant

Het bestuur heeft PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., vertegenwoordigd door Henk van der Rijst, als onafhankelijke accountant belast met de controle van de jaarrekening en de verslagstaten van Bpf Beton.

Adviserend actuaris

Deze adviseert het bestuur over alle voorkomende actuariële onderwerpen (o.a. premie- en toeslagbeleid). Het bestuur maakt gebruik van Willis Towers Watson als externe adviserend actuaris, vertegenwoordigd door Floris van Rijn.

Beleggingsadviseur

Deze adviseert het bestuur over alle voorkomende beleggingsonderwerpen (o.a. beleggingsbeleid, beleggingsplan en de rapportages van de vermogensbeheerders). Daarnaast adviseert de beleggingsadviseur het bestuur tijdens vergaderingen. Het bestuur maakt gebruik van Strategeon Investment Consultancy BV als externe beleggingsadviseur, vertegenwoordigd door Gwen van Tongeren.

Compliance officer

Het bestuur heeft een gedragscode vastgesteld. De door het bestuur benoemde compliance officer heeft tot taak toe te zien op de naleving van deze code en heeft toegang tot alle geledingen binnen Bpf Beton. Het bestuur heeft vanaf 1 januari 2010 het Nederlands Compliance Instituut (NCI) als compliance officer gecontracteerd, vertegenwoordigd door Ruud van der Mast. Per 1 januari 2017 is het abonnement vernieuwd en uitgebreid.

Uitvoeringsorganisatie (administrateur)

Het bestuur heeft de dagelijkse uitvoering van de werkzaamheden uitbesteed aan een uitvoeringsorganisatie (administrateur). Deze werkzaamheden betreffen pensioenadministratie, financiële administratie, juridisch advies en bestuursondersteuning. Uitgangspunt is dat het bestuur, conform de eisen van de Pensioenwet, verantwoordelijk blijft voor de juiste uitvoering van de uitbestede taken.

Het bestuur maakt gebruik van Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) als uitvoerder van de administratie en het secretariaat, vertegenwoordigd door de fondsmanager Arco van den Ham en de bestuursadviseurs Inge Engelbregt, Jan Willem Krab en Daphny Batstra.

Waarmerkend actuaris

De waarmerkend actuaris beoordeelt de financiële positie van Bpf Beton volgens de eisen van DNB. De waarmerkend actuaris rapporteert eenmaal per jaar aan Bpf Beton door middel van een actuariel rapport en een actuariële verklaring. Rapportage vindt plaats voor 1 juli van het jaar volgend op het jaar waarop de rapportage betrekking heeft.

Het bestuur maakt gebruik van Willis Towers Watson als waarmerkend actuaris, vertegenwoordigd door Marnix Ceelaert.

Vermogensbeheerders

Het fiduciair beheer van het fondsvermogen (met uitzondering van vastgoed en hypotheek) is opgedragen aan BMO Global Asset Management (BMO), vertegenwoordigd door Carlo Splint en Jitzes Noorman. Door BMO worden de beleggingen van Schroders en Syntrus Achmea Real Estate & Finance (Syntrus Achmea REF) periodiek geanalyseerd en geëvalueerd.

Het beheer van de beleggingen in Nederlands vastgoed en hypotheek en internationaal vastgoed is door het bestuur opgedragen aan Syntrus Achmea Real Estate & Finance (Syntrus Achmea REF). Syntrus Achmea REF wordt vertegenwoordigd door Philip Hosman.

Het bestuur participeert vanaf 2008 in het Europees Vastgoed Fonds van Schroders. Schroders handelt door middel van een discretionair mandaat. Schroders wordt vertegenwoordigd door Caspar van Eijck.

2.2.6. Vertegenwoordigingen

Raad van Afgevaardigden Stichting PVF Nederland

In de Raad van Afgevaardigden van Stichting PVF Nederland hebben, in het verslagjaar, namens Bpf Beton zitting gehad:

- werkgeversvertegenwoordiger: Johan Blom
- werknemersvertegenwoordiger: Henk Korthof

Klantenraad Syntrus Achmea (Pensioenbeheer)

Door de splitsing van Syntrus Achmea Vermogensbeheer, Pensioenbeheer en Real Estate & Finance is per 1 januari 2015 voor elk bedrijf een eigen klantenraad. Bij de samenstelling van de nieuwe klantenraad zijn zowel bedrijfstakpensioenfondsen, ondernemingspensioenfondsen als beroepspensioenfondsen vertegenwoordigd. De eenmaal gekozen leden nemen zonder last of rugenspraak deel aan het overleg binnen de klantenraad.

De Pensioenfederatie

Bpf Beton is lid van de Pensioenfederatie. Als afgevaardigde en stemgerechtigde zijn, in het verslagjaar, door het bestuur aangewezen:

- werkgeversvertegenwoordiger: Govert van der Peijl
- werknemersvertegenwoordiger: Henk Korthof

Participantenvergadering Vastgoedfondsen Syntrus Achmea REF

Bpf Beton participeert in de volgende vastgoedfondsen van Syntrus Achmea REF:

- Achmea Dutch Residential Fund
- Achmea Dutch Retail Property Fund
- Achmea Dutch Office Fund
- Achmea Dutch Industrial Property Fund
- Achmea Dutch Health Care Property Fund

Bpf Beton werd in het verslagjaar in de participantenvergadering Vastgoedfondsen Syntrus Achmea REF vertegenwoordigd door:

- werkgeversvertegenwoordiger: Govert van der Peijl
- werknemersvertegenwoordiger: Henk Wuijten

Participantenvergadering zakelijke en particuliere hypotheekfondsen Syntrus Achmea REF

Bpf Beton participeert in de Stichting PVF Zakelijke Hypotheekfonds en de Stichting PVF Particuliere Hypotheekfonds van Syntrus Achmea REF en is vertegenwoordigd door:

- Govert van der Peijl (Andre Jorna als plaatsvervanger)

Participantenvergadering AREA Fund Europe Syntrus Achmea REF

Bpf Beton participeert in AREA Fund Europe van Syntrus Achmea REF en is vertegenwoordigd door:

- werkgeversvertegenwoordiger: Johan Blom
- werknemersvertegenwoordiger: Henk Wuijten

Participantenvergadering AREA Fund North America Syntrus Achmea REF

Bpf Beton participeert in AREA Fund North America van Syntrus Achmea REF en is vertegenwoordigd door:

- werkgeversvertegenwoordiger: Johan Blom
- werknemersvertegenwoordiger: Henk Wuijten

Algemene reserve

Dick Slob heeft zich beschikbaar gesteld als algemene reserve.

2.3 Kerngegevens

	2016	2015	2014	2013
Ondernemingen en deelnemers (aantallen)				
Aangesloten ondernemingen	261	251	248	242
Actieve deelnemers	5.788	5.585	5.503	6.020
Waarvan onder meer				
- Arbeidsongeschikten	397	432	438	471
- Vut-ers	0	0	0	297
- FVP-ers	0	0	0	117
Pensioengerechtigden	7.676	7.695	7.708	7.657
Gewezen deelnemers	15.952	15.475	15.351	15.186
Premies en uitkeringen (x € 1.000)				
Periodieke premies ¹	59.335	25.889	23.288	29.324
Pensioenuitkeringen excl. afkoop gering bedrag	12.900	12.236	11.681	10.723
Beleggingen (x € 1.000)				
Beleggingen	943.537	806.406	789.721	622.443
Beleggingsresultaten	99.032	-13.500	148.981	127
Performance	13,07%	-1,36%	24,52%	0,20%
Benchmark	12,87%	-1,55%	23,90%	-0,50%
Outperformance	0,18%	0,19%	0,51%	0,70%
Z-score	-0,02	0,19	0,08	0,33
Performancetoets (nieuwe stijl – minimaal 0)	1,68	0,98	1,09	1,30
Reserves en voorziening (x € 1.000)				
Vermogen	910.882	767.694	770.099	612.860
Voorziening pensioenverplichtingen	924.912	792.652	723.042	582.297
Solvabiliteitsreserve	153.276	141.507	99.421	85.895
Algemene reserve	-167.306	-166.465	-52.364	-55.332
Aanwezige dekkingsgraad	98,5%	96,9%	106,5%	105,2%
Beleidsdekkingsgraad	95,3%	100,3%	107,8%	
Resultaat (x € 1.000)				
Resultaat boekjaar	10.928	-72.015	16.494	23.290
Pensioenregeling voor deelnemers geboren op of ná 01-01-1950				
Opbouw per jaar	1,875%	1,875%	2,0%	2,0%
Franchise	17.466,-	17.047,-	17.047,-	16.765,-
Maximum pensioengrondslag	35.297,-	34.929,-	34.367,-	34.088,-
Premie per jaar ²	25,20%	25,80%	26,30%	29,50%
-waarvan werknemersdeel maximaal	9,59%	9,82%	10,00%	10,66%
Koopkrachtbehoud pensioenregeling				
Toeslagverlening	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Korten pensioenrechten	0	0	0	0

¹ In 2016 heeft inkoop plaatsgevonden inzake de VPL-regeling. Dit verhoogt de periodieke premies met € 35.772 (2015: € 3.055).

² Naast de premie van de pensioenregeling geldt een werkgeverspremie ten behoeve van de voorwaardelijke optrekregeling; voor de 55- deelnemers à 11,04% van de pensioengrondslag.

3 Verslag van het bestuur

3.1 Bestuursbesluiten en gevoerd beleid

3.1.1. Bestuursbesluiten

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste besluiten van het bestuur chronologisch en kort weergegeven. Verderop in paragraaf 3.1.2 zijn besluiten ten aanzien van wijziging reglementen en statuten, beleid, communicatie, governance, risicobeheersing en beleggingsbeleid opgenomen.

Aanpassing premie- en toeslagenbeleid 2016

Op 11 december 2015 heeft het bestuur de pensioenpremies en parameters vastgesteld voor 2016. Het overzicht van de vastgestelde premie en parameters voor 2016 treft u aan in paragraaf 2.3 (kerngegevens). Het bestuur heeft, conform het toeslagenbeleid, besloten dat er geen toeslag wordt verleend per 1 januari 2016. Dit is opgenomen in de voorwaardelijkheidsverklaring. De premiesystematiek is gewijzigd van het 10 jaars gemiddelde naar verwacht rendement.

Haalbaarheidstoets

In de Pensioenwet is geregeld dat het pensioenfonds periodiek (jaarlijks) een haalbaarheidstoets dient uit te voeren. Deze toets wordt gebruikt om achteraf te controleren of het gekozen beleid past bij de risicohouding. Doel hiervan is om te toetsen of het verhogen van de pensioenen haalbaar is, het premiebeleid realistisch en haalbaar is en of het pensioen voldoende koopkracht behoudt bij slecht weer scenario's.

De uitkomst hiervan wordt weergegeven in een pensioenresultaat. Hierbij wordt de verwachte pensioenuitkering afgezet tegen een volledig prijs-geïndexeerde pensioenuitkering zonder (opbouw)kortingen. Doordat het fonds momenteel een dekkings- en reservetekort heeft is de startpositie slecht en is de kans op volledige indexatie nihil.

Resultaat haalbaarheidstoets

In 2016 is de toets uitgevoerd. De uitkomsten van deze jaarlijkse toets voldoen aan de vastgestelde ondergrenzen. De toets wordt uitgevoerd over een periode van 60 jaar met een door DNB voorgeschreven set scenario's. Het bestuur vindt deze periode te lang om veel waarde aan de uitkomsten te hechten. Uit het oogpunt van transparantie vermelden wij hier toch de voor het onderdeel pensioenresultaat:

	Risicohouding (lange termijn)	2015	2016	
Toetsing - Pensioenresultaat	Ondergrens en maximale afwijking	Resultaat	Resultaat	Voldaan?
<i>Vanuit de feitelijke financiële positie</i>				
Mediaan	80%	89,1%	85,5%	Ja
5 ^e percentiel		58,4%	58,9%	
Relatieve afwijking t.o.v. mediaan	40%	34,5%	31,0%	Ja

Aanpassing premie- en toeslagenbeleid 2017

Gewijzigde regeling

Eind november 2016 hebben cao-partijen een akkoord bereikt over het beëindigen van de optrekregeling en het verbeteren van de pensioenregeling per 1 januari 2017. Er wordt naar gestreefd de franchise van de pensioenregeling in de jaren 2017 t/m 2021 stapsgewijs te verlagen naar het niveau van de in 2021 dan geldende wettelijke minimum-franchise. Het geld dat tot 1 januari 2017 opzij gezet is voor de optrekregeling, wordt verdeeld over de (meeste) deelnemers die per 31 december 2016 uitzicht hadden op een optrekpensioen. Met dit geld wordt voor deze deelnemers extra onvoorwaardelijk pensioen ingekocht; deze pensioenaanspraken worden definitief toegekend. Het bestuur besloot op 9 december 2016 om naar aanleiding van de wijziging van de regeling geen aanvangshaalbaarheidstoets plaats te laten vinden. Het gaat om een aanpassing van een bestaande regeling en niet om een nieuwe regeling.

Nieuw premiebeleid

De premie is voor 2017 vastgesteld door het bestuur op basis van de ter beschikking gestelde premie door cao-partijen. Op 9 december 2016 is in de bestuursvergadering door het bestuur besloten om, met goedkeuring van cao-partijen, de premie voor 2016 vast te stellen op 14,85% van de salarissom. De premie is verhoogd van 25,20% (2016) naar 25,80% (2017) van de pensioengrondslag. De bijdrage van de werknemer is vast gesteld op 8,6% (was in 2016: 9,59%), de werkgeverspremie is vastgesteld op 17,2% (was in 2016: 15,61%). De premie die de werkgever voor de voorwaardelijke optrekregeling betaalde, wordt vanaf 2017 niet meer geheven (2016: 11,04%).

Toeslagenbeleid

In de bestuursvergadering van 9 december 2016 heeft het bestuur besloten om geen toeslag te verlenen. Dit is conform het toeslagenbeleid, waarin is opgenomen dat bij een beleidsdekkingsgraad lager dan 110% er geen toeslag mag worden verleend. De opgebouwde aanspraken zijn per 1 januari 2017 niet verhoogd en de verwachting is dat dit ook de komende jaren niet mogelijk zal zijn. Volgens het herstelplan hoeven de pensioenen vooralsnog niet verlaagd te worden.

De toeslagverlening is voorwaardelijk; er is geen recht op toeslag en het is ook voor de langere termijn niet zeker of, en in hoeverre, er in de toekomst toeslag weer kan plaatsvinden.

Flexibiliseringsfactoren

Het bestuur heeft op 14 oktober 2016 besloten om voor 2017 de flexibiliseringsfactoren niet aan te passen.

Overlevingsgrondslagen en kostenvoorziening

Door de adviserend actuaire is onderzoek naar de overlevingsgrondslagen en de kostenvoorziening gedaan. De uitkomsten zijn behandeld in de bestuursvergadering van 9 december 2016. Het bestuur heeft het volgende besloten:

- de partnerfrequentie op de leeftijden 65 en 66 wordt weer gebaseerd op het onbepaalde partnersysteem en alleen op de pensioenleeftijd 67 jaar een frequentie van 100% te hanteren;
- voor de kostenvoorziening wordt 6,25% van de technische voorziening (TV) aangehouden.

Het bestuur heeft de nieuwe overlevingstafels en ervaringssterfte vastgesteld. Deze informatie is meegenomen in de dekkingsgraadrapportage van december 2016.

Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)

Het MVEV is in 2013 voor het laatst vastgesteld, op 4,4% van de TV. Periodiek dient het MVEV opnieuw te worden vastgesteld. Door de adviserend actuaire zijn de componenten van het MVEV opnieuw doorgerekend. Op basis van de gegevens per 30 september 2016 bedraagt het MVEV van het fonds 4,4% van de TV. Het bestuur heeft het MVEV ongewijzigd vastgesteld op 4,4% van de TV.

Voorwaardelijkheidsverklaring

Conform de Wet pensioencommunicatie heeft het bestuur op 29 januari 2016 besloten in alle verplichte uitingen en overige informatieverstrekking een 5-jarig overzicht op te nemen. Het 10-jarig overzicht wordt op de website ter beschikking gesteld. Het overzicht voor actieven en inactieven moet jaarlijks worden bijgewerkt met de eventuele verhogingen of kortingen. Op 9 december 2016 heeft het bestuur deze overzichten voor 2017 vastgesteld.

De AFM en DNB onderzochten samen of pensioenfondsen hun deelnemers en pensioengerechtigden goed informeren. Ze onderzochten ongeveer 140 fondsen die eind 2015 een beleidsdekkingsgraad hadden onder de indexatiegrens van 110%. De AFM en DNB bekeken of de informatie over toeslagen en verlagingen consistent is met de financiële opzet. En of die informatie correct, evenwichtig en duidelijk is. De uitkomsten van het onderzoek zijn op 15 december 2016 verstrekt. De boodschap over verhogen en verlagen van pensioenen op de middellange termijn zijn beoordeeld en hierbij plaatste de AFM enkele opmerkingen. In de bestuursvergadering van 13 januari 2017 zijn de opmerkingen van de AFM besproken.

Werkgroep IRM/Commissie IRM

De werkgroep IRM, ingericht per 20 maart 2015, heeft eind 2015 voorgesteld om een risicocommissie IRM in te stellen, die organiseert dat het bestuur zich op de hoofdlijnen van het beheersen van de risico's kan richten en daarmee op het realiseren van de doelstellingen van het fonds. Dit voorstel is begin 2016 verder uitgewerkt door de werkgroep. De werkgroep heeft een reglement voor de inrichting van de commissie integraal risico management opgesteld. Het bestuur heeft het reglement commissie Integraal Risico Management vastgesteld en de huidige leden van de werkgroep benoemd als commissie leden.

De commissie IRM heeft gedurende het verslagjaar een IRM beleidsplan opgesteld. Hiervoor is tevens advies ingewonnen bij de raad van toezicht. In de bestuursvergadering van 9 december 2016 is het IRM beleidsplan vastgesteld. Daarnaast heeft de commissie een IT beleidsplan opgesteld en het uitbestedingsbeleid beoordeeld en geactualiseerd. Deze documenten zijn behandeld in de bestuursvergadering van 27 januari 2017.

De commissie heeft eveneens de invulling van de rol en taken van de compliance officer voorbereid en het bestuur geadviseerd om de dienstverlening bij NCI voort te zetten in een uitgebreidere vorm. Tot slot heeft de commissie gekozen om zwaarder in te zetten op consultancy en IRM ondersteuning. Hiertoe zijn offertes uitgezet en er hebben gesprekken plaatsgevonden. De commissie heeft het bestuur geadviseerd om voor Willis Towers Watson te kiezen. Het bestuur heeft in de vergadering van 27 januari 2017 het advies van de commissie overgenomen en is akkoord gegaan met het aanstellen van Willis Towers Watson voor de IRM ondersteuning.

Integriteitsanalyse

Eind 2015 heeft het bestuur een nieuwe integriteitsanalyse uitgevoerd in de vorm van een workshop. De resultaten zijn door het bestuur vastgesteld, gehoord het advies van de commissie IRM. De conclusie was dat het fonds met de getroffen maatregelen de risico's voldoende beheerst.

Herbenoeming bestuursleden

In de bestuursvergaderingen van 29 januari, 18 maart en 10 juni 2016 is conform de statuten besloten dat vanaf 1 juli 2016, conform het rooster van aftreden, de volgende bestuursleden worden herbenoemd:

- Dick Slob voor een tweede termijn van 4 jaar;
- Henk Korthof voor een tweede termijn tot circa september 2017 in verband met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd;
- Johan Blom voor een tweede termijn voor 1 jaar.

Het verantwoordingsorgaan, de raad van toezicht en de voordragende partijen zijn hierover tijdig geïnformeerd en bij betrokken door het bestuur.

Door het vertrek van Laura Bruns als bestuurslid namens de werkgeversdelegatie heeft de BFBN een nieuw bestuurslid voorgedragen. Conform deze voordracht is de procedure in werking gezet om Fred Doeve te benoemen als nieuw bestuurslid. Per augustus 2016 neemt Fred Doeve als beoogd bestuurslid deel aan de bestuursvergaderingen.

Norm 60 van de code pensioenfondsen wordt toegepast vanaf 1 juli 2014. De zittingsperiode van bestuursleden vóór 2014 valt niet onder de code. Vanaf 1 juli 2014 start de telling van de termijn van de zittingsperiode. Deze termijn is gesteld op maximaal 12 jaar.

Actuariële en bedrijfstechnische nota

Het bestuur heeft haar beleid verwoord in de actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN). De werkgroep ABTN heeft gedurende het verslagjaar de ABTN bijgewerkt. De grootste veranderingen in de ABTN betreffen:

- een nieuw toegevoegd hoofdstuk (doelstellingen, beleidsuitgangspunten en risicohouding);
- het beleid rond het integraal risicomanagement is in grote lijnen opgenomen;
- het opnemen van een beleidsmatrix;
- aanpassingen in de pensioenregeling;
- aanpassingen in het beleggingsbeleid aan de hand van het beleggingsplan 2016.

De ABTN is begin december 2016 via e-line ingediend bij DNB.

Onderzoek naar btw-positie

In 2014 is gestart met een onderzoek naar de btw-positie van het fonds. Er is onderzocht of het mogelijk is om de btw terug te vorderen. Voor het terugvorderen van de btw worden twee verschillende invalshoeken gehanteerd:

- het aanmerken van Bpf Beton als gemeenschappelijk beleggingsfonds (ATP);
- het recht op aftrek van voorbelasting op basis van de gedachte uit het PPG-arrest.

ATP

In februari 2015 heeft PwC namens Bpf Beton btw-aangiften voor de jaren 2009 tot en met 2014 ingediend. Tevens wordt met ingang van 2015 ieder kwartaal aangifte omzetbelasting gedaan. De Belastingdienst is het niet eens met het standpunt dat Bpf Beton moet worden gekenmerkt als gemeenschappelijk beleggingsfonds. Bij het Hof van Justitie liep gedurende het verslagjaar een zaak (het ATP-arrest) waar een vergelijkbare kwestie voorligt. Het bestuur heeft besloten de definitieve uitspraak van de Hoge Raad af te wachten. Op 9 december 2016 heeft de Hoge Raad geoordeeld dat een pensioenfonds (db-regeling) niet gelijk gesteld kan worden aan een beleggingsfonds, doordat er geen sprake is van een individueel (beleggings)risico. Er is dan ook geen sprake van BTW-vrijstelling.

PPG-route

In de zaak PPG Holdings BV stond de vraag centraal of de kosten die PPG ten behoeve van haar pensioenfonds heeft gemaakt als algemene kosten moeten worden aangemerkt, als gevolg waarvan de hierop drukkende btw bij PPG aftrekbaar is. Naar aanleiding van de zaak PPG Holdings zijn er goede argumenten voor Bpf Beton om aftrek van inkoop-btw te claimen op de operationele kosten (van externe dienstverleners).

PME en Bpf Bouw hebben het initiatief genomen een stuurgroep PPG-route te formeren en organiseerde 5 april 2016 een bijeenkomst voor alle partijen die de PPG-route gezamenlijk verder willen brengen. Het bestuur van Bpf Beton heeft op 15 april 2016 besloten deel te nemen aan de gezamenlijke aanpak van de PPG-route. Het doorlopen van de PPG-route zal naar verwachting tot 2020 duren. De investering voor het doorlopen van de procedure is hoog en het is onduidelijk wat de uiteindelijke uitkomst zal zijn. Daarom besloot het bestuur op 13 januari 2017 niet te procederen vanuit het fonds, maar alleen aan te sluiten bij de stuurgroep. Vervolgens kan bij een positieve uitslag voor de andere fondsen alsnog de PPG-route worden ingevoerd.

Aanbevelingen accountant en waarmederkend actuaris

PwC heeft het accountantsverslag opgesteld. De aanbevelingen over het boekjaar 2015 betroffen:

- het aanscherpen risicoparaagraaf in bestuursverslag;
- de incidentenregeling en procedures.

WTW heeft het actuariel rapport opgesteld. De aanbevelingen over het boekjaar 2015 betroffen:

- de kostenvoorziening en afkoop kleine pensioenen;
- de benodigde aanpassingen in de ABTN;
- de benodigde buffers met betrekking tot het kredietrisico en actief beheer risico in het vereist eigen vermogen;
- de gehanteerde opslag in de premie ten aanzien van de kostenvoorziening;
- het resultaat op de premie en de gehanteerde premiestelling.

De aanbevelingen uit het accountantsverslag 2015 en uit het actuariel rapport 2015 zijn toegelicht in de bestuursvergadering van 10 juni 2016. De hieruit voortvloeiende acties zijn opgepakt door het bestuur. In de bestuursvergadering van 23 september 2016 is het overzicht van deze aanbevelingen en de status besproken. Tevens is ditzelfde geactualiseerde overzicht besproken in de kick-off van het jaarwerk 2016, de bijeenkomst van de volledige jaarwerkcommissie op 12 december 2016.

Verwerking UWV-gegevens arbeidsongeschikten (SUAG)

Indien een deelnemer in aanmerking wil komen voor een premievrije voortzetting (PVD) in verband met arbeidsongeschiktheid, moet hij binnen een jaar na aanvang van de arbeidsongeschiktheid een verzoek indienen bij het fonds, conform het reglement.

Het UWV meldt de arbeidsongeschiktheid van een deelnemer aan het fonds door middel van geautomatiseerde gegevensaanlevering.

In de bestuursvergadering van 18 maart 2016 is besloten om de deelnemer te informeren over een mogelijke aanspraak op premievrije opbouw, op het moment dat de administratie hier vanuit het UWV een melding van ontvangt.

Op 18 maart 2016 zijn eveneens de uitkomsten besproken van de vergelijking tussen de arbeidsongeschiktheidsgegevens van het UWV en de pensioenadministratie (verschillenanalyse), met als peildatum 1 januari 2014. Aan de groep deelnemers die volgens het UWV arbeidsongeschikt is en volgens de eigen administratie van het fonds niet, is een brief gestuurd met de melding van een mogelijk recht op premievrije deelneming. Bij de groep deelnemers waarbij de premievrije opbouw op basis van het arbeidsongeschiktheids-percentages moet worden aangepast of gestopt, past het bestuur eerst een zorgvuldig onderzoek toe van de individuele dossiers, voordat er over de aanpassing wordt gecommuniceerd.

Het bestuur besloot het reglement te handhaven dus de meldingsplicht van wijziging in arbeidsongeschiktheid door de deelnemer blijft van kracht. Voor toekomstige gevallen neemt het bestuur een proactieve houding aan als het informatie van het UWV ontvangt. De informatie van het UWV is leidend. De deelnemer zal een bericht ontvangen dat de premievrije opbouw aangepast wordt, tenzij de deelnemer aantoont dat er reden is om dit niet te doen. Ten aanzien van de lopende dossiers besloot het bestuur het volgende voor drie verschillende groepen:

- Wel recht op PVD, maar niet als zodanig bekend in de administratie
Deze aanspraken worden met terugwerkende kracht tot arbeidsongeschiktheid gecorrigeerd, waarbij voor de dossiers met arbeidsongeschiktheid vóór 2014 geldt dat deze als individuele gevallen aan het bestuur worden voorgelegd. Pensioengerechtigden en nabestaanden worden meegenomen in de correctie. Eventuele achterstallige premie wordt bij de werkgever in rekening gebracht.
- Geen recht op PVD, maar wel ontvangen
Deze aanspraken worden met terugwerkende kracht tot datum wijziging arbeidsongeschiktheid gecorrigeerd, aangetoond door de beschikking van het UWV. Indien er geen reactie komt, dan corrigeren tot 1 januari 2014. De lopende pensioenuitkeringen en het nabestaandepensioenen wordt niet gecorrigeerd.
- Opgave UWV wijkt af van de administratie
Deze aanspraken worden met terugwerkende kracht tot datum wijziging arbeidsongeschiktheid gecorrigeerd, aangetoond door de beschikking van het UWV. Indien er geen reactie komt, dan corrigeren tot 1 januari 2014. De lopende pensioenuitkeringen en het nabestaandepensioenen wordt niet gecorrigeerd.

Datakwaliteit en uitkeringsverschillen

Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) voert als onderdeel van het datakwaliteitsprogramma IMPERO diverse werkzaamheden gericht op de verbeterde datakwaliteit uit. In het eerste kwartaal van 2016 is een integrale vergelijking uitgevoerd tussen het pensioenadministratiesysteem (toegekende pensioenuitkeringen) en het excassosysteem (uitbetaalde pensioenuitkeringen). Uit deze vergelijking zijn verschillen geconstateerd. De verschillen zijn in kaart gebracht en het bestuur is in de bestuursvergadering van 22 april 2016 hierover geïnformeerd. De verschillen hebben geleid tot terugvorderingen of nabetalingsaan de deelnemers. Het proces en de voortgang is door de administrateur uitvoerig afgestemd met het bestuur in de verschillende bestuursvergaderingen in 2016 en 2017. Naast de herstelacties die zijn uitgevoerd, worden de periodieke verschillenanalyses tussen beide systemen structureel uitgevoerd.

DNB onderzoek naar IT risico en zelfevaluaties

DNB is in april 2016 gestart met een inventarisatie naar de IT risico's bij middelgrote pensioenfondsen. Inzake het DNB-onderzoek IT-risico is Bpf Beton gevraagd een vragenlijst in te vullen en bij DNB in te dienen. De beantwoording is in samenspraak met de commissie IRM gerealiseerd. Omdat Bpf Beton haar bedrijfsprocessen heeft uitbesteed aan Syntrus Achmea (Pensioenbeheer), is voor de aspecten van de IT-uitvoering de beantwoording met Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) afgestemd.

In september 2016 kondigde DNB aan een onderzoek te doen naar zelfevaluaties bij 50 T2 fondsen. Inzake het onderzoek is Bpf Beton benaderd een vragenlijst in te vullen. Deze vragenlijst moest en is door één bestuurslid namens het bestuur ingevuld.

Beleid franchise

Het bestuur heeft in de bestuursvergadering van 23 september 2016 het voorgenomen besluit genomen om de franchise te blijven koppelen aan de ontwikkeling van de AOW, maar om de peildatum te stellen op 1 juli van enig jaar. Hiermee houdt het bestuur ruimte voor afwijking en onderbouwing. Dit besluit is voorgelegd aan cao-partijen. Cao-partijen gaan akkoord om de peildatum te stellen op 1 juli van enig jaar ingaande bij de vaststelling van de parameters per 2018. Besluiten cao-partijen de regeling aan te passen en de franchise naar het fiscaal minimum te verlagen, dan wordt de franchise vastgesteld conform de vaststelling door de overheid.

Wijziging vacatievergoeding 2017

In 2014 is gekozen voor een systematiek op basis van de opgestelde matrix tijdsbesteding bestuur. De totale vergoeding van het bestuur is in tweeën gedeeld; een vaste vergoeding voor het op peil houden van de deskundigheid en een vergoeding per bijgewoonde vergadering. De vaste vergoeding wordt zo vastgesteld dat met het op peil houden van de deskundigheid het bestuur blijft voldoen aan de deskundigheidseisen. De vergoeding staat gelijk aan twee voltijdagen die ingezet worden als studiedagen. Echter door toenemende deskundigheidseisen wordt van bestuurders verwacht dat zij steeds meer doen aan educatie.

In de bestuursvergadering van 9 december 2016 is de vacatievergoeding geëvalueerd en is besloten het tarief voor de vacatievergoeding te verhogen. Vanuit de vakbonden was eerder het verzoek gekomen de vacatie meer in lijn te brengen met de kosten die gemoeid gaan met het beschikbaar stellen van bestuursleden namens de vakbonden. De verhoging van de vacatievergoeding is in twee stappen doorgevoerd. Per 1 januari 2016 is alleen de vaste vergoeding verhoogd. Per 1 januari 2017 wordt het onderdeel vacatievergoedingen verhoogd. Voor de commissie IRM is de tijdsbesteding aangepast.

Over deze besluitvorming is het verantwoordingsorgaan geïnformeerd en zij hebben positief geadviseerd. Daarna is de aangepaste matrix en de verklaring inzake beloningsbeleid vastgesteld. Op 27 januari 2017 is de verhoging van de vacatievergoeding besproken met de raad van toezicht. De matrix en verklaring zijn formeel voorgelegd aan de raad van toezicht. De raad van toezicht heeft begin maart 2017 goedkeuring verleend aan de vergoedingsregeling en verklaring beloningsbeleid 2017.

Geen bestuurlijke boete (PW)

DNB houdt, samen met de AFM, toezicht op de naleving van de Pensioenwet (PW) en alle uit de PW voortvloeiende regels. Om effectief toezicht te kunnen houden, heeft DNB de mogelijkheid om sancties op te leggen indien de PW wordt overtreden. Het gaat om de bestuurlijke boete, de last onder dwangsom en de openbare kennisgeving.

In het verslagjaar zijn aan Bpf Beton geen dwangsommen of boetes opgelegd. Eveneens zijn door DNB geen aanwijzingen gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van Bpf Beton gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

Werkgroep schaalvergroting

In 2015 hebben cao-partijen en het bestuur BPF Beton een onderzoek ingesteld naar de voor- en nadelen en mogelijkheden tot schaalvergroting door samengaan met of opgaan in een groter pensioenfonds met meer toekomstbestendigheid. Aanleiding voor dit onderzoek was dat de houdbaarheid van de pensioenregeling onder druk staat. Oorzaken hiervoor waren de toenemende kostendruk en het afnemend deelnemersbestand. De werkgroep heeft begin 2016 het rapport onderzoek schaalvergroting opgeleverd. Uit dit onderzoek is gebleken dat op korte termijn geen noodzaak bestaat om samen te gaan, dan wel te fuseren met een ander (bedrijfstaking)pensioenfonds. Voor 2016 en 2017 is zelfs een stijging van het aantal deelnemers waarneembaar. Het fonds heeft vooralsnog zelfstandig bestaansrecht, maar wel het standpunt ingenomen dat het verkennende gesprekken met mogelijke partijen niet uit de weg gaat. Op de langere termijn is die noodzaak er wel. Immers de kosten nemen toe, onder andere door het verscherpte toezicht en alle eisen die gesteld worden op het gebied van wet- en regelgeving. Het bestuur heeft verkennende gesprekken gevoerd met twee fondsen, die vooralsnog niet hebben geleid tot verdere stappen. Om de pensioenen ook voor de toekomst te kunnen blijven waarborgen, blijft het bestuur wel om zich heen kijken naar de beste mogelijkheden.

Besluit Syntrus Achmea om dienstverlening aan Bpf-en af te bouwen

Op 2 en 3 november 2016 is Bpf Beton door Syntrus Achmea geïnformeerd over het besluit van Achmea dat zij de dienstverlening aan bedrijfstakingpensioenfondsen zal afbouwen.

Als gevolg van het voornoemde besluit van Syntrus Achmea zijn 12 bedrijfstakingpensioenfondsen gezamenlijk in gesprek gegaan met Syntrus Achmea. Deze bedrijfstakingpensioenfondsen proberen gezamenlijk tot een oplossing te komen, maar hebben eveneens zelfstandig het proces opgestart voor de selectie van een nieuwe uitvoerder.

Door het besluit van Achmea moet Bpf Beton uiterlijk per 1 januari 2019 over naar een nieuwe uitvoerder. In 2019 zal door Syntrus Achmea nog het jaarverslag over 2018 en de afsluiting van de administratie worden verzorgd.

Het bestuur heeft een werkgroep geformeerd die het eerste aanspreekpunt is voor de selectie naar de nieuwe uitvoerder. Tevens is en wordt in elke bestuursvergadering uitvoerig aandacht besteed aan de toekomst van Bpf beton en het proces voor de transitie naar een nieuwe uitvoerder.

Een delegatie van het bestuur is aanwezig geweest bij de ronde tafelbijeenkomst van DNB op 27 januari 2017 over einde dienstverlening van Syntrus Achmea Pensioenbeheer en de gevolgen voor de bedrijfstakingpensioenfondsen. Op 30 maart 2017 is het plan van aanpak ingediend bij DNB.

Door het bestuur is 23 februari 2017 een RFP (Request For Proposal) uitgezet bij 3 partijen. Bij het opstellen van een RFP en het selectieproces van de nieuwe uitvoerder wordt een externe partij betrokken (Willis Towers Watson). Op 13 april 2017 vond de vervolgbespreking plaats van de selectie nieuwe uitvoerder. Tijdens deze vergadering werd de rapportage m.b.t. de ontvangen offertes besproken en werden vervolgstappen bepaald. Van de 3 partijen zijn er 2 partijen overgebleven die op 8 mei 2017 een presentatie aan het bestuur hebben gegeven. Op 11 mei 2017 heeft het bestuur na ampele overwegingen de intentie uitgesproken in het collectief scenario mee te willen gaan van Syntrus Achmea Pensioenen naar Centric. De volgende stap is op korte termijn het gesprek aangaan over de contractvoorwaarden. Eerst als deze contractvoorwaarden naar tevredenheid zijn afgesproken en vastgelegd, is er sprake van een nieuwe uitbestedingsovereenkomst.

Ontwikkelingen dekkingsgraad in 2016

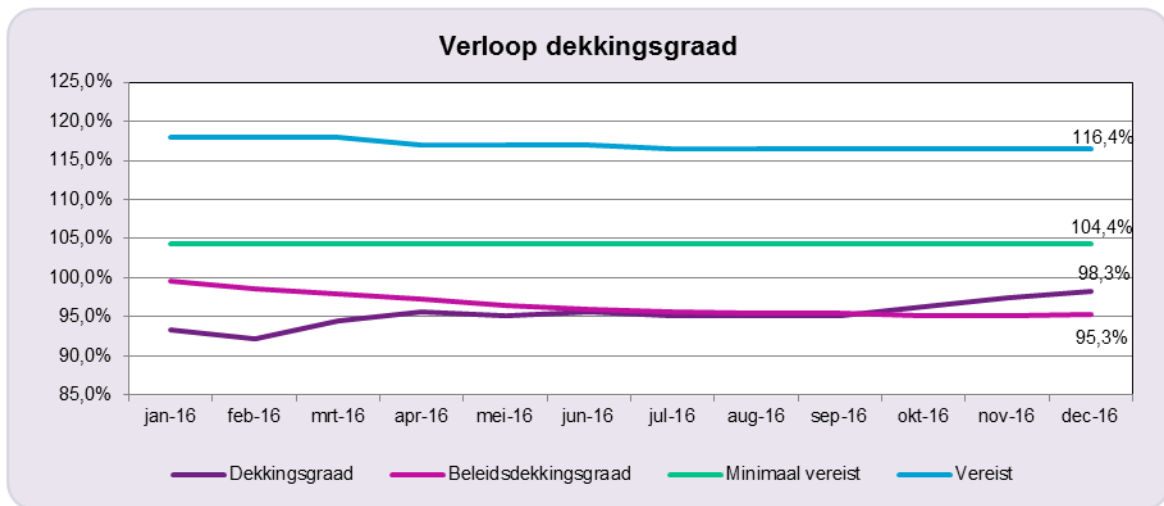
De dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad worden maandelijks gerapporteerd aan DNB. De beleidsdekkingsgraad was 95,3% eind december 2016. Dit betekent dat Bpf Beton een dekkingstekort en een reservetekort heeft.

De belangrijkste oorzaak van de lage dekkingsgraad is de verdere daling van de rente. De rente is vanaf eind oktober 2016 licht aan het stijgen. Hierdoor neemt de technische voorziening af en is een lichte stijging van de beleidsdekkingsgraad waarneembaar.

Op de website van Bpf Beton wordt maandelijks onderstaand overzicht van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad gepubliceerd. Dit overzicht is gebaseerd op een andere (voorlopige) berekening van de (beleids)dekkingsgraad dan de (beleids)dekkingsgraad zoals opgenomen in dit bestuursverslag en kan daarom afwijken.

Overzicht verloop dekkingsgraad Bpf Beton (31 december 2016):

Datum	TV	Vermogen	Dekkingsgraad	Beleidsdekkingsgraad
31-dec-16	925.135	909.219	98,3%	95,3%
30-nov-16	892.823	869.212	97,4%	95,2%
31-okt-16	923.876	889.837	96,3%	95,2%
30-sep-16	963.887	916.369	95,1%	95,4%
31-aug-16	961.542	915.458	95,2%	95,4%
31-jul-16	963.703	916.482	95,1%	95,6%
30-jun-16	933.500	893.739	95,7%	95,9%
31-mei-16	888.739	845.287	95,1%	96,5%
30-apr-16	863.902	825.942	95,6%	97,3%
31-mrt-16	890.317	840.344	94,4%	97,9%
29-feb-16	893.758	823.998	92,2%	98,6%
31-jan-16	849.122	792.372	93,3%	99,5%

Beleidsdekkingsgraad

Conform het FTK wordt de dekkingsgraad berekend als een gemiddelde van de cijfers van de afgelopen twaalf maanden (dit noemen we de beleidsdekkingsgraad). Hiermee is een stabielere dekkingsgraad beoogd ten behoeve van alle beleidsbeslissingen, zoals toeslagverlening en kortingsmaatregelen. Volgens deze berekening bedraagt de beleidsdekkingsgraad 95,3% ultimo december 2016.

Herstelplansystematiek

De financiële positie per einde 2014 bepaalde of er een nieuw herstelplan moest worden opgesteld. De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2014 voor Bpf Beton lag onder de vereiste dekkingsgraad (op basis van het FTK). Op 30 juni 2015 heeft Bpf Beton een herstelplan ingediend bij DNB, waarvoor jaarlijks een update moet worden ingediend. De update van het herstelplan is voor 1 april 2017 bij DNB ingediend op basis van de systematiek van vorig jaar met nog 11 jaar hersteltermijn te gaan. De huidige regelingen en premies zijn hiervoor leidend geweest. Concluderend: op basis van de gehanteerde veronderstellingen zal het fonds in 2025 naar verwachting uit het reservetekort komen en ligt de beleidsdekkingsgraad aan het einde van het herstelplan naar verwachting boven de vereiste dekkingsgraad. Vanaf 2022 zou er sprake kunnen zijn van gedeeltelijke toeslagverlening. Ook is er naar verwachting geen sprake van het moeten toepassen van een voorwaardelijke korting. De dekkingsgraad komt naar verwachting voor 1 januari 2020 boven MVEV uit, waardoor er naar verwachting geen sprake zal zijn van een korting uit hoofde van de maatregel MVEV.

3.1.2. Wijziging pensioenreglementen en statuten

In de verschillende bestuursvergaderingen zijn de pensioenreglementen besproken en zijn hierover besluiten genomen. De deelnemers zijn op de hoogte gebracht over de besluiten door publicatie in de Pensioenflitsen.

Statuten

De statuten van Bpf Beton zijn in het verslagjaar niet gewijzigd.

Wijziging verplichtstelling

De verplichtstelling van Bpf Beton is in het verslagjaar niet gewijzigd.

Premie, parameters en flexibiliseringsfactoren 2017

De gewijzigde parameters en de premie zijn in het pensioenreglement verwerkt. De flexibiliseringsfactoren zijn niet gewijzigd per 2017.

Beëindiging optrekregeling per 1 januari 2017

Eind november 2016 hebben Cao-partijen een akkoord bereikt over het beëindigen van de optrekregeling. In het pensioenreglement wordt veelvuldig verwezen naar de optrekregeling. Conform het bestuursbesluit op 27 januari 2017 zijn al deze verwijzingen geschrapt.

Fiscaal verzamelbesluit

Naar aanleiding van het Fiscaal Verzamelbesluit zijn door het bestuur een aantal punten uit dit besluit afgestemd met cao-partijen. Het pensioenreglement is, na schriftelijke voorlegging in juni 2016 aangepast. Deze wijziging van het pensioenreglement had betrekking op:

- het wijzigen van de grondslag waarover vrijwillige voortzetting van de pensioenopbouw plaatsvindt;
- het wijzigen van de bepaling op grond waarvan vervroeging van de ingangsdatum van het pensioen mogelijk is.

Fiscale knelpunten

In de bestuursvergadering van 27 januari 2017 heeft het bestuur ingestemd met het wijzigen van het pensioenreglement ten aanzien van de volgende punten:

- het ouderdomspensioen mag ook na 1-1-2018 ingaan op de eerste dag van de maand waarin de (gewezen) deelnemer 67 jaar wordt (68 jaar vanaf 2018), zonder dat actuariële herrekening plaatsvindt;
- het partner- en wezenpensioen mogen ingaan op de eerste dag van de maand van overlijden van de (gewezen) werknemer (of gepensioneerde);
- in geval van uitstel van de ingang van het pensioen geldt niet langer het vereiste van doorwerken;
- de 100%-grens komt te vervallen. Voorheen mocht het ouderdomspensioen (met inbegrip van de AOW-uitkering) niet uit gaan boven 100% van het laatstverdiende pensioengevend loon.

Uitvoeringsreglement

Per 1 januari 2017 is de premie gewijzigd. Conform het bestuursbesluit op 27 januari 2017 is deze wijziging in artikel 5 aangepast.

3.1.3. Beleid

Uitbestedingsbeleid

Beleid ten aanzien van kwaliteit van de dienstverlening/uitbesteding

Bpf Beton heeft in overeenkomsten vastgelegd wat de afspraken zijn omtrent uitbestedingen. Nadere afspraken over de kwaliteit van de dienstverlening zijn vastgelegd in aparte Service Level Agreements (SLA's). In de ABTN is een beschrijving opgenomen van de hoofdlijnen van het beheerssysteem. Het bestuur hecht er waarde aan om de samenwerking met haar uitbestedingspartijen jaarlijks te evalueren. Voor het evaluatiegesprek zijn onderwerpen met aandachtspunten benoemd en vastgelegd in een evaluatieformulier dat als leidraad wordt gebruikt tijdens de gesprekken. Het bestuur heeft een evaluatieformulier vastgesteld voor uitbesteding aan een uitvoeringsorganisatie en vermogensbeheerder en een formulier voor uitbesteding aan adviesrelaties.

Pensioenbeheer

Het bestuur heeft de uitvoering van het pensioenbeheer uitbesteed aan Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) N.V. De condities van de uitbesteding zijn vastgelegd in de pensioenbeheerovereenkomst. Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) ondersteunt het bestuur met adviezen en rapportages over verschillende aangelegenheden. Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) beschikt over een ISAE 3402 Type II verklaring.

De pensioenbeheerovereenkomst liep tot 1 januari 2016. Per 1 januari 2016 is een nieuwe overeenkomst afgesloten. Zie eveneens paragraaf 2.2.5.

Vastgoedbeheer en hypotheek

Het bestuur heeft de uitvoering van het vastgoedbeheer uitbesteed aan (zie eveneens paragraaf 2.2.5.):

- Syntrus Achmea REF:
De overeenkomst met Syntrus Achmea REF betreffende vastgoedbeheer en hypotheek wordt vanaf 1 januari 2010 telkens stilzwijgend met 1 jaar verlengd. De voorwaarden zijn vastgelegd in een vermogensbeheerovereenkomst met serviceafspraken over het niveau van de dienstverlening en in de fondsvoorwaarden. Syntrus Achmea REF adviseert het bestuur bij de totstandkoming van het beleggingsplan vastgoed en hypotheek. Het besluit tot vaststelling van de jaarlijkse mandaatovereenkomsten ligt bij het bestuur. Syntrus Achmea REF beschikt over een ISAE 3402 Type II verklaring.
- Schroders:
Bpf Beton heeft een overeenkomst betreffende vastgoedbeheer met Schroders om conform een discretionair mandaat deel te nemen in een fonds met een initiële looptijd tot 20 november 2019.

Vermogensbeheer

De uitvoering van het vermogensbeheer is uitbesteed aan BMO Global Asset Management (BMO) voorheen F&C Netherlands B.V.. De voorwaarden zijn vastgelegd in een vermogensbeheerovereenkomst met serviceafspraken over het niveau van de dienstverlening. BMO beschikt over een AAF verklaring.

De overeenkomst met de vermogensbeheerder BMO is in 2009 onder condities voor onbepaalde tijd verlengd, met een opzegtermijn van drie maanden. In 2015 heeft overleg plaatsgevonden met BMO over de fee-structuur. De geformeerde werkgroep, bestaande uit André Jorna, Dick Slob, Henk Korthof en Govert van der Peijl, is tot de conclusie gekomen dat het voorstel van BMO inzake de nieuwe fee-structuur een passend voorstel is. In de bestuursvergadering van 15 januari 2016 is een discussiedocument van de nieuwe fee-structuur besproken. Eind 2016 heeft het bestuur een nieuwe dienstentabel en een nieuwe fee-tabel getekend. Die twee bijlagen maken onderdeel uit van de vermogensbeheerovereenkomst.

Het bestuur heeft BMO aangesteld om het beleggingsplan uit te voeren. BMO adviseert het bestuur tevens over de jaarlijkse invulling van de totale beleggingsportefeuille. Het besluit tot jaarlijkse vaststelling van het beleggingsplan en de normportefeuille ligt bij het bestuur. In het beleggingsplan wordt onder meer voor elke beleggingscategorie het percentage van het totaal belegde vermogen vastgesteld en de toegestane marges. BMO belegt een deel van het vermogen via derden.

Evaluatie externe partijen

Om de kwaliteit van de dienstverlening door genoemde partijen te optimaliseren, besteedt het bestuur veel aandacht aan het maken van afspraken over de te leveren diensten.

Het bestuur voert jaarlijks evaluatiegesprekken met haar externe adviseurs (adviserend actuaire, uitvoeringsorganisatie, vermogensbeheerders en beleggingsadviseur). In deze evaluatiegesprekken komen de volgende onderwerpen aan bod:

- Evaluatie afgelopen jaar;
- Samenwerking met andere externe partijen;
- Vooruitzichten.

In het verslagjaar hebben de evaluatiegesprekken plaatsgevonden op 8 april 2016.

Voorts is afgesproken dat ten behoeve van de evaluatie van uitbesteede partijen, een evaluatiedocument op te stellen om inzichtelijk te maken waar de dienstverlening staat en of er verbetering zichtbaar is. In de bestuursvergadering van 27 januari 2017 is het evaluatieformulier voor uitbestedingspartijen en die voor adviseurs vastgesteld. Deze formulieren zijn voorgelegd aan

de raad van toezicht. De raad van toezicht heeft aangegeven dat de formulieren een compleet beeld geven van de benodigde evaluatiepunten.

Missie, visie en strategie Bpf Beton

Missie

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie heeft als missie het, als goed huisvader, uitvoeren van de pensioenregeling, zoals deze tussen sociale partners is overeengekomen. Het bestuur voert hiertoe een solide financieel beleid, dat in overeenstemming is met wet- en regelgeving. Streven is om op de pensioenaanspraken en pensioenrechten, indien mogelijk, toeslagen te verlenen. Het vermogen dat bestemd is tot het doen van pensioenuitkeringen wordt op efficiënte en kosteneffectieve wijze beheerd. Risico's worden adequaat gemanaged; de premie, het risico en de kosten moeten met elkaar in balans zijn.

Visie

Het doel, dat voortvloeit uit de missie, is om een optimaal pensioenresultaat voor de deelnemers van het pensioenfonds te bereiken.

Het bestuur hanteert de volgende algemene beginselen:

- Het beleggingsbeleid is afgestemd op bescherming van nominale aanspraken met een redelijke kans op toeslagverlening.
- De uitvoering gebeurt efficiënt en tegen lage kosten.
- Betrokkenheid van deelnemers is van groot belang voor het behoud van draagvlak. Goede communicatie en medezeggenschap staan hoog in het vaandel.
- Het bestuur draagt zorg voor voortdurende ontwikkeling van de eigen kennis en vaardigheden.
- Het bestuur sluit de mogelijkheden van samenwerking met andere pensioenfonds op diverse gebieden niet uit, zolang dit de belangen van de deelnemers ten goede komt.

Een pensioenfonds wordt geconfronteerd met risico's. Risicomanagement is van het grootste belang en het bestuur hanteert voor de beheersing van de risico's de volgende uitgangspunten:

- Risicobeheersing is een integraal onderdeel van de besturing en monitoring op uitvoering van de activiteiten van het pensioenfonds. Financiële en niet-financiële risico's worden, gezien kans en impact, daar waar mogelijk en wenselijk beheerst.
- De risico's die in de regeling aanwezig zijn worden zo evenwichtig mogelijk aan alle belanghebbenden toegedeeld.
- Het pensioenfonds belegt en neemt beleggingsrisico in het belang van de deelnemers. Het bestuur is van mening dat beleggingsrisico, gemiddeld genomen, op de lange termijn beloond wordt met een positief rendement en noodzakelijk is om een optimaal pensioenresultaat te realiseren.
- Het pensioenfonds belegt prudent, dat wil zeggen:
  - neemt alleen risico's die het begrijpt en beheerst;
  - kiest beleggingen die kostenefficiënt zijn van opzet;
  - handelt inzichtelijk, begrijpelijk, uitlegbaar en transparant.

Strategie

De strategie van het pensioenfonds is uitgewerkt in plannen en nota's (fondsdocumenten), die jaarlijkse worden herzien. Het betreft:

- het jaarplan;
- het beleggingsplan;
- het communicatieplan;
- de actuariële en bedrijfstechnische nota.

Het pensioenfonds beoogt zowel de deelnemers als de aangesloten werkgevers te helpen om de juiste keuzes op pensioengebied te maken. Het pensioenfonds geeft de deelnemers een helder inzicht in hun pensioensituatie en helpt hen op weg

met de persoonlijke financiële planning. Het pensioenfonds ondersteunt de aangesloten werkgever bij de zorgplicht voor zijn werknemers.

Bereikte doelen missie, visie en strategie

Het bestuur is voortdurend bezig om een zo goed mogelijk pensioenresultaat voor de deelnemers te behalen. De bewegingsruimte voor het bestuur is momenteel echter zeer beperkt. Het bestuur houdt vast aan het in 2015 aangepaste strategische beleggingsplan. Daarmee wordt een afgewogen beleid gevoerd van het enerzijds risico's nemen om rendement te genereren en anderzijds om de daarmee gepaard gaande risico's binnen vooraf vastgestelde grenzen te houden. Kostenbeheersing is een andere belangrijke doelstelling. In 2016 was een verhoging van de kosten echter niet te vermijden. De belangrijkste oorzaken waren het opheffen van de BTW-vrijstelling van onze administrateur en het opvoeren van de eisen van de toezichthouder. Met het communicatieplan tenslotte beoogt het bestuur om pensioen goed te communiceren aan de deelnemer. Het verstrekken van de juiste informatie, in begrijpelijke taal en via diverse kanalen gaat goed. Desondanks lijkt het echter lastig om de deelnemer echt te bereiken. Dit geldt overigens voor de hele sector. De regering en de pensioensector denken na hoe deze kloof gedicht kan worden. Bpf Beton volgt deze ontwikkelingen nauwgezet.

Kort samengevat hebben we het volgende bereikt in 2016: Ondanks de positieve beleggingsresultaten, moeten we helaas concluderen dat de financiële situatie van het fonds in 2016 niet of nauwelijks is verbeterd. Op het gebied van pensioencommunicatie moeten we vaststellen dat het zenden weliswaar goed gaat, doch dat er nog stappen gezet moeten worden om de deelnemers beter te bereiken.

Financieel beleid

Uitvoering beleid

Het bestuur voert een degelijk financieel beleid met enerzijds als doelstelling voldoende middelen op te bouwen om aan de verplichtingen (lees: de pensioenuitkeringen) te kunnen blijven voldoen en anderzijds om een stabiel premie- en toeslagbeleid te kunnen voeren. De inkomsten uit premies en de opbrengsten uit de beleggingen moeten voldoende zijn om de pensioenrechten van de deelnemers te waarborgen en de pensioenrechten van de huidige en van de toekomstige gepensioneerden te kunnen blijven betalen. Het bestuur streeft naar kostenverlaging, kijkt hierbij kritisch naar de uitvoeringskosten en gaat hierover geregeld in discussie met de leveranciers van diensten aan Bpf Beton.

De commissie IRM heeft eind 2016 het uitbestedingsbeleid opnieuw beoordeeld. Het voorstel tot wijziging van het beleidsdocument is behandeld in de bestuursvergadering van 27 januari 2017.

Kostenmanagement

In de bestuursvergaderingen is het onderwerp kostenmanagement verschillende malen aan de orde geweest. Om het inzicht in de kosten van externe adviseurs te vergroten, vraagt het bestuur aan alle adviseurs een jaarbegroting. Door middel van gespecificeerde kwartaaluitputtingen houdt het bestuur zicht op de kosten. Afwijkingen op de begroting worden elk kwartaal aan het bestuur gemeld en toegelicht.

Voor het aanvragen van offertes c.q. het aangaan van overeenkomsten door Bpf Beton ter zake de levering van diensten en goederen door derden, heeft het bestuur in 2010 een inkoopprocedure vastgesteld. Deze inkoopprocedure maakt onderdeel uit van het document uitbestedingsbeleid. Conform het advies van de commissie IRM heeft het bestuur begin 2017 de procedure aangepast en het bedrag bij leveranties gewijzigd in € 10.000,- (exclusief omzetbelasting). Bij leveranties lager dan dit bedrag kan worden volstaan met een prijsaanvraag bij/onderhandeling met één aanbieder.

Het bestuur laat een financiële rapportage door Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) opstellen. In dit rapport wordt het bestuur maandelijks op de hoogte gehouden van de financiële situatie van Bpf Beton. De actuele cijfers worden getoetst aan de vooraf vastgestelde budgetten. Naast een managementoverzicht met de belangrijkste financiële ontwikkelingen die afgezet zijn tegen het budget, zijn ook een verkorte balans, de verkorte baten en lasten, een kasstroomoverzicht en een specificatie van de pensioenbeheerskosten opgenomen. Met deze rapportage heeft het bestuur direct inzicht in de beheersbare kosten van Bpf Beton, wordt de impact van het resultaat op de dekkingsgraad direct gevolgd en kan zo nodig tussentijds actie worden ondernomen.

Incasso

Teneinde wanbetalers en doorstarters in de sector adequaat te kunnen volgen en de incassotermijnen zo kort mogelijk te houden, hanteert Bpf Beton een strikt incassobeleid. De betalingsmoraal van de aangesloten werkgevers van Bpf Beton is over het algemeen goed te noemen. Bpf Beton hanteert een incassobeleid, waarbij de ontwikkeling van het openstaand saldo goed onder controle wordt gehouden. De kern van dit incassobeleid is dat er nadruk ligt op incassoactiviteiten als aanscherpen monitoring en telefonisch aanmanen. Ieder kwartaal wordt hierover door Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) een rapportage opgesteld die in de bestuursvergadering wordt behandeld.

Begin januari 2017 heeft het bestuur de juridische kaders besproken voor de mogelijkheden bestuurder(s) aansprakelijk te stellen voor achterstallige premies. In het eerste kwartaal 2017 is een onderzoek naar de verhaalbaarheid bij twee bestuurders van een onderneming gedaan. Met dit dossier wordt ervaring opgedaan en op basis van de uitkomsten wordt bepaald of dit proces onderdeel wordt van het incassobeleid.

Beleggingsbeleid

De doelstelling van het beleggingsbeleid is het solide beheren van beleggingen, zodat met de beleggingsresultaten en de premiestortingen kan worden voldaan aan de lopende en toekomstige pensioenverplichtingen en de ambitie van een stabiel premie- en toeslagbeleid, uit te voeren binnen de kaders van de Pensioenwet en beleidsregels die DNB heeft opgesteld. Het bestuur bepaalt welke risico's zij daarbij neemt, met inachtneming van de opbouw van het deelnemersbestand, de vereiste solvabiliteit en de wenselijkheid van stabiele premies. Aan het eind van het verslagjaar heeft het bestuur het beleggingsplan 2017, de normportefeuille 2017 en de mandaatovereenkomsten hypotheek en vastgoed 2017 vastgesteld.

Tevens heeft het bestuur alle kwartaalrapportages van de beleggingen, de maandrappportages dekkingsgraad en de risicorapportages behandeld in de beleggingsvergaderingen.

Verklaring inzake de beleggingsbeginselen

Het bestuur heeft een verklaring inzake de beleggingsbeginselen opgesteld. Deze beschrijft beknopt de uitgangspunten van het beleggingsbeleid van Bpf Beton. De verklaring is als bijlage opgenomen in de ABTN en op de website van Bpf Beton geplaatst.

Investment Beliefs

Het bestuur heeft de Investment Beliefs vastgesteld. Dit zijn negen door het bestuur geformuleerde uitgangspunten op basis waarvan het beleggingsbeleid wordt bepaald. De Investment Beliefs zijn opgenomen in de verklaring inzake de beleggingsbeginselen.

Beleidsdocument managersselectie

Het bestuur heeft een beleidsdocument managersselectie vastgesteld inclusief de beleggingscategorieën Vastgoed en Hypotheken.

3.1.4. Uitvoering reglement en administratie

Dispensatie

In het verslagjaar is geen verzoek om vrijstelling van de verplichte deelneming gedaan.

Ultimo december 2016 is door 9 bedrijven verzocht de dispensatie per 1 januari 2017 in te leveren. Het bestuur is hiermee akkoord gegaan.

Vrijwillige aansluiting

In het verslagjaar zijn drie verzoeken tot vrijwillige aansluiting gedaan en gehonoreerd.

Individuele verzoeken

In het verslagjaar is één verzoek ontvangen.

Bezwaren

In het verslagjaar is één bezwaar ontvangen. Betrokkene was het niet eens dat zijn voorwaardelijk recht op het optrekpensioen was vervallen. Het bezwaar is besproken in de bestuursvergadering van 18 maart 2016. De uitkomst hiervan was dat het bestuur het bezwaar heeft afgewezen.

Gelijkwaardigheidstoets

Het bestuur had ultimo 2016 aan 27 ondernemingen dispensatie van deelname aan de verplichte bedrijfstakpensioenregeling verleend ten behoeve van (een gedeelte van) de werknemers (2015: 28). Aan de verleende vrijstelling is de voorwaarde verbonden dat de eigen pensioenregeling van de werkgever te allen tijde tenminste financieel en actuair gelijkwaardig is aan de bedrijfstakpensioenregeling.

Faillissementen

In het verslagjaar zijn geen faillissementen geweest.

3.2 Governance

Goed pensioenfondsbestuur (Pension Fund Governance)

Het fonds hanteert de principes voor goed pensioenfondsbestuur (Pension Fund Governance). De naleving van de principes moet zorgen voor meer openheid en transparantie richting werkgevers, werknemers, pensioengerechtigden en gewezen deelnemers (slapers). Het gaat om zorgvuldig bestuur, intern toezicht, verantwoording, deskundigheid, openheid en communicatie. Bovendien dient er verantwoording te worden afgelegd over het gevoerde beleid aan zowel werknemers, werkgevers en pensioengerechtigden. De keuzes die het bestuur heeft gemaakt bij de besturing van het pensioenfonds, de wijze waarop het bestuur verantwoording over het beleid aflegt en hoe het interne toezicht is vormgegeven, staan beschreven in een zogenaamd transparantiedocument. Hierin is opgenomen waar het bestuursverslag en de statuten en reglementen kunnen worden opgevraagd. Het transparantiedocument wordt jaarlijks geactualiseerd en gepubliceerd op de website.

Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen (de Code) heeft het doel de verhoudingen binnen het pensioenfonds transparanter te maken. Daarnaast moet door de Code ook de communicatie met de belanghebbenden zoals werkgevers, deelnemers en pensioengerechtigden transparanter worden. Tot slot moet de Code bijdragen aan het versterken van 'goed pensioenfondsbestuur'. De Monitoringcommissie Code Pensioenfondsen ziet toe op de naleving van de Code. De Monitoringscommissie heeft in januari 2016 geconstateerd dat gemiddeld 95 procent van de pensioenfondsen de normen uit de Code naleeft, ook heeft zij aanbevelingen gedaan wat betreft de diversiteit binnen fondsen en de wijze van afleggen van verantwoording.

De Code legt de nadruk op het beïnvloeden van het gedrag van bestuurders, intern toezichthouders en belanghebbenden in de verantwoordingsfunctie. Per orgaan zijn normen opgenomen over taak en werkwijze, samenstelling en zittingsduur, geschiktheid, benoeming, schorsing en ontslag. Daarnaast zijn overkoepelende thema's opgenomen. De thema's gaan zowel over het eigen functioneren van het fonds als van dienstverleners. Voorbeelden hiervan zijn integraal risicomanagement, communicatie en transparantie, verantwoord beleggen, kosten, uitvoering en uitbesteding, geschiktheid, diversiteit, integer handelen en beloningsbeleid. Een pensioenfonds past de normen van de Code toe of zet in het bestuursverslag gemotiveerd uiteen waarom een norm niet (volledig) is toegepast.

Op 8 juli 2016 heeft het bestuur de naleving van de normen uit de Code Pensioenfondsen geëvalueerd. Hiertoe is de bijgewerkte checklist code pensioenfondsen behandeld. Bij verschillende normen zijn vervolgacties en/of aanpassingen in fondsdocumenten afgesproken. De uit te voeren acties zijn opgenomen in de jaarplanning. Aan één eis uit de code wordt nog niet voldaan; er is nog geen specifieke profielschets van een bestuurder. (Op dit moment hanteert het bestuur nog een generieke profielschets en kijkt zij bij het ontstaan van een vacature naar op dat moment eventueel aanvullend benodigde specifieke geschiktheidseisen). Aan de normen waarvoor vervolgacties en/of aanpassingen in fondsdocumenten zijn afgesproken, wordt voldaan. Het bestuur werkt er hard aan om ervoor te zorgen dat aan alle normen wordt voldaan en waar wordt afgeweken legt het bestuur de reden uit.

Op 12 juni 2015 heeft het bestuur de incidenten- en klokkenluidersregeling besproken en vastgesteld. In de incidenten- en klokkenluidersregeling is opgenomen hoe omgegaan wordt met incidenten en gedragingen. De compliance officer is aangewezen als vertrouwenspersoon. De regeling geldt ook voor externe adviseurs.

Wet versterking bestuur pensioenfondsen

De Wet versterking bestuur pensioenfondsen wordt in de praktijk toegepast. Deze wet beoogt een integrale herziening van de governance en medezeggenschap bij pensioenfondsen. Er zijn bepalingen over het verantwoorden van het beleggingsbeleid en over geschiktheid en tijdsbeslag. Het intern toezicht en het verantwoordingsorgaan zien erop toe dat het bestuur naar behoren functioneert en zich houdt aan wet- en regelgeving.

Raad van toezicht

De raad van toezicht ziet toe op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het fonds. De raad van toezicht is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Dat laatste houdt in dat beoordeeld wordt of er een evenwichtige belangenafweging is geweest.

De aanbevelingen van de raad van toezicht over het verslagjaar 2016 en de reactie van het bestuur hierop zijn opgenomen onder hoofdstuk 4.

Verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, alsmede over de beleidskeuzes voor de toekomst. Het verantwoordingsorgaan baseert zijn oordeel op het bestuursverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de raad van toezicht. Het bestuur heeft regelmatig overleg met het verantwoordingsorgaan. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan over 2016 en de reactie van het bestuur hierop zijn terug te vinden in hoofdstuk 5 van dit bestuursverslag.

Gedragscode / compliance

Het bestuur heeft een gedragscode waarin de regels en richtlijnen voor bestuursleden en andere betrokkenen zijn opgenomen. Deze gedragscode geldt eveneens voor de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan.

In de gedragscode is onder andere opgenomen dat bestuursleden nevenfuncties moeten melden en daar goedkeuring voor moeten krijgen. Het criterium is of de nevenfunctie de schijn heeft of kan opwekken van een conflicterend belang met de functie van de persoon binnen het fonds. Verder moet elke verbonden persoon elk (potentieel) belangenconflict melden bij de compliance officer. Ook pogingen van een (aspirant)-relatie tot beïnvloeding dienen onmiddellijk te worden gemeld. In de gedragscode is ook geregeld dat verbonden personen geen gebruik mogen maken van voorwetenschap en dat persoonlijke transacties die op enigerlei wijze in verband gebracht kunnen worden met transacties of relaties van het fonds onverwijld te melden aan de compliance officer. De compliance officer ziet toe op de naleving van de gedragscode, waaronder begrepen de punten van mogelijke tegenstrijdige belangen en van mogelijk gebruik van voorwetenschap.

Het bestuur heeft met ingang van 1 januari 2010 het Nederlands Compliance Instituut aangesteld als compliance officer, die de naleving van de gedragscode door de bestuursleden jaarlijks controleert.

Het bestuur besloot om per 1 januari 2017 voor de invulling van de rol van compliance officer NCI aan te houden maar wel de taken uit te breiden en daartoe een uitgebreider abonnement bij NCI af te nemen. Tevens stelde het bestuur het nieuwe model gedragscode vast ingaande per 1 januari 2017.

Deskundigheidsbevordering bestuur en verantwoordingsorgaan

Het bestuur handelt naar het geschiktheidsplan dat is gebaseerd op wet- en regelgeving, de Code Pensioenfondsen en de handreiking geschikt pensioenfondsbestuur van de Pensioenfederatie. Alle bestuurders beschikken minimaal over het geschiktheidsniveau A en op deelonderwerpen over geschiktheidsniveau B. In het geschiktheidsplan is het kennisniveau vastgelegd, daarnaast zijn ook competenties en professioneel gedrag opgenomen. Het diversiteitsbeleid en het beloningsbeleid zijn eveneens onderdeel van het geschiktheidsplan. Het geschiktheidsplan is toegelicht in de ABTN en daarin eveneens opgenomen als bijlage. in het overzicht fondsdocumenten en is op aanvraag beschikbaar.

Opleidingsplan bestuur

In het geschiktheidsplan is het opleidingsplan opgenomen. Het bestuur is voldoende deskundig en heeft ruime ervaring binnen de branche. Bpf Beton organiseert jaarlijks voor zijn bestuurders studiedagen waar de recente ontwikkelingen en specifieke onderwerpen op het gebied van de diverse kennisgebieden worden toegelicht. Daarmee wordt bereikt dat de kennis van het bestuur actueel blijft.

Daarnaast stelt Bpf Beton bestuursleden in de gelegenheid om op zijn kosten nader te bepalen cursussen te volgen teneinde een eventueel gebrek aan kennis op een bepaald gebied te verhelpen of de geschiktheid op peil te houden. Bestuursleden kunnen zich op eigen initiatief aanmelden voor deze cursussen nadat zij het bestuur hiervan in kennis hebben gesteld. Bpf Beton biedt de bestuursleden de mogelijkheid om pensioencursussen en/of –opleidingen te volgen bij de Stichting Pensioen Opleidingen en bij Willis Towers Watson.

Portefeuillehouders

Het bestuur heeft conform de aanbeveling van de raad van toezicht het onderwerp portefeuillehouders besproken. Het bestuur heeft besloten, met uitzondering van de commissie IRM, geen portefeuillehouders of commissies aan te wijzen. Alleen voor het vermogensbeheer zijn aan DNB drie bestuursleden als portefeuillehouder aangewezen. Voor onderwerpen die meer voorbereidingstijd vergen wordt een tijdelijke werkgroep ingesteld.

Geschiktheids- en competentiematrix

Op 9 september 2016 heeft het bestuur de geschiktheidsmatrix besproken. Het bestuur stelde vast dat minimaal 2 bestuursleden het kennisniveau B per aandachtsgebied hebben. Het streven is dat drie of meer bestuursleden kennisniveau B per aandachtsgebied hebben.

Het bestuur heeft het volgende stappenplan afgesproken om het kennisniveau van de bestuursleden nader in kaart te brengen:

- Alle bestuursleden maken de online geschiktheidstoets-A.
- In de zelfevaluatie onder begeleiding van Lyncs te beoordelen welke bestuursleden kennisniveau B per aandachtsgebied hebben.
- Vervolgens te bepalen of aan de minimale eis van twee bestuursleden op niveau B is voldaan en of er per aandachtsgebied is voldaan aan het streven van drie of meer.
- Het resultaat van deze acties wordt verwerkt in de geschiktheidsmatrix.

De geschiktheidstoets-A is in september 2016 gedaan. In de zelfevaluatie van 7 oktober 2016 is geconstateerd dat aan de norm (per deskundigheidsgebied moeten tenminste drie bestuurders boven de 80% scoren) nog niet op alle gebieden wordt voldaan. De norm wordt vastgelegd en er volgt een plan van aanpak om op het vereiste niveau te komen.

Bijhouden kennisniveau bestuur

De bestuursleden hebben in 2016 drie collectieve studiedagen gevolgd, waarin de volgende onderwerpen aan bod zijn gekomen:

- Door BMO het vervolg van de analyse beursgenoteerd vastgoed en evaluatie vastrentende waarden;
- Een workshop IT-risico door Sprenkels & Verschuren en daarbij een toelichting van BMO en Syntrus Achmea Pensioenbeheer op IT-risico;
- Workshop Integraal Risico management door Willis Towers Watson.

De bestuursleden hebben in 2016 verder diverse bijeenkomsten, seminars en congressen bijgewoond. Eveneens houden de bestuursleden de (pensioen- en wets) ontwikkelingen in de gaten door middel van de Syntrus Achmea (Pensioenbeheer) nieuwsbrief, de Willis Towers Watson Update, de beleggingsomgeving van Strategeon en diverse berichten van de Pensioenfederatie.

Verantwoordingsorgaan

Bpf Beton organiseert jaarlijks voor de leden van het verantwoordingsorgaan een studiedag om de kennis op peil te houden. Tijdens deze studiedag op 4 november 2016 is de beleggingsportefeuille van Bpf Beton behandeld, waarbij dieper is ingegaan op de match en returnportefeuille, de renteafdekking en de beleggingsrisico's. Daarnaast is de toekomst van het pensioenfonds- en stelsel behandeld.

Een afvaardiging van het verantwoordingsorgaan is aanwezig bij de themabijeenkomsten van het Platform Medezeggenschap Pensioenfondsen en van de Pensioenfederatie.

Zelfevaluatie

Jaarlijks voert het bestuur van Bpf Beton een zelfevaluatie uit. Het gaat om het functioneren van het bestuur als geheel en van de individuele bestuursleden afzonderlijk. Doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit van het bestuur in stand te houden en/of te verbeteren.

De evaluatie heeft ook dit jaar plaats gevonden onder begeleiding van een externe procesbegeleider. De zelfevaluatie 2016 was opgebouwd uit twee onderdelen, een evaluatie over de afspraken uit de zelfevaluatie van 2015 en over de vraag wat het bestuur nodig heeft om de strategie uit te kunnen voeren (voor zover betrekking hebbend op het eigen functioneren).

Nevenfuncties

De lijst met nevenfuncties in 2016 van de bestuursleden, de leden van het verantwoordingsorgaan en de leden van de raad van toezicht is als bijlage 1 bij het bestuursverslag opgenomen. Met het opnemen van deze lijst is het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht transparant over de nevenfuncties.

3.3 Communicatie

Het bestuur heeft een communicatiejaarplan voor 2016 vastgesteld. Het communicatiebeleid is er op gericht om - alle wettelijke verplichtingen in acht nemend - voldoende informatie te verschaffen aan de (gewezen) deelnemers, de pensioengerechtigden en de werkgevers. Het bestuur wil het pensioenbewustzijn van de belanghebbenden verhogen en meer inzicht geven in hun persoonlijke situatie. Het gebruik van heldere en begrijpelijke taal is hierbij een voorwaarde.

Wet Pensioencommunicatie

Op 1 juli 2015 is de Wet Pensioencommunicatie in werking getreden. Het doel van deze wet is dat de pensioeninformatie de deelnemer beter in staat stelt om een goede financiële planning voor zijn oude dag te maken. De gegeven informatie dient correct, duidelijk en evenwichtig te zijn. De wet bevat bepalingen die er op gericht zijn om persoonlijke risico's beter inzichtelijk te maken, pensioenregelingen makkelijker met elkaar te kunnen vergelijken en duidelijk te maken welke keuzemogelijkheden een deelnemer heeft. In de informatieverstrekking vanuit Bpf Beton wordt aan deze wet aandacht besteed en uitvoering gegeven. Er is ook een werkgroep ingesteld voor de implementatie van de Wet Pensioencommunicatie. De implementatie is per 1 juli 2016 voltooid.

Voorwaardelijkheidsverklaring

Met het inwerking treden van de Wet pensioencommunicatie gelden er vanaf 1 januari 2016 ook nieuwe regels voor het verlenen van informatie over toeslagverlening en over verlaging van pensioenen. De inhoud van de voorwaardelijkheidsverklaring is vormvrij, maar er moet wel een onderscheid gemaakt worden tussen een 3-jarig (dit wordt weergegeven in laag 1 van pensioen123), 5-jarig (dit wordt weergegeven in de stopbrief en de UPO voor gewezen deelnemers) en 10-jarig (dit wordt meegenomen in laag 2 van pensioen 1-2-3) overzicht. Zie voor besluitvorming paragraaf 3.1.1, pagina 15.

Communicatie momenten

Vanuit de Pensioenwet zijn er verschillende verplichte communicatie momenten. Zo dient Bpf Beton onder andere ieder jaar aan actieve deelnemers een Uniform Pensioenoverzicht (UPO) toe te zenden en worden pensioengerechtigden binnen drie maanden geïnformeerd over een wijziging in het toeslag beleid.

Pensioen 1-2-3

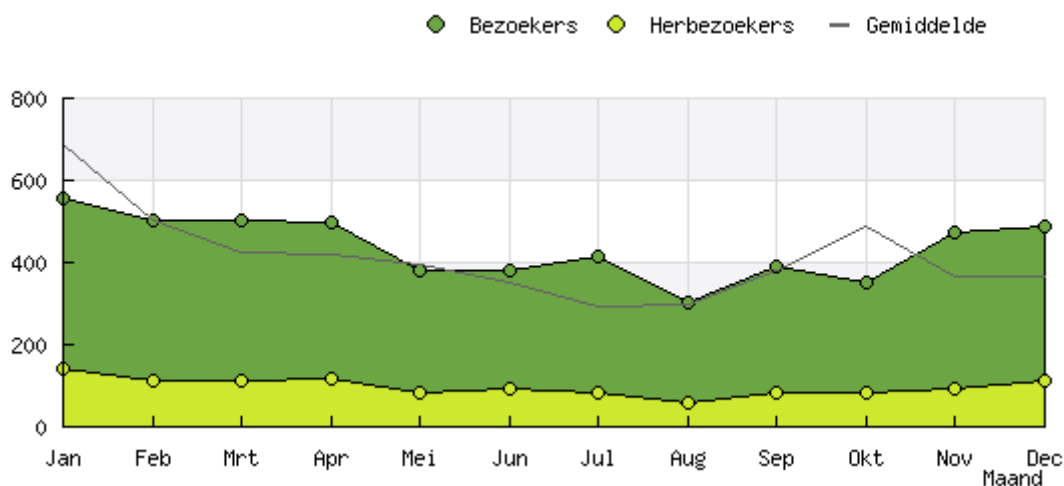
Pensioen 1-2-3 is medio 2016 ingevoerd. Pensioen 1-2-3 informeert gelaagd, persoonlijk en concreet over de pensioenregeling. Nieuwe deelnemers krijgen bij hun arbeidsvoorwaardengesprek laag 1 van het Pensioen 1-2-3. Het vervangt de startbrief en is volledig digitaal. Op de website komt een directe koppeling naar het Pensioen 1-2-3 die de pensioenregeling in 3 lagen conform pensioen 1-2-3 uitlegt.

Website

Bpf Beton heeft een eigen website, www.betonpensioen.nl. Het doel van de website is alle belanghebbenden te informeren en de betrokkenheid en het kennisniveau te vergroten. Het bestuur werkt aan continue verbetering van de online dienstverlening, performance en stabiliteit in 2016. In februari 2016 is de website vernieuwd. De website is nu responsive, zodat deze ook geschikt is om te raadplegen op een mobiele telefoon of tablet. Eveneens zijn de teksten korter en duidelijker gemaakt en is medio 2016 Pensioen 1-2-3 aan de website toegevoegd.

De website van Bpf Beton werd in 2016 in totaal 7.431 maal bezocht. Dat is 7% minder ten opzichte van 2015 (7.986 maal).

Bezoekers en bezoeken	
Aantal bezoeken	7.431
Aantal unieke bezoekers	4.362
Waarvan nieuwe bezoekers	4.061
Waarvan herbezoekers	301
Gemiddeld aantal bezoeken per bezoeker	1,7
Gemiddelde bezoekduur	3 min, 13 sec

Webinar

Op 26 april 2016 heeft er een live webinar plaatsgevonden. Het onderwerp van deze webinar was “de gevolgen van de hogere pensioenleeftijd”. Ook werd aandacht besteed aan de diverse communicatiemiddelen en mijnpensioenoverzicht.nl. Een bestuurslid en een pensioenspecialist hebben het webinar uitgevoerd. De kijker kon bij de live uitzending vragen stellen en tijdens het webinar is de Pensioentoolbox opnieuw onder de aandacht gebracht. Het webinar is te bekijken op de website.

Pensioentoolbox

Om werkgevers meer gemak te bieden heeft Bpf Beton de Pensioentoolbox geïntroduceerd. De Pensioentoolbox helpt werkgevers bij het organiseren van bijeenkomsten over pensioen. Zo zijn er in de Pensioentoolbox kant-en-klare presentaties over de pensioenregeling, worden er tips gegeven voor een geslaagde bijeenkomst over pensioen en is er een samenvatting beschikbaar ten behoeve de werknemers. In 2016 is de Pensioentoolbox verder uitgebreid, zodat werknemers voldoende geïnformeerd kunnen worden.

Digitale nieuwsbrief werkgevers

Om werkgevers periodiek op de hoogte te houden van belangrijk nieuws, is de digitale nieuwsbrief ontwikkeld voor Bpf Beton. Er zijn in 2016 vier digitale nieuwsbrieven gestuurd aan werkgevers met onder andere de volgende onderwerpen:

- 1^e editie (4 april 2016): aankondiging webinar van 26 april 2016, pensioenaangifte, waardeoverdracht en de pensioenflits maart 2016 voor deelnemers;
- 2^e editie (26 april 2016): informatie over het webinar;
- 3^e editie (20 september 2016): financiële positie van het fonds, mijnpensioenoverzicht.nl en Pensioen 1-2-3;
- 4^e editie (15 december 2016): bevindingen in de aanlevering van Pensioenaangifte door werkgevers, mijnpensioenoverzicht.nl en de aankondiging dat cao-partijen hebben besloten de optrekregeling per 1 januari 2017 te beëindigen.

Pensioenflitsen

In 2016 zijn er drie pensioenflitsen gepubliceerd. Via de website van Bpf Beton zijn de pensioenflitsen te raadplegen. De volgende onderwerpen zijn aan de orde gekomen:

- 1^e editie (maart 2016): uitleg over de ingelegde premie en wat dat oplevert, bijgewerkte brochures, de parameters 2016 en de reglementswijzigingen;
- 2^e editie (juli 2016): uitleg toename levensverwachting, verkort jaarverslag, reglementswijzigingen en de haalbaarheidstoets;
- 3^e editie (december 2016): financiële situatie en uitleg waarom de pensioenregeling duurder wordt, de aankondiging dat cao-partijen hebben besloten de optrekregeling per 1 januari 2017 te beëindigen, toename levensverwachting in Nederland en in de sector, mijnpensioenoverzicht.nl, pensioenvergelijker en de klachtenprocedure.

Checklist voor werkgevers

Vanuit de Pensioenfederatie is een checklist voor werkgevers ontwikkeld. De werkgever kan deze gebruiken bij het arbeidsvoorwaardengesprek met nieuwe medewerkers. De checklist is in de huisstijl van Bpf Beton begin augustus 2016 aan werkgevers ter beschikking gesteld.

Verkort jaarverslag 2015

Het jaarverslag 2015 is kort samengevat met de belangrijkste onderwerpen voor de deelnemers. Het verkorte jaarverslag 2015 is opgenomen in de pensioenflits die in juli 2016 aan alle deelnemers en pensioengerechtigden is verstuurd. Ook is het verkorte jaarverslag 2015 als document op de website geplaatst. Ook het bestuursverslag 2016 wordt kort samengevat en op de website geplaatst.

Pensioenregister

De Stichting Pensioenregister is een initiatief van de gezamenlijke Nederlandse pensioenfondsen, de pensioenverzekeraars en de Sociale Verzekeringsbank (SVB). Dit samenwerkingsverband stelt sinds 6 januari 2011 de website www.mijnpensioenoverzicht.nl beschikbaar voor het Nederlandse publiek. Het doel van het pensioenregister is om voor deelnemers in één overzicht, digitaal, duidelijk te maken waar en hoeveel pensioen is opgebouwd.

In de bestuursvergadering van 18 maart 2016 is het bestuur uitgebreid geïnformeerd over de functionaliteit van mijnpensioenoverzicht.nl en de uitbreiding van deze tool. Deelnemers krijgen inzicht in de opgebouwde pensioenen bij alle pensioenfondsen en tevens hun AOW. Per 1 juli 2016 is er een extra functionaliteit aan het platform Mijnpensioenoverzicht.nl toegevoegd. Met deze functionaliteit kan de deelnemer zien wat de effecten zijn van het eerder of later met pensioen gaan dan de AOW-leeftijd. Het bestuur heeft daarom in communicatie uitingen aandacht besteed aan mijnpensioenoverzicht.nl. In het webinar op 26 april 2016 en in de nieuwsbrieven aan werkgevers en deelnemers is mijnpensioenoverzicht.nl onder de aandacht gebracht.

3.4 Risicoparagraaf

Algemeen

Het risicomanagement van het fonds ondersteunt de missie, visie en strategie van het fonds. Het fonds wil enerzijds rendement maken om de doelstellingen van het fonds te kunnen realiseren, terwijl het fonds anderzijds de risico's wil beperken.

Risicohouding

In het kader van het Financieel Toetsingskader (FTK) heeft het bestuur, in samenspraak met het Verantwoordingsorgaan en na overleg met cao-partijen, een risicohouding vastgesteld. Deze risicohouding is in eerste instantie kwalitatief bepaald.

Lange termijn

- Gericht op een zo hoog mogelijk pensioenresultaat;
- Minimaal kostendekkende premie om nominale pensioenen in te kunnen kopen;
- Een hogere premie dan minimaal kostendekkend ter verhoging van het pensioenresultaat is acceptabel binnen het door cao-partijen vastgestelde premiebudget;
- Enig risico nemen om een zo goed mogelijk rendement op de beleggingen te halen;
- Een beleggingsmix met een hoog risicoprofiel is niet gewenst.

Korte termijn

- Is gericht op het verlenen van toeslagen;
- Is gericht op het zoveel mogelijk voorkomen van een vermindering;
- Een eventuele vermindering dient zo beperkt mogelijk gehouden te worden, hetgeen pleit voor een zo groot mogelijke spreidingsperiode, tenzij dit financieel onverantwoord is.

Het bestuur heeft de risicohouding voor de korte termijn gekwantificeerd naar een strategische beleggingsportefeuille met een Vereist Eigen Vermogen (VEV) van 117,7% (niveau 2015). Deze risicohouding voor de korte termijn past binnen het risicoprofiel zoals die was op het moment van ontstaan van de tekortsituatie waarvoor het fonds sinds 2009 jaarlijks een herstelplan opstelt.

Het bestuur heeft de risicohouding voor de lange termijn vertaald naar de volgende grenzen voor de haalbaarheidstoets:

- Vanuit de feitelijke dekkingsgraad is het verwachte pensioenresultaat 80%;
- Vanuit een hypothetische evenwichtssituatie is het verwachte pensioenresultaat 85%;
- In een slecht weer scenario mag het pensioenresultaat maximaal 40% lager zijn dan bovengenoemde verwachte pensioenresultaat.

Deze uitkomsten gelden over een periode van 60 jaar onder de veronderstellingen die DNB heeft voorgeschreven. Het bestuur acht de periode van 15 jaar, waar de ALM-studie van uit gaat, realistischer om lange termijn effecten van beleidsalternatieven door te rekenen en tegen elkaar af te wegen.

Missie

De missie van het Fonds is: het, als goed huisvader, uitvoeren van de pensioenregeling, zoals deze tussen sociale partners is overeengekomen, hiertoe een solide financieel beleid voeren, dat in overeenstemming is met wet- en regelgeving. Waarbij het streven is om op de pensioenaanspraken en pensioenrechten, indien mogelijk, toeslagen te verlenen. Het vermogen dat bestemd is tot het doen van pensioenuitkeringen wordt op efficiënte en kosteneffectieve wijze beheerd. Risico's worden adequaat gemanaged; de premie, het risico en de kosten moeten met elkaar in balans zijn. Uit bovenstaande missie blijkt dat het fonds ook een reële ambitie heeft, namelijk om op lange termijn minimaal een deel van de inflatie bij te kunnen houden. Het FTK stuurt echter op de bescherming van de nominale pensioenaanspraken. Het sturen op nominale en reële ambitie is lastig te combineren. Het bestuur ziet hierin een mogelijk risico, omdat het veiligstellen van nominale pensioenen ten koste gaat van indexatiepotentieel. Dit risico speelt vooral bij het beheersen van het renterisico. Het bestuur probeert hier continue de ideale mix in te vinden.

ALM studie

In 2015 is het nieuwe FTK ingevoerd en is ook een nieuwe ALM analyse uitgevoerd, met ondersteuning van Ortec Finance. In deze ALM is 15 jaar vooruitgekeken en zijn circa 2000 verschillende economische scenario's door gerekend. De uitkomsten van deze ALM-studie zijn de basis geweest voor de aanpassing van het strategische beleggingsbeleid. Het fonds heeft daarbij geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om eenmalig het risicoprofiel te verhogen. De ALM-studie is ook gedeeld met cao-partijen omdat een andere conclusie was dat óf de regeling versoberd moest worden óf de premie omhoog zou moeten. Dit heeft geleid tot een aanpassing van de regeling per 1 januari 2017.

Integraal Risicomanagement

Het bestuur heeft in 2016 de commissie Integraal Risicomanagement (IRM) ingesteld om invulling te geven aan de ambitie om risicomanagement nog meer aandacht te geven. Vanaf 2017 zal Willis Towers Watson de IRM commissie gaan ondersteunen. De IRM commissie ondersteunt en adviseert het bestuur. Het beleid en de taken van de commissie liggen vast.

Het bestuur behandelt de voorstellen van de commissie en betreft risico's bij het uitvoeren van de strategie en bij alle besluitvorming. Hierbij wordt zowel een inschatting gemaakt van de totale impact op het fonds als een inschatting van de impact op de verschillende groepen binnen het fonds (evenwichtige belangenafweging).

Het bestuur laat zich voor de beleggingen en de daarmee gepaard gaande risico's tevens adviseren door Strategeon. De adviseur van Strategeon woont alle beleggingsvergaderingen bij en is betrokken bij de totstandkoming van het jaarlijkse beleggingsplan.

Het bestuur heeft ten slotte een externe accountant en een certificerend actuaris aangesteld. Met beide wordt jaarlijks besproken of er naast de reguliere zaken bijzonderheden zijn en in hun controle betrokken dienen te worden.

Strategische risico's

De belangrijkste financiële risico's zijn het renterisico en het marktrisico. Deze risico's hangen nauw samen met het strategische beleggingsbeleid. De uitkomsten van het gevoerde beleid komen samen in de dekkingsgraad van het fonds. Het bestuur wil enerzijds rendement behalen en anderzijds de risico's beperken. Rendement zonder risico's is echter onmogelijk.

Onderstaande grafiek is een voorbeeld hoe het bestuur deze afweging tussen risico en rendement maakt. Deze grafiek is onderdeel van de risicorapportage van de vermogensbeheerder, die op kwartaalbasis door het bestuur besproken wordt.

Renterisico

Het renterisico is het risico dat bij renteveranderingen de waarde van de beleggingen anders beweegt dan de waarde van de verplichtingen. Het renterisico is sinds 2015 voor 55% afgedekt. Het bestuur hanteert een rentestafel waarbij de koppeling wordt gelegd tussen het afdekkingspercentage en het niveau van de 30-jaars Euroswaprente. Het huidige niveau van 55% is het laagste percentage van de rentestafel. Pas bij een renteniveau van 2,25% zal dit percentage in principe verhoogd worden tot 60%.

Het bestuur maakt gebruik van rentederivaten om de renteaafdekking te realiseren. Per kwartaal ontvangt het bestuur een risicorapportage, waarin onder andere (potentiële) renteschokken en aandelenschokken zijn opgenomen, ter bewaking van de onderkant van de dekkingsgraad. Ook wordt in dit rapport de effectiviteit van de renteaafdekking gerapporteerd aan het bestuur. Het bepalen van de hoogte van het onderpand dat aan de tegenpartijen van de renteswaps wordt gevraagd of verstrekt, vindt dagelijks plaats.

Marktdekkingsgraad scenarioanalyse					
Aandelen					
Rente	-40%	-20%	0%	20%	40%
2%	105	113	121	130	138
1%	91	98	106	113	120
0%	80	86	93	99	105
-0,5%	75	81	87	93	99
-1%	71	76	82	88	93

Bron: BMO risicorapportage Q4 2016

Bovenstaande grafiek geeft de marktdekkingsgraad weer per 31-12-2016 van 93%. De tabel laat de impact van renteschokken en aandelenschokken op de dekkingsgraad zien.

Het bestuur heeft zich gedurende 2016 voorbereid op de invoering van EMIR, dat staat voor European Market Infrastructure Regulations. Dit betreft regelgeving om de systeemrisico's rondom derivaten terug te dringen. De vrijstelling voor pensioenfondsen is verlengd tot augustus 2018. Vanaf 2017 heeft het fonds voor nieuwe (rente)derivaten in principe de keuze om deze via EMIR of via bilaterale contracten af te sluiten.

Marktrisico

Marktrisico is het risico als gevolg van het blootstaan aan wijzigingen in marktprijzen van de beleggingen binnen de Returnportefeuille.

Bpf Beton loopt marktrisico over de hele Return portefeuille. Op basis van de ALM-studie wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. Uitgangspunt in het beleid is dat het marktrisico wordt beperkt door een goede spreiding over de diverse beleggingscategorieën. Per categorieën is een strategische weging vastgesteld, met daaraan gekoppeld een bandbreedte. Voorts heeft het bestuur een beleid vastgesteld om managers te selecteren en afspraken gemaakt over de monitoring van deze managers. Hierbij heeft Strategieon een adviserende, onafhankelijke en controlerende rol. In het beleggingsplan en het daarin aangegeven beleggingsmandaat worden jaarlijks de beheersingsafspraken vastgelegd. Deze afspraken betreffen onder andere de samenstelling van de portefeuille, de tactische marges, de performancemeting, de benchmarks en het renteafdekkings-, valuta- en derivatenbeleid, en de risicometing en – beheersing. Tenslotte zijn door het bestuur triggers bepaald op de 30-jarige swaprente, de stand van de aandelenbeurs (S&P 500), het aandelen gewicht in de portefeuille en de tracking error ten opzichte van de verplichtingen.

Diversificatie binnen beleggingscategorieën wordt bereikt door te beleggen via fondsen. Door beleggingsrestricties aan beheerders op te leggen wordt het concentratierisico beperkt.

Omgevingsrisico

Omgevingsrisico is het risico op externe ontwikkelingen die impact kunnen hebben op het fonds. Een voorbeeld is de toezichthouder. DNB heeft bijvoorbeeld per 15 juli 2015 een 'technische aanpassing' van het lange deel van de rentetermijnstructuur (RTS) doorgevoerd. Deze aanpassing had een negatieve impact op de dekkingsgraad per 15 juli 2015 en werkt nog tien jaar door. De uiteindelijke impact loopt op tot 8,4 procentpunten, zijnde het verschil in dekkingsgraad op marktrente en op basis van de RTS op dat moment. De impact van 8,4 procentpunten correspondeert met circa drie jaarpremies.

Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel wordt geschaad. Dit risico wordt beperkt door afspraken te maken met uitbestedingspartijen.

In 2016 heeft dit risico gemanifesteerd doordat Syntrus Achmea het fonds heeft laten weten te willen stoppen met de dienstverlening aan bedrijfstakpensioenfondsen, zoals Bpf Beton.

Bpf Beton heeft beleid vastgesteld met betrekking tot de beheersing van risico's die samenhangen met de uitbesteding. Dit uitbestedingsbeleid is vastgelegd in de ABTN en is van toepassing op alle uitbestedingsrelaties die Bpf Beton aangaat en is aangegaan. Jaarlijks voert het bestuur evaluatiegesprekken met de externe partijen waaraan activiteiten zijn uitbesteed. Met Syntrus Achmea (Pensioenbeheer), BMO, en Syntrus Achmea REF zijn de serviceafspraken over het niveau van de dienstverlening contractueel vastgelegd. Deze serviceorganisaties verstrekken ons bovendien AAF of ISAE 3402 Type II rapportages, waarmee een onafhankelijke accountant heeft vastgesteld dat belangrijke beheersingsmaatregelen ook gewerkt hebben. Jaarlijks wordt hierover in de bestuursvergadering verantwoording afgelegd. Ook het IT-risico en de omgang met vertrouwelijke en/of privacygevoelige gegevens is op deze wijze geborgd.

3.5 Pensioenontwikkelingen

Maatschappelijke discussie over mogelijk korten door pensioenfondsen

De dekkingsgraad van het pensioenfonds is een maatstaf voor de financiële gezondheid van het fonds. In 2016 daalde de marktrente verder. Daardoor steeg de kostprijs van pensioen en daalde de premiedekkingsgraad in 2016. In de loop van 2016 stond de financiële positie van veel pensioenfondsen zodanig onder druk dat bij een aantal pensioenfondsen de pensioenen mogelijk in 2017 moesten worden verlaagd. Dat leidde ook tot discussie in de Tweede Kamer. Er was een tweedeling. Enerzijds zijn er partijen die het stelsel willen aanpassen door de hersteltermijn te verlengen. Anderzijds zijn er partijen die vinden dat we ons met de huidige lage marktrente kunstmatig arm rekenen. Staatssecretaris Klijnsma liet de effecten van het verlengen van de maximale hersteltermijn (10 jaar) in kaart brengen. Een langere hersteltermijn blijkt een beperkt effect te hebben. Staatssecretaris Klijnsma heeft laten weten dat de hersteltermijn niet wordt verlengd. De peildatum voor de financiële positie van het pensioenfondsen was 31 december 2016. De laatste maand van 2016 stegen de dekkingsgraden door een oplopende marktrente. De herstelcapaciteit van fondsen is doorslaggevend voor het wel of niet hoeven doorvoeren van kortingen. Een aantal (grote) fondsen liet weten dat korten voor hen in 2017 niet nodig is, waaronder Bpf Beton.

Uitkomst stresstest: pensioenfondsen hebben last van lage rente

Op 26 januari 2017 kwamen de resultaten uit van de Europese stresstest naar de weerbaarheid van pensioenfondsen. Volgens DNB bevestigt de stresstest dat Nederlandse pensioenfondsen kwetsbaar zijn voor een verdere rentedaling. De lage rente heeft een groot beroep gedaan op de aanwezige buffers. Daardoor zijn veel pensioenfondsen op dit moment niet meer goed in staat om nieuwe forse schokken op te vangen. Nederlandse fondsen kwamen daardoor relatief slecht uit de test. Dat komt doordat in Nederland de pensioenverplichtingen al op marktwaarde worden gewaardeerd. In het buitenland mag dat soms met een hogere vaste rente.

Kabinet wil degressieve opbouw én nieuwe pensioencontracten in 2020

Op 8 juli stuurde het kabinet een perspectiefnota over een nieuw pensioenstelsel naar de Tweede Kamer. De nota bouwt verder op de analyses van de SER uit februari 2015 en mei 2016. Het kabinet wil dat iedereen gelijktijdig in 2020 overstapt naar een actuair neutrale opbouw. Het kabinet vindt dat er een overgangperiode nodig is om de doorsneesystematiek uit te faseren. De overheid wil daarvoor tijdelijk het fiscale kader verruimen. Uit berekeningen van het Centraal Planbureau (CPB) blijkt dat op basis van hun veronderstellingen de overstap op degressieve opbouw in 25 jaar evenwichtig en tegen acceptabele kosten kan worden gedaan. Sociale partners kunnen gedurende die periode de tijdelijk extra fiscale ruimte gebruiken, maar daar staat tegenover dat bedrijven ook in staat moeten zijn om de (naar verwachting) hogere premie op te brengen.

Het kabinet ziet 5 mogelijke pensioencontracten om uit te kiezen. Ook dat is volgens het huidige kabinet per 2020 haalbaar. Volgens het kabinet vraagt de veranderende samenleving en arbeidsmarkt om fundamentele aanpassingen in het pensioenstelsel. Daarnaast wil het kabinet nu echt iets gaan regelen voor de werkenden die te veel of te weinig pensioen opbouwen. Besluitvorming hierover vindt plaats door het nieuwe kabinet dat in 2017 aantreedt.

Onderzoeksgroepen van de Pensioenfederatie onderzochten in de laatste maanden van 2016 of de SER varianten I-B en IV-C financieel, juridisch, communicatief en in uitvoering haalbaar zijn. De uitkomst is dat deze contracten technisch uitvoerbaar zijn. Maar aan beide contracten zitten voor- en nadelen. Voor variant I-B geldt dat op grond van Europese regelgeving degressieve opbouw juridisch niet toegestaan is. Voor variant IV-C geldt dat kan voorkomen dat deelnemers geld moeten overhevelen naar de buffer terwijl het pensioen omlaag gaat. Momenteel werkt de SER daarom aan een synthesevariant.

Kabinet zoekt mogelijkheden voor opbouw pensioen zelfstandigen

Het kabinet onderzocht of vrijwillige voortzetting een bijdrage levert aan een goed pensioen voor zelfstandigen. Het blijkt dat 95% van de oud-werknemers toegang heeft tot vrijwillige voortzetting. Toch zetten maar weinig zelfstandigen hun pensioenopbouw voort. Vanwege het toenemende aantal zelfstandigen zoekt het kabinet naar andere mogelijkheden. Het kabinet ziet als mogelijkheden:

- Zelfstandigen verplichten deel te nemen in een bedrijfstakpensioenfonds;
- Na 3 jaar heeft zelfstandige alleen recht op fiscale ondernemersfaciliteiten indien hij spaart voor pensioen;

- Alle zelfstandigen nemen standaard deel aan een pensioenregeling; maar ze kunnen ervan afzien (opting out);
- Alle zelfstandigen krijgen een aanbod om aan een pensioenregeling deel te nemen (opting in);
- De mogelijkheid van vrijwillige voortzetting van de pensioenopbouw in de tweede pijler wordt verruimd.

Schaalvergroting bedrijfstakpensioenfondsen: fusie met tijdelijke scheiding van vermogens

Verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfondsen (Bpfen) kunnen fuseren en daarbij hun vermogens gescheiden houden. Voor staatssecretaris Klijnsma is het uitgangspunt dat regelingen moeten harmoniseren en dat de vermogens samen gaan. Laatste stap hierbij is een brief van Klijnsma op 22 december 2016. Hierin staan de randvoorwaarden voor een conceptwetsvoorstel voor fusie van verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen met tijdelijk afgescheiden vermogens. Een van deze randvoorwaarden is dat DNB de fusie goedkeurt. De vermogens van fuserende verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen mogen maximaal 5 jaar afgescheiden zijn. Er kunnen maximaal 3 verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfondsen tegelijkertijd fuseren. Er is een apart fusievermogen dat gelijk is aan het weerstandsvermogen van een algemeen pensioenfonds.

Sinds 2016 wettelijke meldplicht van een datalek

De Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) regelt de zorgvuldige omgang met persoonsgegevens. De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) ziet toe op de 'meldplicht datalekken'. De Wbp is hiermee per 1 januari 2016 uitgebreid. De nieuwe meldplicht houdt in dat er direct een melding gedaan moet worden bij de AP zodra er sprake is van een ernstig datalek. Het kan daarbij al gaan om een brief die aan een verkeerd adres is gestuurd is. In het verslagjaar heeft Bpf Beton twee incidenten gemeld aan de AP.

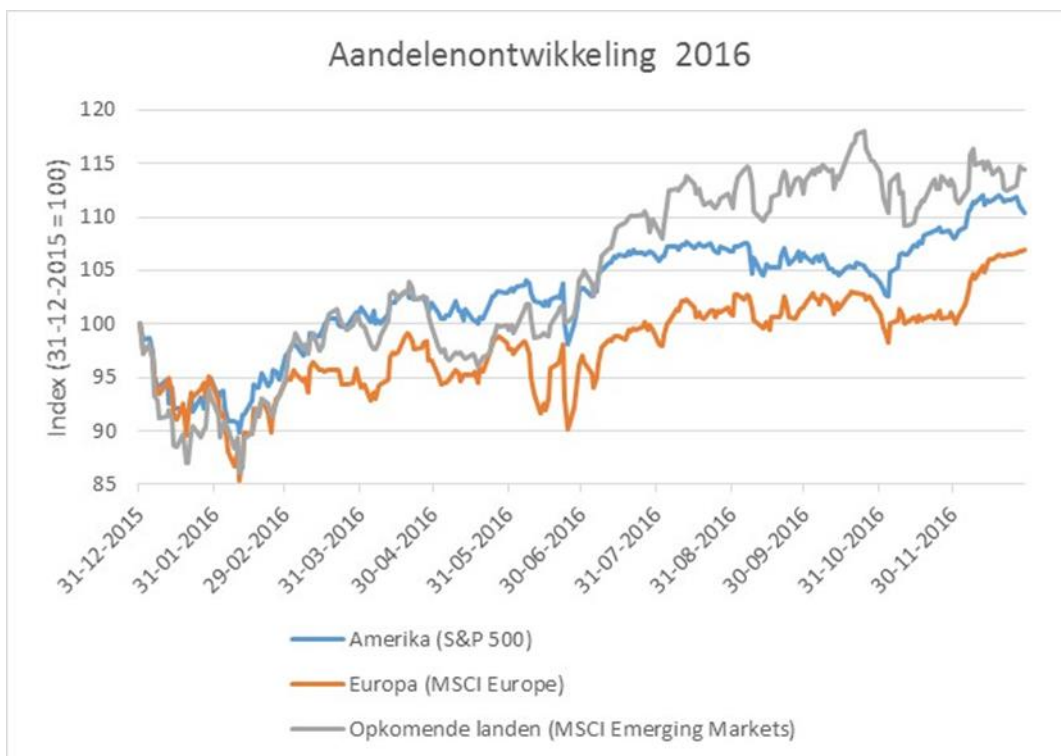
3.6 Beleggingen

3.6.1 Marktontwikkelingen 2016

Het geloof in 'Secular Stagnation', langdurig lage groei en lage rente, kende in 2016 zijn hoogtepunt. De rente zat in een dalende trend en de tegenvallende groeicijfers waren een wereldwijd fenomeen. Alleen de stijgende olieprijs, die in januari zijn dieptepunt had, vormde een bedreiging voor dit scenario. Op het politieke front deed Groot-Brittannië nog een flinke duit in het zakje door, geheel tegen de verwachtingen in, voor Brexit te stemmen. De aandelenmarkten hadden echter maar een paar uur nodig om van de schrik te bekomen. Alleen het Britse pond liep blijvende averij op en staat einde jaar bijna 20% lager ten opzichte van de euro. Op het politieke front bleef het in de tweede helft van 2016 onrustig. Na de Brexit volgde nog de verkiezing van Trump en een Italiaans referendum waar een 'nee' uitslag de zittende premier Renzi zijn kop kostte.

Even onverwachts als de verkiezing van Trump was ook de reactie van beurzen. Het risicoscenario Trump werd razendsnel verruild voor het (economische) succesverhaal Trump. De nieuwe president had bij nader inzien goede plannen voor de economie. Belastingverlaging, deregulering en fiscale stimulering zouden de zwakke groei aanjagen en de deflatoire krachten een nekslag toedienen. Bovendien zou hij het ondernemerschap, de 'animal spirits', een flinke impuls geven, waarmee eindelijk de investeringen van de grond komen. Europa kon aardig meeliften op de ontwikkelingen in de Verenigde Staten, ook hier liepen de rente en de inflatieverwachtingen op. Het secular stagnation scenario maakte langzaam plaats voor een meer optimistisch scenario van "reflatie" oftewel het stimuleren van de inflatie (naar lange termijn trend) door vergroten van de geldvoorraad of verlagen van belastingen.

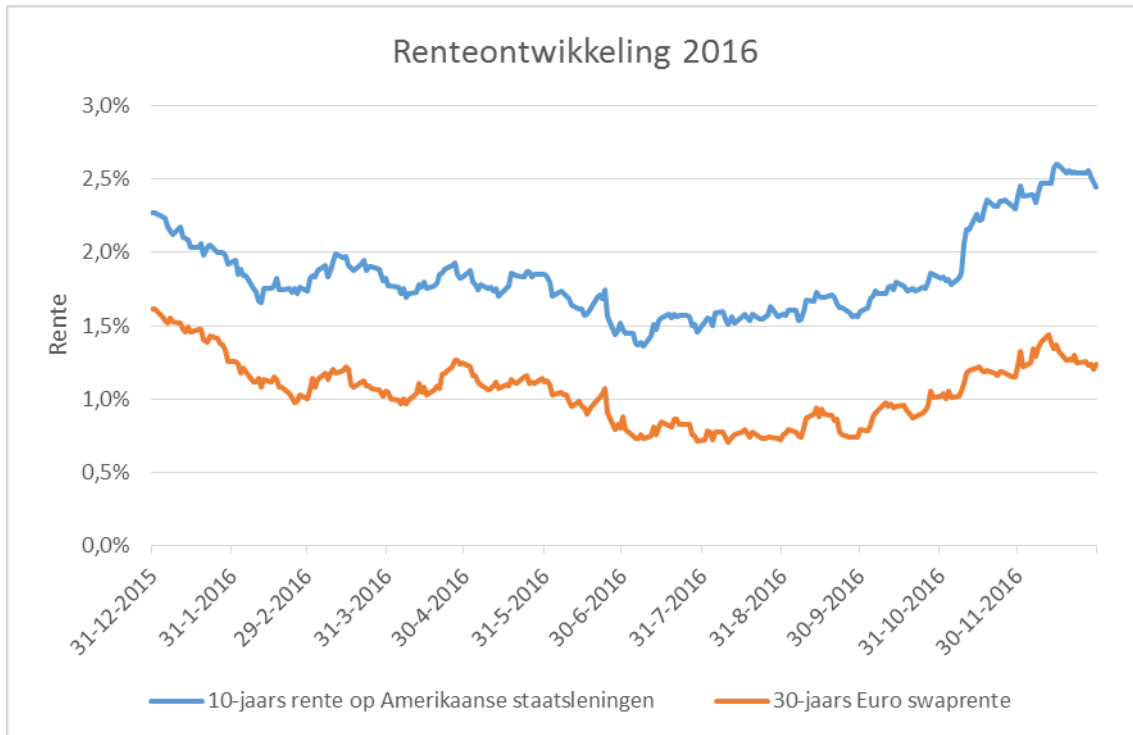
Aandelenrendementen waren in 2016 positief voor de Verenigde Staten en opkomende markten, een klein plusje in Azië, bijna 7% voor Europa (na afdekken van het valutarisico) en alleen voor Japan was er een kleine min. Na een moeizame aanloop konden de beurzen vooral in de laatste maanden flink profiteren van het hervonden optimisme. De politieke valkuilen bleken juist katalysatoren om de prognoses voor economische groei en winsten naar boven bij te stellen. De directe negatieve gevolgen van Brexit, waarvoor zoveel experts hadden gewaarschuwd, bleven uit. Ook het rampscenario Trump pakte alles behalve slecht uit voor de beurzen. Het al eerder ingezette prijsherstel op de grondstoffenmarkten vormden nog een extra impuls voor het wereldwijde herstel op de beurzen.

Rente

De rente beleefde een opmerkelijk jaar, met in de eerste 9 maanden van het jaar vooral dalingen. In augustus beleefde de lange (30-jaars) rente zijn dieptepunt met een stand van net iets meer dan 0,7%. Dit niveau wist de rente te verdubbelen halverwege december, om dit in de laatste dagen van 2016 weer deels prijs te geven. We sloten het jaar af op een stand van 1,24%, waar we begonnen waren op 1,61%, tevens het hoogste punt in 2016. De per saldo lagere rente zorgde voor positieve rendementen op vastrentende waarden, en de spread producten (vastrentende waarden met een hogere risico opslag) profiteerden daarnaast nog van een dalende spread. High Yield spande, geholpen door herstel op de grondstoffenmarkt, de kroon met een spread die aan het einde van het jaar ruim 1,5% lager lag dan bij aanvang van 2016.

De Europese Centrale Bank intensiverde in 2016 zijn opkoopprogramma en bracht de rentetarieven nog wat verder omlaag. Aan het einde van 2016 gaf zij aan dat zij ook in 2017 nog het hele jaar obligaties zal opkopen. De prijsinflatie steeg gedurende 2016, van 0,2% naar 1,1%, maar de kerninflatie bleef nagenoeg onveranderd. De Federal Reserve (FED, ofwel de Amerikaanse Centrale Bank) heeft daarentegen in 2016 een tweede stap gezet in het normaliseren van de rente en verhoogde in december de beoogde rente met 25 basispunten. Daarnaast gaf ze te kennen vertrouwen te hebben in de economie en stelde drie renteverhogingen in het vooruitzicht voor 2017.

De dalende trend van grondstoffen werd in de eerste weken van het jaar gekeerd in een algehele opwaartse trend. De olieprijs bodemde uit op een prijs van USD 28 per vat in de 2e helft van januari en steeg gestaag door naar een niveau van USD 56 aan het einde van december. De langzaam aantrekkende wereldeconomie en een akkoord over productievermindering waren de belangrijkste oorzaken. Industriële metalen stegen mee in het kielzog. Prima resultaten dus voor grondstoffen in 2016.

Vastgoed

Woningmarkt

De Nederlandse woningmarkt liet afgelopen jaar een sterk positieve ontwikkeling zien, zowel aan de gebruikerskant als aan de beleggerskant. Naast de aantrekkende koopmarkt zagen we ook op de huurmarkt dat de perspectieven voor de belegger verbeterden. De herstellende economie leidde ook hier tot meer dynamiek. Door de ontstane krapte op de koopwoningmarkt is ook de huurwoningmarkt nog altijd in trek bij gebruikers. De vooruitzichten voor de huurwoningmarkt zijn daarnaast positief, aangezien de druk op de rente in 2017 naar verwachting gaat toenemen en de hypotheekregels in Nederland verder worden verscherpt. Kopen wordt bij het huidige, stijgende prijsniveau, met name voor starters, steeds moeilijker.

Winkelmarkt

Na een rumoerig begin van 2016 waarin faillissementen en een oplopende leegstand het beeld bepaalden, lieten het consumentenvertrouwen en de detailhandelsomzetten aan het eind van 2016 een veel positiever beeld zien. Consumenten kozen heel bewust voor onderscheidende winkelformules en -locaties. Dit is ook terug te zien in de ontwikkeling van de huurniveaus. Op de allerbeste locaties was sprake van een stijging terwijl voor mindere locaties er flinke dalingen van het markthuurniveau waren.

Kantorenmarkt

Op de kantorengebruikersmarkt is er sinds de crisis niet zo'n sterke dynamiek gemeten als in 2016. Ook het leegstandsniveau neemt verder af door de sterk herstellende gebruikersmarkt. Voorlopige cijfers duiden op een leegstandspercentage van rond de 12,5%. Er is voornamelijk vraag naar hoogwaardige kwaliteit vastgoed. Grootschalige vrije ruimtes zijn op de goed bereikbare kantoorlocaties in grote steden schaars. Daarom zoeken gebruikers steeds meer de randen van de steden op waardoor ook deze markten een herstel laten zien.

Zorgvastgoedmarkt

De consumentenvraag naar zorgvastgoed bleef onveranderd hoog. Als gevolg van de wijzigingen in het zorgstelsel is de intramurale zorg steeds meer voor de echt zwaardere zorgcategorieën van toepassing. De druk op extramurale woningen en dienstverlening nam hierdoor toe. Voor alle zorgtypes geldt dat kwaliteit en persoonlijke aandacht steeds belangrijker worden omdat de consument steeds meer invloed heeft op de zorgaanbieder en -locatie.

De interesse in beleggen in zorgvastgoed is in 2016 enorm toegenomen. Er werden, vergeleken met 2015, 67% meer transacties geregistreerd. De interesse bleef voor ruim 80% georiënteerd op levensloopbestendige en intramurale woningen. Cure-gerelateerd vastgoed staat qua volume vooralsnog wat meer in de schaduw, alhoewel er ook steeds meer interesse is voor gezondheidscentra.

Internationaal vastgoed

Europa

De vastgoedmarkt in Europa kenmerkte zich gedurende 2016 door een aanhoudende sterke gebruikersvraag. Op de kantorenmarkt zorgde de aanhoudende sterke vraag naar kantoorruimte voor een daling van de leegstand tot het laagste niveau sinds 2009 en een stijging van de huurprijzen. Evenals in 2015 ging op de verhuurmarkt voor winkels en winkelcentra de meeste vraag uit naar zogenaamde A1 locaties. De sterke groei van e-commerce zorgde voor een toename van de vraag op de bedrijfsruimtemarkt en de leegstand nam verder af. De Europese woningmarkt kenmerkte zich door een sterke vraag en stijgende huurprijzen, met name in Duitsland.

Noord-Amerika

De verhuurmarkten ontwikkelden zich in lijn met de aanhoudende groei van de economie in generieke zin positief. Een toename van de kantoorgebonden werkgelegenheid zorgde voor een aanhoudende sterke vraag op de kantorenmarkt. Gedurende het jaar stabiliseerde de leegstand en lieten de huurprijzen een stijging zien. Op de gebruikersmarkt voor winkels ging de meeste interesse uit naar winkelcentra in buurten en gemeenschappen. Ook op de winkelmarkt was sprake van een stijging van het gemiddelde huurprijsniveau. De verdere groei van e-commerce zorgde voor een sterke toename van de vraag op de gebruikersmarkt voor bedrijfsruimte en logistiek vastgoed. Op de gebruikersmarkt voor woningen was het aanbod groter dan de vraag, het resultaat van een toename van de oplevering van nieuwe woningen.

Hypotheekmarkt

Beleggingen in hypotheek bleek ook in 2016 een goede keuze. Op particuliere hypotheek was het rendement net geen 4%, terwijl aan de zakelijke kant een rendement van 2,8% te noteren viel. Voor beide categorieën dus beduidend meer dan de risicovrije rente. Dit had alles te maken met het aantrekken van de vastgoedmarkten en de internationale regelgeving die concurrentie beperkt houdt.

Particuliere hypotheek

In 2016 veranderde de kopersmarkt definitief in een verkopersmarkt, er werd een nieuwe hypotheekrichtlijn ingevoerd en de hypotheekrente steeg na jaren van daling. De gemiddelde woningprijs nam het afgelopen jaar wederom toe. Het aantal woningverkoop en hypotheekaanvragen nam in 2016 toe met respectievelijk 20,5% en 18,6% ten opzichte van vorig jaar¹. Het aantal mensen met een betalingsprobleem op een hypotheek daalde eind 2015 voor het eerst sinds tien jaar en deze trend heeft zich in 2016 definitief doorgezet². De verbeterde risico-rendementsverhouding van Nederlandse woning hypotheek, bleek niet onopgemerkt voor investeerders. In 2016 zijn er wederom veel nieuwe hypotheekaanbieders toegetreden. Geldschietters zijn steeds vaker niet-bancaire organisaties zoals verzekeraars, pensioenfondsen, regie-partijen of zelfs consumenten. Banken trekken zich meer terug uit de hypotheekmarkt door nieuwe toezichtregels³ waardoor het marktaandeel van niet-bancaire / alternatieve hypotheekaanbieders naar verwachting ook in de komende jaren verder wordt vergroot.

Zakelijke hypotheek

Het totaal belegd volume in 2016 aan Nederlands commercieel vastgoed bedraagt naar schatting € 12,8 miljard⁴. Dit is een verbetering van recordjaar 2015 met maar liefst 10%. De lage rente, grote beschikbaarheid van kapitaal, relatief gunstige vastgoedprijzen ten opzichte van andere Europese landen en de aantrekkende gebruikersmarkten zijn de belangrijkste factoren die voor dit ongekende optimisme zorgden. Banken zijn terughoudender geworden met de kredietverstrekking aan de commerciële vastgoedsector vanwege de krappe liquiditeitsposities van commerciële vastgoedbedrijven en aanvullende kapitaaleisen van de banken zelf, aldus DNB⁵. Doordat bij banken het volume aan geproduceerde leningen de afgelopen jaren nominaal gezien afloopt zijn alternatieve financiers in opkomst.

Duurzaamheid

Duurzaam vastgoed heeft een zo laag mogelijke milieubelasting en blijft op lange termijn aantrekkelijk voor zowel de eigenaar als de gebruiker. Dat betekent dat het energiezuinig is, gebruik maakt van hernieuwbare energie, een lage CO2 uitstoot heeft, een prettig binnenklimaat heeft en in een veilige en leefbare omgeving ligt. Duurzaam vastgoed is courant en zal op termijn beter verhuurbaar zijn en beter zijn waarde behouden dan vastgoed dat niet duurzaam is.

Het beleid richt zich op het verduurzamen van de bestaande vastgoedportefeuille bij onderhoud en renovatie van projecten. Hierbij wordt gestuurd op verbetering van de energielabels.

Acquisities worden getoetst op duurzaamheid en moeten aan minimale eisen voldoen. Daarnaast wordt er een dialoog gevoerd met stakeholders die invloed hebben op de duurzaamheid van het vastgoed, zoals vastgoedbeheerders, huurders, dienstverleners en leveranciers.

3.6.2 Beleggingsbeleid van het pensioenfonds

De actuele dekkingsgraad steeg van 96,9% eind 2015 naar 98,5% eind 2016. De beleidsdekkingsgraad van het fonds (het 12 maands gemiddelde van de dekkingsgraad) staat per eind 2016 op 95,3%. De waarde van de totale beleggingsportefeuille steeg over dezelfde periode van circa € 766 miljoen tot circa € 910 miljoen. Zowel de returnportefeuille als de matchportefeuille lieten in 2016 een positief rendement zien. De matchportefeuille liet een stijging in waarde zien als gevolg van een gedaalde rente. De gedaalde rente zorgde eveneens voor een stijging van de verplichtingen. In combinatie met een positief rendement op de beleggingen is de actuele dekkingsgraad van het pensioenfonds per saldo toegenomen.

Het pensioenfonds heeft gedurende het jaar een stabiel beleid gevoerd. De indeling naar een match- en een returnportefeuille met bijbehorend herbalanceringsbeleid heeft voldaan aan de doelstelling van een stabiel risicoprofiel. Door de volatiele marktomgeving, en met name de sterk bewegende rente, zijn de match- en returnbandbreedtes zowel in februari, juli en

¹ Kadaster Vastgoedcijfers (januari 2017)

² BKR (oktober 2016) 'Daling van het aantal mensen met betalingsachterstand op hypotheek

³ FD, (21 maart 2016) 'weer nieuwe aanbieder hypotheek op markt

⁴ JLL, Jones Lang Lasalle kwartaalrapportage Q4 2016 (niet-publiekelijk beschikbaar)

⁵ DNB, (november 2016) Kredietmarkten in beweging

november doorbroken. In zowel maart, augustus, als december is de portefeuille geherbalanceerd om het risicoprofiel van de portefeuille te stabiliseren.

In navolging op de evaluatie zakelijke waarden in 2015, is in 2016 tijdens verschillende studiedagen stilgestaan bij de evaluatie vastrentende waarden en de categorie beursgenoteerd vastgoed. Hiernaast is stilgestaan bij het onderwerp renterisico en afdekking mede in relatie tot Central Clearing. Eveneens is door het bestuur gekeken naar de mogelijkheid voor het extern passief en actief beheer van de opkomende landen obligatie portefeuille.

Naar aanleiding van de evaluatie beursgenoteerd vastgoed is in augustus 2016 op efficiënte wijze een belang genomen in deze categorie, mede als liquide invulling van de vrijgekomen meer illiquide vastgoed beleggingen van Schroders en SAREF. Tevens heeft het bestuur besloten om de categorie in 2017 een eigen normgewicht van 3% te geven.

De uitvoerige behandeling van Central Clearing heeft geresulteerd in besluiten tot de voorbereiding van de infrastructuur om nieuwe swaps te kunnen clearen.

Onderstaande tabel laat de beleggingen in procenten zien per eind 2016.

CATEGORIE	Weging	Norm	Belegd Vermogen in 1,000	
	31-12-2016	2016	01-01-2016	31-12-2016
<i>Return portefeuille</i>	57,6%	57,7%	442,403	503,573
<i>Match portefeuille</i>	42,4%	42,3%	354,205	370,731
<i>Totaal portefeuille</i>	100%	100%	765,223	874,304
<i>Liquide Return portefeuille</i>				
Aandelen	70,0%	68,5%	209,719	276,258
Converteerbare obligaties	0,0%	0,0%	47,149	n.v.t.
Grondstoffen	11,9%	12,0%	32,113	46,938
Obligaties	18,0%	19,5%	45,537	71,083
Liquide middelen	0,1%	0,0%	48	225
<i>Totaal liquide Return portefeuille</i>	100%	100%	334,565	394,505
<i>Illiquide Return portefeuille</i>				
Onderhandse leningen	0,1%	0,1%	121	109
Vastgoed SAR&F	38,8%	38,3%	40,366	42,275
Vastgoed Schroders	7,8%	9,2%	15,682	8,563
Beursgenoteerd vastgoed	4,2%	2,1%	n.v.t.	4,572
Hypotheke	29,8%	29,3%	31,385	32,488
Catastrophe obligaties	19,3%	19,0%	20,285	21,061
<i>Totaal Return portefeuille</i>	100%	100%	411,018	503,573
<i>Liquide Match portefeuille</i>				
Euro Staatsleningen	46,0%	46,0%	159,838	170,689
Bedrijfsobligaties	33,9%	33,9%	123,597	125,610
Nominale renteswaps	20,1%	20,1%	39,385	74,432
<i>Totaal Match portefeuille</i>	100%	100%	322,820	370,731

Investment beliefs

Het bestuur heeft Investment Beliefs (beleggingsbeginselen) vastgelegd als kader hoe Bpf Beton omgaat met financiële markten en producten. Van belang voor het bestuur zijn onder andere risicomanagement, kostenbeheersing, een goed gediversifieerd en duurzaam beleggingsbeleid en begrijpelijke investeringen.

Het bestuur heeft tien uitgangspunten geformuleerd op basis waarvan het beleggingsbeleid wordt bepaald. De Investment Beliefs zijn opgenomen bij de Verklaring inzake de beleggingsbeginselen. De Verklaring inzake de beleggingsbeginselen is als bijlage opgenomen in de ABTN en op de website van Bpf Beton geplaatst.

- Bpf Beton belegt alleen in categorieën en strategieën die het bestuur begrijpt
- De vaststelling en allocatie van risicobudget naar beleggingscategorieën is de belangrijkste keuze in relatie tot de uiteindelijke ontwikkeling van de dekkingsgraad.
- Beleggingsrisico wordt op lange termijn beloond (een hoger rendement dan de risicovrije rente is nodig om aan de doelstellingen van het fonds te kunnen voldoen)
- Diversificatie is belangrijk (maar te veel diversificatie leidt tot extra kosten in beheerfee en monitoring kosten. Daarom bedraagt een strategisch gewicht van een beleggingscategorie minimaal 2,5%).
- Consistent outperformance genereren is moeilijk
- Voor illiquide beleggingen wordt een extra vergoeding ontvangen
- Kostenbeheersing is belangrijk
- Een sterke organisatie draagt bij aan het rendement
- Bpf Beton streeft naar een duurzaam beleid ten aanzien van haar investeringen
- Derivaten zijn een efficiënt hulpmiddel voor het fonds om het balansrisico te beheersen

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Bpf Beton heeft een helder en transparant beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) gericht op het identificeren en terugdringen van duurzaamheidsrisico's, maar ook het signaleren van kansen. De strategie richt zich op het zoeken van de dialoog met ondernemingen waarin wordt belegd (aandelen en bedrijfsobligaties) en de uitvoering van een actief stembeleid. Hierbij wordt gekeken naar diverse thema's op het gebied van milieu, de maatschappij en goed ondernemingsbestuur (ESG). Uitgangspunt hierbij zijn de wereldwijd geaccepteerde standaarden zoals de UN Principles for Responsible Investment (UNPRI) en de UN Global Compact (UNGC).

2016 stond voor wat betreft de dialoog met ondernemingen in het teken van een aantal belangrijke thema's:

- Klimaatverandering: na het Klimaatakkoord van Parijs (eind 2015) was de dialoog met ondernemingen gericht op de implementatie. Meer dan 100 ondernemingen in de sectoren grondstofwinning, industrie en nutsbedrijven zijn aangesproken op het feit hoe hun bedrijfsmodel en -strategie is ingericht op een transitie naar een koolstofarme economie.
- Arbeidsomstandigheden: met name grote ondernemingen met complexe ketens zijn benaderd over de risico's van schendingen binnen de keten (buiten hun directe controle), die enorme schade kunnen veroorzaken.
- Corporate Governance: diverse Europese landen hebben nieuwe corporate governance codes ontwikkeld of voorstellen gedaan voor (vergaande) hervormingen van bestaande codes. Daarnaast zijn in Azië verbeteringen doorgevoerd in standaarden (met name op de beurzen) als gevolg van toenemende concurrentiedruk.

Binnen de beleggingsportefeuille van Bpf Beton zijn 342 ondernemingen binnen de aandelenportefeuille aangesproken, wat 134 keer resultaat heeft opgeleverd. Binnen de bedrijfsobligatieportefeuille is met 140 ondernemingen de dialoog gezocht, wat in 66 gevallen tot positieve verandering heeft geleid.

Voorbeelden van dergelijke engagementprojecten die mede namens Bpf Beton in 2016 zijn gevoerd:

Noemenswaardige projecten

- Project: Verbetering toegang tot medicijnen

Gekoppeld aan de tweejaarlijkse Access to Medicine Index (voor de verbetering van de toegang tot de gezondheidszorg in ontwikkelingslanden) zijn 19 farmaceutische ondernemingen aangesproken. Vooral de ondernemingen die in 2014 onderaan stonden zijn aangespoord om duidelijke werkwijzen in te voeren die al eerder door de voortrekkers waren doorgevoerd. Hierbij is nauw samengewerkt met de Access to Medicine Foundation, die de index samenstelt.

In de gesprekken met de ondernemingen lag de nadruk in het bijzonder op de prijsstelling. Internationale farmaceutische ondernemingen richtten het vizier voorheen hoofdzakelijk op de welgestelde patiënt in de steden, die zelf voor de zorg betaalt. De ondernemingen die de index aanvoeren hebben een rechtvaardiger prijsbeleid geformuleerd, waarin ook rekening wordt gehouden met betaalbaarheid en met het uitgangspunt dat meer patiënten toegang moeten hebben tot zorg.

- Project: Arbeidsomstandigheden in de keten; collectieve arbeidsrechten

Erkenning van de rechten van werknemers in de vorm van vrijheid van vereniging en collectieve loononderhandelingen zijn een belangrijke voorwaarde voor de aanpak van de arbeidsproblematiek binnen de toeleveringsketen. In 2016 zijn 26 internationale ondernemingen (**o.a. Carrefour en Nestle**) in de detailhandel en kledingsector gevraagd om zich te buigen over de aanpak en implementatie van een effectieve collectieve arbeidsvertegenwoordiging in de toeleveringsketen. Bij vrijwel alle aangesproken ondernemingen (met uitzondering van 2) staan collectieve loononderhandelingen in de leverancierscode; in de meeste gevallen ontbreekt echter een actief programma voor de feitelijke uitvoering. Bij 16 is er wel beleid, maar wordt er niet actief op de implementatie toegezien. De resterende acht ondernemingen hebben niet alleen verplicht beleid op dit onderwerp, maar werken ook actief samen met hun leveranciers aan de implementatie van dat beleid. Wel is er over het algemeen nog ruimte voor verbetering: arbeiders moeten mondiger worden en bekend zijn met hun rechten. Alleen dan zullen collectieve loononderhandelingen effectief zijn.

- Beheersing uitstoot in CO₂-intensieve sectoren

Ondernemingen als **Monsanto, Syngenta** en **Toray Industries** in CO₂-intensieve sectoren (industriële ondernemingen, de bouw, de chemische sector) zijn gevraagd om het emissiebeheer in overeenstemming te brengen met het internationale COP21-klimaatverdrag. We willen kunnen inschatten hoe ondernemingen het effect van het klimaatbeleid op de bedrijfsactiviteiten evalueren en hoe dat effect naar broeikasgasreductiedoelstellingen wordt vertaald.

Ondernemingen zijn gevraagd hun eigen klimaatbeleid naast de 'best practice'-standaarden te leggen die voor CO₂-intensieve ondernemingen in kaart zijn gebracht. Uit het engagementproject is gebleken dat ondernemingen in staal, bouwmaterialen en chemie minder ver zijn met het beheersen en in modellen vatten van de blootstelling aan klimaatverandering dan hun tegenspelers in de sectoren energie en mijnbouw. Vooral bij de scenarioplanning en de inzet van mechanismen die energie-efficiëntiestrategieën moeten stimuleren, werden zeer uiteenlopende bedrijfspraktijken geconstateerd. Die varieerden van alleen de regelgeving naleven, tot vooruitblikken op basis van scenariomodellen. Het engagement over emissiebeheer in CO₂-intensieve sectoren zal de komende jaren toenemen, waarbij de lat onder invloed van die toenemende druk hoger komt te liggen.

Stembeleid

Een actief stembeleid maakt onlosmakelijk onderdeel uit van de dialoog die met ondernemingen wordt gevoerd. Voorafgaand aan aandeelhoudersvergaderingen wordt proactief met ondernemingen contact gezocht om de verwachtingen te delen en kwesties te adresseren. In het geval van een tegenstem (of bij onthouding) wordt dit veelal na afloop van de aandeelhoudersvergaderingen toegelicht aan de betreffende ondernemingen als dit de dialoog ten goede komt.

In 2016 zijn 19.027 stemmen uitgebracht op 1.706 aandeelhoudersvergaderingen. In 18,6% van de gevallen is er een tegenstem uitgebracht. Deze tegenstem was met name gericht op de rol, samenstelling en werking van het bestuur.

Het aantal lokale corporate governance codes is aan het toenemen (nieuwe Stewardshipcodes in Taiwan en Hongkong zijn geïntroduceerd) en bovendien worden bestaande codes geëvalueerd. Zo is er een bijdrage geleverd ten aanzien van de voorgestelde wijzigingen voor de Nederlandse corporate governance code.

Tot slot realiseert Bpf Beton zich dat het onderwerp maatschappelijk verantwoord beleggen zowel nationaal als internationaal in de schijnwerpers staat en volop in beweging is. Zo zijn de Sustainable Development Goals (SDG's) door de Verenigde Naties geïntroduceerd als gemeenschappelijk vocabulair tussen beleggers, ondernemingen en overheden. Deze SDG's kunnen als katalysator voor het engagementproces dienen en de transparantie bij ondernemingen bevorderen. Ook zijn ze bruikbaar om de impact van de engagementinspanningen verder in kaart te brengen.

Ook binnen Nederland zijn er in 2016 diverse initiatieven ontplooid om maatschappelijk verantwoord beleggen binnen de pensioensector verder te ontwikkelen. Zo wordt er op initiatief van minister Ploumen voor een twintigtal sectoren gewerkt aan IMVO-convenanten (o.a. één voor de pensioensector en één voor de verzekeringsbranche): deze moeten de samenwerking tussen bedrijven, overheden, NGO's en stakeholders alsook het maatschappelijk verantwoord beleggen bevorderen. Ook heeft de Pensioenfederatie een servicedocument verantwoord beleggen gepubliceerd met handvatten om het MVB-beleid verder te optimaliseren. Verder heeft DNB onderzoek gedaan naar duurzaam beleggen in de pensioensector en aanbevelingen gedaan om de transparantie (inclusief datakwaliteit), de samenwerking en integratie van duurzaamheid in het risicomanagement te bevorderen. Bpf Beton onderschrijft dergelijke initiatieven en werkt waar mogelijk samen, zonder de eigen identiteit te verliezen. Het MVB-beleid wordt dan ook periodiek geëvalueerd, waarna eventuele vervolgstappen gedefinieerd worden om dit verder te optimaliseren.

3.6.3 Rendement van de beleggingsportefeuille

Het rendement van de portefeuille wordt afgezet tegen een meetlat (de zogenaamde benchmark) om de resultaten te kunnen beoordelen. Het rendement van de totale portefeuille bedroeg in 2016 13,07%. De benchmark (de afgesproken meetlat) bedroeg 12,87%.

In de tabel hieronder worden de absolute rendementen per categorie en van de totale portefeuille van 2016 weergegeven.

Rendementen %	2016		Out/Under Performance*
	Portefeuille	Benchmark	
Return portefeuille	9,00	8,88	0,11
Aandelen	9,85	9,77	0,08
Converteerbare Obligaties	-4,54	-4,90	0,37
Obligaties	9,04	10,39	-1,23
Grondstoffen	11,83	10,12	1,55
Liquide middelen	0,0	0,0	0,0
Totaal Liquide Return Portefeuille	9,98	10,03	-0,05
Illiquide returnportefeuille			
Onderhandse Leningen	6,77	-0,26	7,05
Direct onroerend goed SARE&F	8,23	8,23	0,0
Direct onroerend goed Schroders	3,34	3,34	0,0
Beursgenoteerd vastgoed	-4,14	-4,14	0,0
Catastrofe obligaties	4,07	2,95	1,09
Hypotheken	3,38	1,52	1,83
Match portefeuille	16,61	16,29	0,27
Euro staatsleningen	9,58	9,22	0,32
Bedrijfsobligaties	4,61	4,16	0,43
Renteswaps	10,60	10,53	0,06
Totale portefeuille	13,07	12,87	0,18

* De performance berekeningsmethodiek die gehanteerd wordt voor de relatieve performance wordt berekend op geometrische basis in plaats van rekenkundige basis. De berekeningsmethodiek die gebruikt wordt voor de berekening van het fondsrendement en benchmarkrendement is een tijdsgewogen rendement.

Evaluatie van de beleggingsportefeuille

De portefeuille is ingedeeld in een match- en een returncomponent. Het doel van deze indeling is om een betere sturing te verkrijgen van het totale risicoprofiel. Indien (van te voren vastgelegde) bandbreedtes worden doorbroken, wordt automatisch geherbalanceerd. Het primaire doel van de matchportefeuille is het betalen van een deel van de verplichtingen en daarnaast het verminderen van risico versus de verplichtingen. Het doel van de returnportefeuille is het betalen van de verplichtingen en daarnaast het genereren van extra rendement ten behoeve van het herstel van de portefeuille en het creëren van goede indexatiekansen. In de returnportefeuille zitten onder andere aandelen, high yield obligaties, obligaties opkomende landen, catastrofe obligaties, onroerend goed en grondstoffen.

De totale portefeuille behaalde een rendement van 13,07% en een outperformance versus de benchmark van +0,18%. Het absolute rendement is voor het grootste gedeelte toe te schrijven aan het rendement van de Matchportefeuille (16,61%), gedreven door de rentedaling.

Ook de Return portefeuille rendeert positief (9,00%), waar bijna alle categorieën positief bijdragen, met als uitschieters de categorieën aandelen uit zowel opkomende markten als Amerika en de grondstoffen als gevolg van een herstel in deze markt.

Beleid renteafdekking

Het fonds heeft met ingang van het beleggingsplan 2014 gekozen voor een rentestafel waarbij de koppeling wordt gelegd tussen het rentehedgepercentage (op marktbasis) en het niveau van de 30-jaars Euro swaprente. Twee gedachten liggen hieraan ten grondslag. De rentestafel is allereerst gebaseerd op een constant risicoprofiel. Tevens impliceert een stafel een rentevisie (namelijk "mean-reversion") waarbij het waarschijnlijker is dat rentes gaan stijgen bij lage renteniveaus dan bij hoge renteniveaus en vice versa. Concreet is de strategische renteafdekking 55% geweest gedurende 2016.

3.6.4 Z-Score 2016

De z-score wordt ieder jaar berekend en laat het verschil zien tussen het werkelijke rendement van de portefeuille en het rendement van de benchmark (een vergelijkingsmaatstaf). Een positief getal betekent dat de beleggingen van Bpf Beton beter hebben gendeerd dan de markt; bij een negatief getal geldt het omgekeerde. Bij de berekening worden ook de kosten in de beschouwing opgenomen.

Naast de jaarlijks berekende z-score wordt een zogenaamde performancetoets gedaan, waarin de z-scores over een periode van 5 jaren worden berekend. In het Vrijstellingsbesluit Wet Bpf 2000 is opgenomen dat er vrijstelling van de verplichte deelname aan een bedrijfstakpensioenfonds kan worden verleend als de performancetoets lager is dan -1,28% (oude stijl) en 0 (nieuwe stijl). Het feitelijk behaalde rendement van Bpf Beton wijkt dan behoorlijk negatief af van de benchmark.

De z-score voor het jaar 2016 bedraagt -0,02. De performancetoets bedraagt 1,68 (nieuwe stijl). Bpf Beton zit hiermee boven de norm van minimaal 0.

3.7 Vooruitzichten

Fondsen moeten (waarschijnlijk) regeling aanpassen door nieuwe fiscale pensioenrichtleeftijd

De AOW-leeftijd gaat in 2022 verder omhoog naar 67 jaar en 3 maanden. En de fiscale pensioenrichtleeftijd voor aanvullende pensioenen gaat in 2018 omhoog naar 68 jaar. Deze pensioenrichtleeftijd is een rekenleeftijd. Daarmee wordt de jaarlijkse maximaal toegestane fiscale pensioenopbouw berekend. Pensioenfondsen die nu de maximale fiscale mogelijkheden gebruiken, moeten vóór 2018 besluiten over aanpassing van hun regeling. En over de communicatie hierover. Het bestuur moet besluiten of het fonds de opgebouwde aanspraken (met een lagere pensioenrichtleeftijd) gaat herrekenen naar de nieuwe pensioenrichtleeftijd van 68 jaar. Voor verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfondsen heeft de nieuwe pensioenrichtleeftijd ook effect op de verplichtstelling. Om tijdig de verplichtstelling aangepast te hebben, moet het verzoek hiertoe uiterlijk 1 juli 2017 bij SZW zijn ingediend.

Nieuwe Europese pensioenfondsenrichtlijn: compromis met heldere spelregels

Eind juni 2015 bereikten onder het Nederlandse voorzitterschap vertegenwoordigers van de Europese Commissie, de Raad en Europees Parlement een compromis over IORP-II (Institutions for Occupational Retirement Provision); de nieuwe pensioenfondsenrichtlijn. De nieuwe richtlijn voldoet niet aan alle wensen die Nederland had. Maar belangrijk is dat er geen hogere kapitaaleisen in deze IORP-II richtlijn staan. En ook zijn bevoegdheden niet naar de Europese Commissie gedelegeerd.

De uitgangspunten voor IORP-II zijn:

- zorgen voor duidelijke spelregels voor grensoverschrijdende activiteiten van pensioenfondsen (IORP's);
- zorgen voor goede governance en risicomanagement binnen IORP's;
- leveren van duidelijke en relevante informatie aan (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden;
- zorgen dat de toezichthouders over de nodige instrumenten beschikken om effectief toezicht te kunnen houden.

Op 24 november 2016 is de IORP-II richtlijn door het Europees Parlement aangenomen en op 23 december 2016 is de IORP-richtlijn gepubliceerd in het Officieel Blad van de EU. Dit betekent dat landen vanaf die datum 24 maanden de tijd hebben om de richtlijn om te zetten in nationale wetgeving.

Vooruitzichten van de vermogensbeheerder

Hoewel de cyclus al ver gevorderd is, menen wij dat de kans op een recessie voor het komende jaar klein is. We denken dat 2017 een goed jaar zal zijn in de VS met 2,5% groei, en voor Europa ligt ruim 1,5% in het verschiet. Ook de opkomende economieën zullen profiteren van herstel van de wereldhandel in 2017, al zullen enkele landen nog wel een moeilijk jaar tegemoet gaan. De VS profiteren momenteel al van een autonoom herstel van de cyclus, die nog tot halverwege het jaar zal aanhouden, waarna het fiscale beleid van Trump zijn vruchten kan beginnen af te werpen. Trump zal niet voor al zijn plannen voldoende steun krijgen, maar we denken dat hij voldoende kan realiseren om een eventuele recessie verder naar de toekomst te schuiven. Zowel op fiscaal gebied als zijn plannen voor belasting op grensoverschrijdende handel zullen op de korte termijn de inflatie aanwakkeren. De fiscale stimulering via publieke investeringen in infrastructuur zullen bij de huidige lage werkloosheid druk op de lonen geven. De 'cross border taxes' zullen prijsverhogend werken op importen, en deze zullen pas later gedeeltelijk gecompenseerd worden door een sterkere dollar.

Voor de olieprijsen verwachten we beslist geen verdubbeling van de prijzen zoals we die in 2016 hadden. Op een prijsniveau van USD 60 is veel oliewinning rendabel, en dit zal leiden tot meer productie, en dat zal verdere prijsstijgingen dempen.

In de VS zal de FED 2 à 3 renteverhogingen doorvoeren, bij stijgende inflatie. In Europa zal de ECB zijn opkoopprogramma handhaven, zoals ze zelf aankondigden in december 2016, en in de tweede helft aankondigen dat het na 2017 gestaag afgebouwd gaat worden. De inflatie zal in 2017 beduidend hoger zijn dan in 2016, en rond de 1,5% bedragen. De kerninflatie zal echter veel minder stijgen, en ook duidelijk beneden de doelstelling van de ECB blijven. Het reflatie scenario zal naar verwachting doorzetten in 2017.

Bedrijven zullen, zeker in de VS, hun winsten zien stijgen. Maar ook in Europa en Opkomende markten kunnen, geholpen door de zwakkere euro en herstel op de grondstoffenmarkten, de winsten herstellen. Hiermee laten we in 2017 de winstreecessie achter ons. Aandelen zijn stevig gewaardeerd, maar gezien de verwachte winstgroei niet extreem duur. Internationaal vastgoed, grotendeels buiten Europa, zal last hebben van de stijgende rentes.

Op politiek gebied zijn er enkele belangrijke verkiezingen in Europa die hun stempel kunnen drukken op de economie in 2017. Nederland zal in maart als eerste het rode potlood ter hand nemen, enkele maanden later is (in 2 rondes) Frankrijk aan de beurt, en naar verwachting in het najaar zal Merkel moeten strijden voor haar politieke voortbestaan. In Italië bestaat de kans op vervroegde verkiezingen. Wij verwachten goede uitslagen voor de populistische kandidaten, maar denken dat regeringen van gevestigde partijen uiteindelijk aan de knoppen gaan draaien. In het VK zullen we waarschijnlijk de eerste contouren zien van hoe Brexit er in de praktijk zal gaan uitzien. Vooral nog heeft het VK weinig last gehad van de keuze voor 'Leave', maar dit zal veranderen in 2017 als duidelijk wordt dat een harde Brexit waarschijnlijk is.

Dichter bij huis verwachten wij dat de woningmarkt en zorgvastgoed mooie rendementen zullen blijven laten zien, dat de kantorenmarkt zal aantrekken op de goede en redelijke locaties, en winkels een lastig jaar tegemoet zullen gaan. Meer dan ooit doet de locatie ertoe, de goede locaties en objecten zullen goede rendementen laten zien, de mindere of slechte locaties zullen beduidend achterblijven of zelfs een verlies opleveren. Structureel zijn de vooruitzichten voor woningen en zorg goed. De groei in huishoudens zal voorlopig de groei in aanbod overtreffen en dat zal de prijzen ondersteunen. De hypotheekmarkt zal naar verwachting ook weer goede rendementen laten zien, zowel zakelijk als particulier. Daarbij heeft de laatste met zijn veel lagere risicoprofiel onze voorkeur.

3.8 Financiële paragraaf

3.8.1 Samenvatting van de financiële positie van Bpf Beton

De beleidsdekkingsgraad is in 2016 gedaald van 100,3% (ultimo 2015) naar 95,3% (ultimo 2016). De belangrijkste oorzaak hiervan is de verdere daling van de rente. De belangrijkste consequentie van de rentedaling en negatieve impact daarvan op de financiële positie van Bpf Beton is dat de pensioenen en de pensioenaanspraken in 2017 wederom niet verhoogd kunnen worden. Ook voor de komende jaren zal dat naar verwachting helaas niet het geval zijn.

De gemiddelde rente is vanaf eind oktober 2016 licht aan het stijgen. Hierdoor neemt de technische voorziening af en is een lichte stijging van de beleidsdekkingsgraad waarneembaar. In de beleidsdekkingsraad per eind december 2016 zijn de nieuwe overlevingsgrondslagen (overgang naar Prognosetafel AG2016 en fondsspecifieke ervaringssterfte WTW 2016) en de wijziging van de partnerfrequenties op leeftijd 65 en 66 jaar verwerkt. Daarnaast is rekening gehouden met het geschatte effect van de beëindiging van de voorwaardelijke optrekregeling.

De financiële positie begin 2017 is nog steeds broos en de vraag blijft of het fonds kortingen in de toekomst kan voorkomen. De ontwikkelingen worden nauwlettend in de gaten gehouden. De update van het herstelplan is op 28 maart 2017 bij DNB ingediend. Uit de update van het herstelplan 2017 volgt dat Bpf Beton binnen de hersteltermijn uit zowel dekkingstekort als reservetekort zal zijn en vooralsnog niet hoeft te korten.

De waarde van de totale beleggingsportefeuille steeg in 2016 van € 766 miljoen naar € 910 miljoen en de voorziening pensioenverplichting steeg in 2016 van € 793 miljoen tot € 925 miljoen. De z-score voor het jaar 2016 bedraagt -0,02. De uitkomst van deze performancetoets is positief en bedraagt 1,68 (nieuwe stijl). Bpf Beton zit hiermee boven de norm.

3.8.2 Kosten uitvoering pensioenregeling

Bpf Beton maakt voor het uitvoeren van de pensioenregeling diverse kosten. Globaal kunnen deze kosten worden onderverdeeld in kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en kosten van het vermogensbeheer. Het bestuur van Bpf Beton vindt het belangrijk open te zijn over deze kosten. Onderstaand is in dit kader een rapportage over de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling opgenomen. De kosten van het vermogensbeheer zijn opgenomen in paragraaf 3.8.3.

De kosten worden gepresenteerd overeenkomstig de aanbevelingen van de Pensioenfederatie. Hierdoor kunnen de kosten die pensioenfondsen maken, eenvoudiger met elkaar worden vergeleken.

De kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling voor 2016 bedragen € 2,2 miljoen (2015: € 1,7 miljoen). Omgerekend naar kosten per deelnemer (actieve deelnemers en pensioengerechtigde deelnemers) voor 2016 is dit € 163,81 (2015: € 125,93). Met ingang van 2016 heeft het fonds besloten een deel van de kosten toe te rekenen aan de vermogensbeheerkosten. Voor vergelijkingsdoeleinden zijn de 2015 cijfers ook aangepast.

Op basis van de methodiek zoals in het jaarverslag van 2015 werd gehanteerd bedragen de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling € 2,6 miljoen in 2016 (2015: € 2,1 miljoen). Omgerekend naar kosten per deelnemer voor 2016 is dit € 195,90 (2015: 161,87).

De kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling zijn in 2016 toegenomen ten opzichte van 2015. Redenen die hieraan ten grondslag liggen zijn onder andere:

- De advieskosten van de adviserend actuaire zijn gestegen. Dit komt door extra uitgevoerde werkzaamheden bij de herijking van het risicoprofiel, bepaling van het minimaal vereist eigen vermogen, een intrekking van een dispensatie en de intensieve voorbereidingen voor de beëindiging van de optrekregeling;
- De kosten van de adviseurs zijn hoger ten opzichte van 2015 onder andere door de werkzaamheden voor het onderzoek naar btw-vrijstelling;
- De bestuurskosten zijn gestegen, doordat er meer vergaderingen door het bestuur benodigd waren ten opzichte van 2015;

- De administratiekosten zijn toegenomen door het vervallen van de korting op het administratiecontract en de groei van het aantal deelnemers en werkgevers.

De pensioenbeheerkosten zijn onderverdeeld in de categorieën:

- Bestuur, advies en controle
- Administratie

De kosten bestuur, advies en controle hebben betrekking op de bestuurlijke kosten (bestuur, verantwoordingsorgaan en raad van toezicht), de advies- en controlekosten (actuaris, onafhankelijke accountant, aan derden uitbestede activiteiten) en contributies en bijdragen (waaronder toezichtkosten van DNB en AFM).

De administratiekosten hebben betrekking op de kosten deelnemers en pensioengerechtigden, kosten werkgevers, kosten financieel beheer en bestuursondersteuning en kosten communicatie.

De kosten deelnemers bestaan uit alle werkzaamheden die de administratie van Bpf Beton verricht om de pensioenaanspraken te administreren, de uitkeringen van de pensioengerechtigden te verzorgen en alle deelnemers en gerechtigden te informeren. Te denken valt hierbij aan het verwerken van waardeoverdrachten, het afkopen van kleine pensioenen, het toekennen van pensioenen en de communicatie met alle doelgroepen (helpdesk, website, nieuwsbrief, Uniform Pensioenoverzicht, start- en stopbrief enzovoorts).

De kosten werkgever hebben betrekking op alle activiteiten die voortvloeien uit het beheer van het bestand van aangesloten werkgevers, de aanlevering en verwerking van de werknemersgegevens, het opleggen en innen van de pensioenpremies en het onderhouden van de contacten met die werkgevers.

De financieel beheer- en bestuursondersteuning hebben betrekking op het voeren van het bestuurssecretariaat en de bestuursondersteuning, het opstellen van het bestuursverslag, het samenstellen van financiële rapportages, juridische ondersteuning en actuariel advies.

De communicatiekosten hebben betrekking op de communicatie zoals opgenomen in paragraaf 3.3 verzorgd door Syntrus Achmea (Pensioenbeheer).

Overzicht kosten uitvoering pensioenregeling:

Bestuur, advies en controle	2016	2015
A Accountantskosten	32	30
B Controle en advieskosten actuaris	189	166
C Kosten adviseurs	83	61
D Contributies en bijdragen	48	41
E Bestuurskosten	201	190
F Overig	-80	-45
Totaal	473	443
Administratie	2016	2015
1 Kosten deelnemers en pensioengerechtigden	728	537
2 Kosten werkgevers	105	78
3 Kosten financieel beheer en bestuursondersteuning	843	525
4 Kosten communicatie	57	89
Totaal	1.733	1.229
Totaal pensioenbeheerkosten	2.206	1.672

Actieve deelnemers	5.788	5.585
Gepensioneerden	7.676	7.695
Totaal	13.464	13.280
Pensioenbeheerkosten in euro per deelnemer	€ 163,81	€ 125,93

De hiervoor vermelde kosten komen niet overeen met de pensioenuitvoeringskosten zoals die zijn verantwoord in de rekening van baten en lasten. Het verschil zit in de nagekomen afrekening en de verwachte afrekening die in de jaarrekening wordt verwerkt.

3.8.3 Kosten van vermogensbeheer

De kosten van het vermogensbeheer in 2016 bedroegen € 4 miljoen (2015: € 4,1 miljoen). Afgezet tegen het gemiddeld belegd vermogen, komen de totale kosten van vermogensbeheer in 2016 neer op 0,46%% (2015: 0,51%) van het gemiddeld belegd vermogen (gesaldeerd met negatieve derivaten) van circa € 875 miljoen (2015: € 798 miljoen). Omgerekend naar kosten per deelnemer (actieve deelnemers en pensioengerechtigde deelnemers) voor 2016 is dit € 299,39 (2015: € 308,27).

Met ingang van 2016 heeft het fonds besloten een deel van de kosten toe te rekenen aan de vermogensbeheerkosten. Voor vergelijkingsdoeleinden zijn de 2015 cijfers ook aangepast.

Op basis van de methodiek zoals in het jaarverslag van 2015 werd gehanteerd komen de totale kosten van vermogensbeheer in 2016 uit op € 3,6 miljoen (2015: € 3,6 miljoen). De totale kosten van het vermogensbeheer afgezet tegen het gemiddeld belegd vermogen komen neer op 0,41%% (2015: 0,45%). Omgerekend naar kosten per deelnemer (actieve deelnemers en pensioengerechtigde deelnemers) voor 2016 is dit € 267,31 (2015: € 273,33).

Hieronder treft u een toelichting van diverse vermogensbeheerskosten:

- De beheerskosten van beleggingen hebben betrekking op:
  - fiduciair beheer: service fees, fiduciare-/Multi manager pools en valuta afdekking fiduciare pools.
  - vermogensbeheer: F&C pools, LDI pools en discretionaire beleggingen.
- De overige kosten bestaan uit Reo kosten (maatschappelijk verantwoord beleggen) en accountants- en advieskosten.
- De transactiekosten bestaan uit F&C Pools, LDI Pools, discretionaire beleggingen en valuta hedging.

Transactiekosten vormen een aparte kostensoort, waarbij geldt dat de kosten worden bepaald door soort en omvang van de transacties die binnen de beleggingsportefeuille plaatsvinden. De gepresenteerde transactiekosten kunnen niet worden vergeleken, omdat op de markt geen benchmarks of normen beschikbaar zijn. Het pensioenfonds belegt voor een groot deel in beleggingsfondsen. De in- en uitstapkosten die het pensioenfonds betaalt aan deze beleggingsfondsen, zijn een indicatie van de kosten die de beheerders van de beleggingsfondsen maken om de financiële instrumenten aan te kopen of te verkopen. De aan- en verkoopkosten bij directe belegging in beleggingstitels zijn schattingen, waarvan de uitkomsten periodiek worden afgestemd met de relevante externe tegenpartijen. Deze kosten bestaan grotendeels uit kosten van brokers en transactiekosten die onderdeel uitmaken van de spread tussen bied- en laatkoersen.

Met ingang van 2016 heeft het fonds besloten een deel van de kosten toe te rekenen aan de vermogensbeheerkosten. Voor vergelijkingsdoeleinden zijn de 2015 cijfers ook aangepast.

De volgende kosten worden geheel of gedeeltelijk toegerekend aan de kosten voor vermogensbeheer

- 50% van kosten DNB en AFM (onderdeel van 'Contributies en bijdragen');
- 40% van de kosten bestuur inclusief de trainingskosten voor zover deze betrekking hebben op vermogensbeheer;
- 20% van de kosten accountant / actuaris (zowel controle als advies);
- 30% van de uren bestuursondersteuning (als onderdeel van 'Administratiekosten');
- 100% van de kosten adviseurs (voor zover deze daadwerkelijk betrekking hebben op vermogensbeheer);

Hierna treft u de overzichten van de kosten vermogensbeheer.

2016	Beheerkosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten		Totaal
			Transactie-kosten exclusief aan-en verkoopkosten	Aan- en verkoopkosten	
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	231	-	40	-	271
Aandelen	645	-	203	-	848
Vastrentende waarden	866	-	642	-	1.508
Commodities	141	-	19	-	160
Overige beleggingen	-	-	8	-	8
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën excl overlay	1.883	-	912	-	2.795
Kosten overlay beleggingen	286	-	59	-	345
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën incl overlay	2.169	-	971	-	3.140
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten fiduciair beheer	151				151
Bewaarloon	84				84
Overige kosten	656				656
Totaal overige vermogensbeheerkosten	891				891
Totaal kosten vermogensbeheer	3.060				4.031

2015	Beheerkosten	Performance gerelateerde kosten	Transactiekosten		Totaal
			Transactie-kosten exclusief aan-en verkoopkosten	Aan- en verkoopkosten	
Kosten per beleggingscategorie					
Vastgoed	245	-	56	-	301
Aandelen	512	-	167	-	679
Vastrentende waarden	951	-	378	-	1.329
Commodities	116	-	21	-	137
Overige beleggingen	14	-	-	-	14
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën excl overlay	1.838	-	622	-	2.460
Kosten overlay beleggingen	255	-	451	-	706
Totaal kosten toe te wijzen aan categorieën incl overlay	2.093	-	1.073	-	3.166
Overige vermogensbeheerkosten					
Kosten fiduciair beheer	116				116
Bewaarloon	119				119
Overige kosten	693				693
Totaal overige vermogensbeheerkosten	928				928
Totaal kosten vermogensbeheer	3.021				4.094

Overzicht kerncijfers inzake vermogensbeheerkosten en rendementen	2016	2015
Gemiddeld belegd vermogen *	874.972	798.064
<i>% van het gemiddeld belegd vermogen</i>		
Beheerkosten inclusief performance gerelateerde kosten	0,35%	0,38%
Transactiekosten	0,11%	0,13%
Totaal	0,46%	0,51%
* Het gemiddeld beheerd vermogen is berekend op basis van de ultimo jaarstanden.		

Actieve deelnemers	5.788	5.585
Gepensioneerden	7.676	7.695
Totaal	13.464	13.280

Vermogensbeheerbeheerkosten in euro per deelnemer	299,39	308,27
--	---------------	---------------

De totale kosten voor de uitvoering van het vermogensbeheer over 2016 bedragen € 4.031 (2015: € € 4.094). Dit bedrag is vastgesteld op look through basis en bestaat uit zowel directe kosten ('zichtbare' kosten, die het fonds op factuurbasis betaalt) als uit indirecte kosten ('niet zichtbare' kosten voor vermogensbeheer of transacties die verwerkt zijn in het rendement van het fonds). De indirecte kosten maken in de jaarrekening onderdeel uit van de beleggingsresultaten.

4 Raad van Toezicht

4.1 Inleiding

De raad van toezicht (hierna: de raad) heeft haar bevindingen en aanbevelingen gerapporteerd aan het verantwoordingsorgaan. De raad heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het fonds. De raad is tenminste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De raad vormt zich ook een oordeel over het functioneren van het bestuur. In 2016 heeft de raad zich gericht op de thema's governance, risicomanagement en uitbesteding, vermogensbeheer, financiële opzet en communicatie.

De werkwijze van de raad is gebaseerd op de Code Pensioenfondsen en op de VITP-Toezichtcode. De raad is voornemens in 2017, conform de Code Pensioenfondsen, de zelfevaluatie door een externe partij te laten uitvoeren.

De raad heeft haar bevindingen grotendeels gebaseerd op de schriftelijke stukken van het bestuur.

De raad heeft in 2016 vier keer vergaderd en daarnaast heeft de raad twee keer overleg gevoerd met het verantwoordingsorgaan en drie keer met het (dagelijks) bestuur. Ook hebben de betreffende portefeuillehouders vanuit de raad contact gehad met de IRM-commissie en is een beleggingsvergadering bijgewoond. Daarnaast is er maandelijks afstemming tussen de voorzitters van het bestuur en raad van toezicht. De raad heeft het overleg met het bestuur geïntensiveerd, dit heeft geleid tot een verbetering van de onderlinge verhouding en nog meer inzicht in de opvolging van de aanbevelingen.

De raad heeft in 2016, naast overleggen met het bestuur, één formele goedkeuring verleend, te weten over het beloningsbeleid. Daarnaast is de herbenoeming van drie bestuursleden getoetst aan het functieprofiel. Er zijn daarbij geen beletsels geconstateerd die een herbenoeming in de weg stonden.

De raad spreekt haar waardering uit voor de wijze waarop het bestuur de eerdere aanbevelingen van de raad heeft opgepakt. Wel zijn er een aantal aandachtspunten, die komen bij de respectievelijke thema's nader aan de orde.

4.2 Bevindingen en aanbevelingen

Algemeen beleid en governance

Het bestuur heeft naar aanleiding van de mededeling dat Syntrus Achmea voornemens is de dienstverlening voor bedrijfstakpensioenfondsen te beëindigen adequaat een plan opgesteld voor een traject voor een nieuwe uitvoerder en daarbij de mogelijkheid van samenwerking met of aansluiten bij een ander fonds nader bezien. De raad constateert hierbij dat het bestuur adequaat heeft gehandeld, en vraagt aandacht voor een enerzijds zorgvuldig traject en anderzijds voor voldoende snelheid in de te nemen stappen. Ook beveelt de raad aan om in gesprek te blijven met sociale partners over de toekomstvisie van het fonds en daarbij de eerder geformuleerde aanbevelingen (kosten per deelnemer, voldoen aan governance-eisen, opstellen business-case) te betrekken.

De raad constateert dat het bestuur meer gestructureerd te werk gaat en beter in control is.

Het bestuur werkt met een stappenplan om het kennisniveau van de bestuursleden op het gewenste niveau te brengen en te houden. Doel is om per aandachtsgebied drie bestuursleden op niveau B te hebben. Het bestuur heeft besloten geen portefeuillehouders of commissies in te stellen anders dan de IRM-commissie en drie specifieke bestuursleden voor vermogensbeheer. Daarnaast worden voor specifieke onderwerpen die veel voorbereidingstijd vergen tijdelijke werkgroepen benoemd. De raad constateert dat hiermee de evenwichtigheid in het bestuur is verbeterd maar vraagt een blijvende aandacht voor een evenwichtig bestuur met een passende commissiestructuur en een verdere invulling van de portefeuillehouders en het zorgdragen dat alle bestuursleden voldoen aan de kennis- en competentie-eisen.

De raad heeft het beloningsbeleid van het bestuur getoetst en goedgekeurd. Het beleid sluit aan bij de door de Pensioenfederatie gehanteerde richtlijnen

De raad constateert dat het bestuur de Code Pensioenfondsen voor het overgrote deel toepast. Daar waar de code niet wordt toegepast heeft het bestuur voldoende uitleg gegeven waarom de code niet of nog niet wordt toegepast.

Risicomanagement en uitbesteding

Het bestuur ziet het belang van een gestructureerde aanpak van integraal risicomanagement(IRM). De raad constateert dat door het bestuur veel tijd en energie is gestoken in het uitzetten van een proces om te komen tot beleid inzake risicomanagement en vindt het een goede ontwikkeling dat het bestuur dit beleid de aandacht geeft die het verdient. Daarbij vraagt de raad wel aandacht voor het uitvoeren van een risicoanalyse, het goed kunnen monitoren van de geconstateerde risico's en een verdere inbedding in het bestuurlijke proces en de keuze van het benodigde instrumentarium.

De keuze voor een nieuwe uitvoerder vraagt, gezien de complexiteit van dit traject, een grondige aanpak. Het bestuur pakt dit als zodanig op, maar gelet op het belang van een gedegen keuze en de daarbij behorende transitie, beveelt de raad aan om in een vroegtijdig stadium, vanuit een eigen verantwoordelijkheid, het uitbestedingstraject te starten, al dan niet in gezamenlijkheid met andere Syntus Achmea fondsen. Ondersteuning door een onafhankelijke adviseur is hierbij, wat de raad betreft, noodzakelijk. Het veranderen van uitvoerder geeft de mogelijkheid te bezien in welke mate de toekomstige uitvoerder in staat is om de doelstellingen van het fonds te ondersteunen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan verdere digitalisering en de eisen die nieuwe wet- en regelgeving aan de uitvoering gaan stellen. De raad adviseert de bestuur hiervoor een pakket van eisen op te stellen.

Het door de IRM-commissie herziene uitbestedingsbeleid zal begin 2017 worden vastgesteld door het bestuur. De herziening van de contracten heeft nog niet volledig plaatsgevonden, wel heeft het bestuur zich gebogen over de aanbeveling om de evaluatie van de uitbestedingspartijen meer gestructureerd aan te pakken. Daartoe is een model ontwikkeld. Dit model is afgestemd met de raad en wordt in de eerste helft van 2017 ingevoerd.

Vermogensbeheer

Een viertal bestuursvergaderingen per jaar zijn volledig aan vermogensbeheer gewijd. De raad heeft in 2016 een vermogensbeheervergadering bijgewoond en geconstateerd dat de discussie breed plaatsvindt, dat BMO als fiduciair manager haar rol goed invult en dat Strategeon voldoende kritisch is. De raad wil nogmaals de aandacht vestigen op de countervailing power in het bestuur t.o.v. beide genoemde partijen. Het bestuur besteedt aandacht aan permanente educatie en heeft in 2016 wederom een gezamenlijke studiedag georganiseerd.

De raad constateert dat het bestuur in toenemende mate gestructureerd te werk gaat. Zowel de wijze waarop het bestuur uiteindelijk tot een keuze is gekomen om het emerging markets debt mandaat op een andere (passieve) wijze in te vullen, als ook de keuze voor een passief mandaat voor beursgenoteerd vastgoed, zijn voorbeelden van goed gestructureerde processen. Wel vraagt de raadacht voor het juist en volledig vastleggen van de keuzes die worden gemaakt bij invulling van de beleggingen en de weergave in het beleggingsplan.

Het bestuur lijkt met de keuze voor een passief emerging markets mandaat en een passief beursgenoteerd vastgoed mandaat de weg in te slaan van het verder omlaag brengen van de kosten voor het vermogensbeheer, waarbij tegelijkertijd de governance vereenvoudigd wordt. De raad zou graag zien dat in 2017 de kosten verder en explicieter in beeld worden gebracht. Daarnaast is het wenselijk de investment beliefs nogmaals tegen het licht te houden, zodat een goede aansluiting tussen beliefs en beleid helderder wordt.

In het beleggingsplan 2017 wordt uitgebreid aandacht besteed aan het MVB beleid van het fonds. Hierbij merkt de raad op dat het MVB beleid explicieter gemaakt zou kunnen worden, waarbij verder aansluiting dient te worden gezocht met de deelnemers.

Financiële opzet en communicatie

De financiële opzet van het fonds is in 2016 niet gewijzigd, in 2016 is er geen aanleiding geweest om een nieuwe ALM-studie uit te voeren. Wel is door het bestuur de vereiste haalbaarheidstoets uitgevoerd. Daarbij is gekeken of het pensioenresultaat, de herstelcapaciteit en het premiebeleid voldoende haalbaar en realistisch worden geacht.

Daarnaast is de kostenvoorziening getoetst en het minimaal vereist eigen vermogen opnieuw vastgesteld. Ook is bij de verbetering van de regeling en de premievaststelling gekeken naar het toeslagbeleid. Daarmee heeft het bestuur naar de mening van de raad in voldoende mate grip op de financiële opzet van het fonds. De raad beveelt aan als bestuur de financiële opzet en de ontwikkeling van de financiële positie van het fonds nauwkeurig te blijven volgen en dit goed af te stemmen met het verantwoordingsorgaan.

De raad constateert dat een betere invulling wordt gegeven aan de door de raad gewenste fondsspecifieke benadering bij de communicatieactiviteiten. De raad constateert evenwel dat er vanuit kosten oogpunt geen specifieke hulpmiddelen ten behoeve van het maken van pensioenberekeningen voor de deelnemer beschikbaar worden gesteld. Het bestuur heeft gekozen voor een verwijzing naar mijnpensioenoverzicht.nl, waarbij de deelnemer met de gewenste pensioneringsdatum kan schuiven. De raad vindt het van belang dat de deelnemers de mogelijkheid moeten hebben om een goed inzicht en voldoende handelingsperspectief te krijgen voor de eigen pensioensituatie.

4.3 Verklaring inzake goedkeuring van het bestuursverslag en de jaarrekening

De raad van toezicht van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie verklaart, conform het gestelde in artikel 6, lid 7 van het Reglement van de raad van toezicht, goedkeuring te verlenen aan het besluit tot vaststelling van het jaarverslag 2016 en de jaarrekening 2016.

4.4 Reactie bestuur

Naar aanleiding van de rapportage van de raad van toezicht is onderstaand de reactie van het bestuur.

Het positieve algemeen oordeel van de raad van toezicht wordt door het bestuur erg gewaardeerd.

Het bestuur heeft kennis genomen van de aanbevelingen en bevindingen die de raad van toezicht in haar rapportage heeft gegeven. De aanbevelingen worden door het bestuur ter harte genomen en zijn voor een deel reeds opgepakt.

Het bestuur bedankt de raad van toezicht voor de rol die zij in het verslagjaar heeft vervuld en is erkentelijk voor hun inspanningen.

5 Verantwoordingsorgaan

5.1 Verslag 2016

Het verantwoordingsorgaan van BPF Beton is door het bestuur van het pensioenfonds ingesteld in 2008 en vanaf 1 juli 2014 is de opzet van het verantwoordingsorgaan veranderd, waarmee voldaan is aan de wet versterking bestuur pensioenfonds betreffende de taakhoud en de samenstelling van het verantwoordingsorgaan. Het bestuur heeft de reglementen van het verantwoordingsorgaan vastgesteld. Hierin zijn bepalingen opgenomen over de samenstelling en benoeming, taken en bevoegdheden en de werkwijze van het verantwoordingsorgaan. Ook zijn afspraken gemaakt over welke informatie het verantwoordingsorgaan ontvangt, de frequentie van overleg met het bestuur en met de raad van toezicht en de te behandelen onderwerpen.

De raad van toezicht legt verantwoording af over de uitoefening van zijn taken en de uitoefening van zijn bevoegdheden aan het verantwoordingsorgaan.

Het verantwoordingsorgaan werd het gehele jaar 2016 gevormd door de volgende leden:

Anton Rijkers	- werkgever (BFBN)	Wout Pieterse	- gepensioneerde (FNV)
Bert Bodelier	- deelnemer (de Unie)	Jan van Mulligen	- gepensioneerde (PCOB)
Arend van den Burg	- deelnemer (CNV)	Wim van der Linden	- gepensioneerde (de Unie)
Arno van Riet	- deelnemer (FNV) - voorzitter		plv. voorzitter

Het verantwoordingsorgaan heeft de volgende taken en bevoegdheden:

- Het geven van een oordeel over het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere informatie, waaronder de bevindingen van de raad van toezicht, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, alsmede over beleidskeuzes voor de toekomst.
- Adviseren over voorgenomen besluiten inzake:
  - a) het beleid inzake beloningen.
  - b) de vorm en inrichting van het intern toezicht.
  - c) de profielschets voor leden van de raad van toezicht.
  - d) het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure.
  - e) het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid.
  - f) gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het fonds of de overname van verplichtingen door het fonds.
  - g) liquidatie, fusie of splitsing van het fonds.
  - h) het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst.
  - i) het omzetten van het pensioenfonds in een andere rechtsvorm, bedoeld in artikel 18 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek.
  - j) de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.
- Adviseren van het bestuur naar aanleiding van de melding van disfunctioneren van het bestuur door de raad van toezicht.

In het verslagjaar heeft het verantwoordingsorgaan vier keer vergaderd. In het algemeen voorafgaand aan een bestuursvergadering. Tweemaal is vergaderd in aanwezigheid van bestuursleden, tweemaal zonder aanwezigheid van bestuursleden. Tevens heeft het verantwoordingsorgaan tweemaal overleg gehad met de raad van toezicht.

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2016 adviezen aan het bestuur verstrekt. De adviezen gingen over de premievaststelling voor 2017, de verhoging van de beloningen en het vaststellen van het communicatiebeleid.

Tevens heeft het verantwoordingsorgaan deelgenomen aan de diverse discussies betreffende het afschaffen van de optrekregeling, waardoor het mogelijk werd onze pensioenvoorziening te verbeteren. Met name de mogelijke verlaging van de franchise, een punt waar het verantwoordingsorgaan al jaren voor heeft geijverd, is door het verantwoordingsorgaan zeer positief beoordeeld.

De mededeling van Syntrus Achmea betreffende het beëindigen van de uitvoeringsovereenkomst met ons fonds is door het verantwoordingsorgaan met enige bezorgdheid ontvangen. Het bestuur van het fonds zal het verantwoordingsorgaan, waar mogelijk, betrekken bij en volledig inlichten betreffende het zoeken naar / contracteren van een andere pensioenuitvoerder.

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2016 een studiedag, verzorgd door de manager ALM + actuariel advies van Syntrus Achmea, gehad waarin de beleggingen van het pensioenfonds, met nadere explicatie betreffende rente afdekking en match- en returnportefeuille, zijn uitgelegd. Tevens zijn de gevaren/risico's van de beleggingen van het fonds tijdens de studiedag besproken. In het laatste deel van de studiedag is ingegaan op de toekomst van het Nederlandse pensioenstelsel en zijn punten behandeld waarop het VO moet letten als het fonds in de toekomst op een of andere manier gaat samenwerken met andere pensioenfondsen.

Diverse leden van het verantwoordingsorgaan hebben in 2016 vergaderingen/themadagen bijgewoond van het Platform Medezeggenschap pensioenfondsen.

Leden van het verantwoordingsorgaan zijn in 2016 betrokken geweest bij samenstellen en het corrigeren van de Pensioenflits, het informatieblad van BPF Beton.

Enige leden van het verantwoordingsorgaan hebben, als toehoorder, vergaderingen van het bestuur bijgewoond. Hierdoor is goed inzicht gekregen in het actief handelen van het bestuur.

5.2 Oordeel 2016

Gezien bovenstaande is het verantwoordingsorgaan van oordeel dat:

- Het bestuur het verantwoordingsorgaan voldoende en tijdig heeft geïnformeerd over de zaken betreffende het pensioenfonds.
- Het functioneren van het bestuur in 2016 overeenstemt met de statuten en de reglementen van het fonds.
- Het bestuur een consequent beleid heeft gevoerd in 2016, waarbij de belangen van alle betrokkenen evenwichtig afgewogen en geborgd zijn.
- Het bestuur gedegen en logische beleidskeuzes voor de komende jaren heeft gemaakt.

Het verantwoordingsorgaan heeft kennis genomen van de rapportage van de raad van toezicht inzake 2016 en is van mening dat de raad van toezicht zijn activiteiten, met blijk van grote betrokkenheid, correct heeft uitgevoerd en het verantwoordingsorgaan kan zich vinden in de aanbevelingen welke door de raad van toezicht in de rapportage van het verslagjaar worden gedaan.

Het verantwoordingsorgaan is tevreden met de wijze waarop zij in 2016 werd betrokken in de activiteiten van het pensioenfonds. De relatie van het verantwoordingsorgaan met de raad van toezicht, het bestuur en Syntrus Achmea is goed. Het tonen van een grote openheid van allen wordt op prijs gesteld.

5.3 Reactie bestuur

Naar aanleiding van het oordeel van het verantwoordingsorgaan is onderstaand de reactie van het bestuur.

Het positieve oordeel van het verantwoordingsorgaan wordt door het bestuur erg gewaardeerd.

Het bestuur heeft kennis genomen van de aanbevelingen die het verantwoordingsorgaan deelt met de raad van toezicht. De aanbevelingen worden door het bestuur ter harte genomen en zijn voor een deel reeds opgepakt.

Het bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan voor de rol die zij in het verslagjaar heeft vervuld.

6 Slotwoord

Het jaar 2016 heeft voor het bestuur in het teken gestaan van het implementeren van integraal risico management, de pensioenregeling, de toekomst van het fonds en de financiële positie van Bpf Beton. De financiële marktontwikkelingen en de lage rentestand die gevolgen hebben voor de beleidsdekkingsgraad blijven een bron van zorg voor Bpf Beton. Het bestuur heeft voortdurend aandacht voor de financiële positie van Bpf Beton en probeert deze positie zo goed mogelijk te verbeteren met de middelen die het bestuur ter beschikking staan. Via de website, nieuwsbrieven, webinars et cetera houdt het bestuur de werkgevers, (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en overige belanghebbenden zo goed mogelijk op de hoogte van de ontwikkelingen.

Ook dit jaar heeft het bestuur veel aandacht besteed aan de geschiktheid van de individuele bestuursleden. De steeds toenemende geschiktheidseisen zorgen ervoor dat het bestuur voortdurend bezig is de kennis op peil te houden. Het bestuur houdt daarbij de doelstellingen van Bpf Beton voor ogen, te weten: het uitkeren van ouderdoms- en nabestaandenpensioen in geval van ouderdom en overlijden en het naleven van het toeslagenbeleid zoals eerder opgenomen in dit bestuursverslag.

Het bestuur bedankt hierbij alle medewerkers van de uitvoeringsorganisatie, de vermogensbeheerders en de externe partijen (beleggingsadviseur, onafhankelijke accountant en actuarissen) voor de medewerking aan het handhaven van het bovengenoemde doel, wat dit jaar met de nodige inspanningen gepaard is gegaan.

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie

Amsterdam, 21 juni 2017

De heer G.W. van der Peijl
Voorzitter

De heer H. Korthof
Secretaris

De heer D.P. Slob
Plaatsvervangend voorzitter

De heer H.J. Wuijten
Plaatsvervangend secretaris

De heer J.C. Blom
Bestuurslid

De heer S.J.H. Borghouts
Bestuurslid

Mevrouw Y. Folkers
Bestuurslid

De heer A. Jorna
Bestuurslid

7 Jaarrekening

In dit hoofdstuk presenteert het bestuur van de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie statutair gevestigd te Amsterdam de jaarrekening over boekjaar 2016 eindigend op 31 december 2016. In hoofdstuk 8 Overige gegevens volgen de verklaringen van de certificerend actuaire en van de onafhankelijke accountant van het pensioenfonds.

De in dit hoofdstuk vermelde bedragen zijn in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

7.1 BALANS PER 31 DECEMBER

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(x € 1.000)

		2016	2015
ACTIVA			
Beleggingen voor risico fonds	(1)		
Vastgoedbeleggingen		57.149	57.431
Aandelen		277.220	254.847
Vastrentende waarden		419.692	380.342
Derivaten		106.761	81.440
Overige beleggingen		82.715	32.346
		<u>943.537</u>	<u>806.406</u>
Beleggingen voor risico CAO partijen (inzake VPL-regeling)	(2)	-	26.420
Vorderingen en overlopende activa	(3)	810	1.430
Overige activa	(4)	1.477	1.342
		<u>945.824</u>	<u>835.598</u>
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(5)		
Solvabiliteitsreserve		153.276	141.507
Algemene reserve		-167.306	-166.465
		<u>-14.030</u>	<u>-24.958</u>
Technische voorzieningen voor risico fonds	(6)		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds		924.912	792.652
Overige technische voorziening		9	8
		<u>924.921</u>	<u>792.660</u>
Langlopende schulden (uit hoofde van VPL)	(7)	-	26.420
Overige schulden en overlopende passiva	(8)	34.933	41.476
		<u>945.824</u>	<u>835.598</u>
(*) De nummering verwijst naar de toelichting			
		<u>2016</u>	<u>2015</u>
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)			
Actuele dekkingsgraad		98,5	96,9
Beleidsdekkingsgraad		95,3	100,3

7.2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

		2016	2015
BATEN			
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds (van werkgevers en werknemers)	(9)	59.688	25.757
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	(10)	99.032	-13.500
Overige baten	(11)	-	64
		<u>158.720</u>	<u>12.321</u>
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(12)	13.290	12.740
Pensioenuitvoeringskosten	(13)	2.206	1.672
Mutatie technische voorzieningen	(14)		
Pensioenopbouw		23.350	22.174
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling		35.772	3.055
Rentetoevoegingen		-484	1.336
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten		-12.819	-12.213
Wijziging rentetermijnstructuur		86.644	55.610
Wijziging overige actuariële uitgangspunten		1.110	1.013
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-13	-304
Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen		-1.300	-1.061
		<u>132.260</u>	<u>69.610</u>
Mutatie overige technische voorzieningen		1	1
		<u>132.261</u>	<u>69.611</u>
Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfonds	(15)	35	313
		<u>147.792</u>	<u>84.336</u>
Saldo van baten en lasten		<u>10.928</u>	<u>-72.015</u>
		<u>2016</u>	<u>2015</u>
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie algemene reserve	-841	-114.101	
Mutatie solvabiliteitsreserve	11.769	42.086	
		<u>10.928</u>	<u>-72.015</u>

7.3 KASSTROOMOVERZICHT

(x € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2016	2015
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen voor risico fonds	59.906	25.230
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	189	1.438
Betaalde pensioenuitkeringen	-13.263	-12.763
Betaalde waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	-286	-1.811
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-1.616	-1.635
Diverse ontvangsten	-	64
Mutatie overige schulden en overlopende passiva	-1	-
	<u>44.929</u>	<u>10.523</u>
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	309.002	286.599
Betaald inzake aankopen beleggingen	-366.275	-307.271
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	14.766	13.778
Overige uitgaven inzake beleggingen	-109	-721
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-2.178	-2.607
	<u>-44.794</u>	<u>-10.222</u>
Mutatie liquide middelen	<u>135</u>	<u>301</u>
Samenstelling geldmiddelen		
	2016	2015
Liquide middelen per 1 januari	1.342	1.041
Mutatie liquide middelen	135	301
Liquide middelen per 31 december*	<u>1.477</u>	<u>1.342</u>

*) Liquide middelen opgenomen onder de Overige activa.

7.4 ALGEMENE TOELICHTING

Inleiding

Het doel van de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie, ingeschreven in het handelsregister onder nummer 41199582, statutair gevestigd te Amsterdam (hierna het 'fonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het fonds.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving in het bijzonder Richtlijn 610.

De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven. Het bestuur heeft op 9 juni 2017 de jaarrekening opgemaakt.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar, met uitzondering van de toegepaste schattingswijzigingen zoals opgenomen in paragraaf "schattingwijzigingen".

Schattingwijzigingen

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid.

Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het fonds.

Vanaf boekjaar 2016 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG 2016 zoals gepubliceerd door het Actuariel Genootschap (AG). De algemene sterftetekansen die volgen uit de tafel worden voor het fonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte. Dit heeft geleid tot een verhoging van de voorziening pensioenverplichting van € 2.585. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als wijziging overige actuariële grondslagen in het verslagjaar verantwoord.

Ervaringssterfte

In september 2016 is een actualisatie van het ervaringssterftemodel (Willis Towers Watson ervaringssterftemodel 2016) beschikbaar gekomen, waarbij op basis van geactualiseerde en nauwkeurigere gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) een betere inschatting mogelijk is geworden. Het Willis Towers Watson Ervaringssterftemodel 2016 geeft naar de mening van het fonds een betere inschatting van de verschillen tussen de sterfteprofielen in de eigen populatie en die van de gehele Nederlandse bevolking. De correctie van de sterftetekansen is per ultimo 2016 bepaald met het ervaringssterftemodel 2016 van Willis Towers Watson. Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen van € 200. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als wijziging overige actuariële grondslagen in het verslagjaar verantwoord.

Partnerfrequentie

Het systeem van onbepaalde partner wordt gehanteerd, uitgaande van een partnerfrequentie zoals opgenomen in de CBS data 2013 partnerfrequenties. De partnerfrequentie is op de pensioendatum op 100% gesteld. Na de pensioendatum wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem. Per ultimo 2016 zijn ook de partnerfrequenties voor de leeftijden 65 en 66 jaar conform hiervoor gestelde aangepast. Deze waren voorheen gesteld op 100% voor beide leeftijden. Dit heeft geleid tot een verlaging van de voorziening pensioenverplichtingen van € 1.275. Dit resultaat is via de Staat van Baten en Lasten als wijziging overige actuariële grondslagen in het verslagjaar verantwoord.

Presentatiewijziging pensioenbeheerkosten en vermogensbeheerkosten

In 2016 is de toerekening van algemene kosten (waaronder de administratievergoeding en bestuurskosten) aan de pensioenuitvoerings- en vermogensbeheerkosten verrijnd, resulterend in een presentatiewijziging van een deel van de pensioenuitvoeringskosten naar vermogensbeheerkosten. De vergelijkende cijfers zijn overeenkomstig aangepast, waarbij de pensioenuitvoeringskosten zijn verlaagd met € 464 en de vermogensbeheerkosten zijn verhoogd met € 464.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. In de balans, de winst-en-verliesrekening en het kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen e.d., worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2016	31-12-2015
US Dollar	1,12	1,09
Japanse Yen	113,8	130,68
Britse pond	0,87	0,74
Zwitserse frank	1,09	1,09

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

Beleggingen voor risico fonds

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde.

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Reële waarde

De beleggingen van het fonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Voor een deel van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto contante waardeberekeningen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vastgoedbeleggingen

Vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de reële waarde per 31 december van het boekjaar. Voor niet-beursgenoteerde participaties en deelnemingen in onroerende zakenmaatschappijen is dit de berekende intrinsieke waarde die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

De reële waarde van de vastgoedfondsen die in internationaal vastgoed beleggen worden gewaardeerd op basis van de door de onderliggende vastgoedfondsen opgegeven beleggingswaarden van die fondsen, zoals deze op het moment van waardering aan de beheerder ter beschikking staan. Overige vermogensbestanddelen van het fonds worden gewaardeerd volgens algemeen aanvaarde verslaggevingsgrondslagen.

Aandelen

De reële waarde van niet beursgenoteerde participaties is bepaald op basis van de laatst bekende intrinsieke waarde. Dit is het aandeel in het zichtbare eigen vermogen.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de per balansdatum geldende beurskoers.

Niet beursgenoteerde vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde. Deze waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen (rente, aflossingen en verwachte boeterente bij vervroegde aflossingen) contant te maken op basis van geldende marktrente, waarin opgenomen een opslag voor debiteurenrisico en liquiditeitsrisico.

Deposito's en vorderingen op banken worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs.

Participaties in beleggingsfondsen die beleggen in hypothecaire leningen worden gewaardeerd tegen actuele waarde. De actuele waarde is berekend door middel van de "discounted cash flow"-methode (hierna: DCF-model). Bij de actuele waarde berekening is uitgegaan van een aantal parameters c.q. veronderstellingen met betrekking tot de disconteringsvoet en de verwachte kasstroom. De disconteringsvoet bestaat uit een basisrente gelijk aan de euroswapcurve plus opslagen voor type onderpand, soort financiering en risicocategorie. De verwachte kasstroom is de te ontvangen rente en aflossing op basis van het gewogen gemiddelde moment van ontvangst inclusief het vervroegd aflossingsrisico. De gehanteerde parameters in het DCF-model zijn ultimo boekjaar geactualiseerd.

Leningen worden gewaardeerd tegen actuele waarde, zijnde de contante waarde van de met vervroegde aflossing aangepaste kasstromen, verdisconteerd tegen de rente op staatsobligaties met vergelijkbare looptijden inclusief eventuele opslagen behorende bij het risicoprofiel van de leningen.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de marktwaarde van het contract. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beurskoers per balansdatum. Voor niet beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op beschikbare marktinformatie als input voor gehanteerde waarderingsmodellen. Renteswaps worden gewaardeerd op basis van de verdisconteerde kasstromen tegen de zero-coupon swaprentecurve (EURIBOR).

Creditposities in derivaten worden separaat verantwoord onder de overige schulden.

Overige beleggingen

De reële waarde van niet beursgenoteerde participaties is bepaald op basis van de laatst bekende intrinsieke waarde. Dit is het aandeel in het zichtbare eigen vermogen.

Beleggingen voor risico CAO partijen (VPL regeling)

CAO-partijen in de betonproductenindustrie hebben besloten tot het afschaffen van de optrekregeling (VPL-regeling) per 1.1.2017. De voorwaardelijke aanspraken uit hoofde van de optrekregeling zijn ultimo 2016 omgezet in onvoorwaardelijke aanspraken. De beleggingen voor risico CAO-partijen zijn ultimo 2016 overgedragen aan het pensioenfonds en verantwoord onder Beleggingen voor risico fonds.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Hieronder worden de liquide middelen opgenomen voor zover dit banktegoeden betreft welke onmiddellijk opeisbaar zijn. Liquide middelen worden gewaardeerd op nominale waarde. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

In de toelichting wordt opgenomen het krachtens de Pensioenwet minimaal vereiste eigen vermogen volgens de in het Besluit financieel toetsingskader (FTK) voorgeschreven berekeningsmethodiek als het surplusvermogen.

Algemene reserve

Deze reserve is dat deel van het vermogen dat resteert nadat via de resultaatbestemming de solvabiliteitsreserve op het gewenste niveau is gebracht. Er is geen sprake van een maximering van de algemene reserve.

Solvabiliteitsreserve

De hoogte van de Solvabiliteitsreserve is gelijk aan het Vereist Eigen Vermogen berekend op basis van het standaardmodel van DNB.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds wordt gewaardeerd op marktwaarde. De marktwaarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen.

De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of op de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagverlening kan worden toegepast. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2016:

Overlevingstafels

De voorziening ultimo jaar is berekend op basis van de door het Koninklijk Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG2016, startkolom 2017. De sterftetekansen zijn gecorrigeerd voor het verschil tussen de gehele Nederlandse bevolking en de deelnemerspopulatie van het pensioenfonds door gebruik te maken van fondsspecifieke correctiefactoren, berekend op basis van het Willis Towers Watson ervaringssterftemodel 2016. De sterftetekansen in 2015 waren berekend op basis van het Towers Watson ervaringssterftemodel 2014. De overlevingskansen van de kinderen aan wie een wezenpensioen wordt uitgekeerd worden op één gesteld (geen sterfte).

Partnerfrequentie

Voor de berekening van de technische voorzieningen voor nog niet ingegane partnerpensioenen wordt uitgegaan van een partnerfrequentie zoals opgenomen in de CBS data 2013, voor iedere leeftijd tot en met de pensioenleeftijd verhoogd met 2 procentpunt. Na de pensioendatum wordt uitgegaan van het bepaalde partnersysteem. Als gevolg van de wijziging van de pensioenrichtleeftijd naar 67 zijn de partnerfrequenties voor de leeftijden 65 en 66 jaar gewijzigd ten opzichte van 2015: in het vorige boekjaar waren de partnerfrequenties gelijkgesteld aan 100%, in 2016 zijn deze geëxtrapoleerd vanaf de frequenties op leeftijd 65.

Leeftijdsverschil man-vrouw

Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.

Voorziening voor uitgesteld wezenpensioen

Ter dekking van nog niet ingegaan wezenpensioen wordt de voorziening voor het latente partnerpensioen voor deelnemers die nog niet gepensioneerd zijn met 2% verhoogd.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

Ter dekking van toekomstige administratiekosten is een voorziening administratiekosten opgenomen. Deze voorziening bedraagt 6,25% van de totale netto voorziening pensioenverplichtingen.

Voorziening voor toekomstige pensioenopbouw arbeidsongeschikten

De technische voorzieningen voor de premievrijgestelde aanspraken van arbeidsongeschikte deelnemers worden bepaald als de contante waarde van de toekomstig op te bouwen aanspraken.

voorziening voor het risico van premievrijstelling

Een voorziening voor het risico van premievrijstelling van zieke deelnemers die in de WIA terecht kunnen komen, wordt berekend door de invaliditeitsopslag uit de premie van de afgelopen twee jaar te nemen.

Niet opgevraagd pensioen

Voor pensioen dat nog niet is ingegaan omdat de deelnemer onvindbaar is of niet reageert wordt de reservering 5 jaar volledig in stand gehouden. Na deze periode valt de betreffende voorziening volledig vrij.

Overige technische voorzieningen

Onder het hoofd 'Overige technische voorzieningen' worden voorzieningen opgenomen voor met de pensioenverplichtingen samenhangende risico's voor zover niet opgenomen in de berekening van de pensioenvoorziening. Het betreft hier voorziening gemoedsbezwaarden.

Langlopende schulden (uit hoofde van VPL)

De langlopende schulden uit hoofde van VPL betreft de gefactureerde premie VPL; hieraan worden de beleggingsresultaten toegevoegd, de inkoopsum van de extra pensioenaanspraken wordt onttrokken aan deze schuld.

De kosten die gemaakt worden voor het beheren van de VPL gelden en het uitvoeren van de regeling werden gefinancierd vanuit de pensioenregeling. Het bestuur heeft een methodiek bepaald om de beheerskosten voor de VPL regeling en de pensioenregeling te splitsen. Overeenkomstig de bestaande methodiek voor uitvoeringskosten, is een gemiddelde gehanteerd van begin- en eindstand van de langlopende schuld. De methodiek is besproken met en akkoord bevonden door cao partijen op 31 januari 2014.

CAO-partijen in de betonproductenindustrie hebben besloten tot het afschaffen van de optrekregeling (VPL-regeling) per 1.1.2017. De voorwaardelijke aanspraken uit hoofde van de optrekregeling zijn ultimo 2016 omgezet in onvoorwaardelijke aanspraken. De beleggingen voor risico CAO-partijen zijn ultimo 2016 overgedragen aan het pensioenfonds en verantwoord onder Beleggingen voor risico fonds.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De (nominale) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden en minus de langlopende schulden uit hoofde van VPL te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen risico fonds

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

De premiebatens in het boekjaar zijn gebaseerd op de voorlopige loonsomopgaven van de werkgevers, tenzij definitieve loonsomopgaven al zijn verwerkt in dat boekjaar.

Onder premiebijdragen risicofonds is separaat opgenomen de hoogte van de inkoopsum(men) inzake ingekochte pensioenaanspraken uit hoofde van VPL.

Beleggingsresultaten risico fonds

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de gerealiseerde herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. De kosten worden gerapporteerd inclusief BTW.

Mutatie technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar.

Rentetoevoeging technische voorziening

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking uit technische voorziening voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de technische voorziening. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode. Jaarlijks wordt 6,25% van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 6,25% van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging rentetermijnstructuur

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Wijziging overige actuariële uitgangspunten

Mutatie technische voorzieningen uit hoofde van wijziging actuariële uitgangspunten heeft betrekking op de aanpassing van de sterftetafels. Voor verdere toelichting wordt verwezen naar de toelichting in de grondslagen inzake schattingswijzigingen.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld overeenkomstig de directe methode. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

7.5 TOELICHTING OP DE BALANS

(x € 1.000)

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico fonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2016	57.431	254.847	380.342	41.386	32.346	766.352
Aankopen	5.668	66.520	241.935	2.746	49.406	366.275
Verkopen	-728	-75.088	-228.482	-	-4.704	-309.002
Overige mutaties*	244	-	-32	-	-	212
Waardemutaties	-5.466	30.941	25.929	29.333	5.667	86.404
Stand per 31 december 2016	<u>57.149</u>	<u>277.220</u>	<u>419.692</u>	<u>73.465</u>	<u>82.715</u>	<u>910.241</u>
Bij: Derivaten met een negatieve waarde						33.296
						<u>943.537</u>

* Overige mutaties betreft mutaties in beleggingsdebiteuren.

	Vastgoed beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2015	58.111	246.431	327.338	109.118	28.913	769.911
Aankopen	1.456	50.092	221.146	17.077	17.500	307.271
Verkopen	-	-54.603	-164.609	-64.239	-3.148	-286.599
Overige mutaties*	714	-	121	-	-114	721
Waardemutaties	-2.850	12.927	-3.654	-20.570	-10.805	-24.952
Stand per 31 december 2015	<u>57.431</u>	<u>254.847</u>	<u>380.342</u>	<u>41.386</u>	<u>32.346</u>	<u>766.352</u>
Bij: Derivaten met een negatieve waarde						40.054
						<u>806.406</u>

Het fonds belegt zowel in 2016 als in 2015 niet in premiebijdragende ondernemingen. Zowel ultimo 2016 als ultimo 2015 heeft het fonds geen beleggingen uitgeleend en heeft het fonds geen andere constructies waarbij de beleggingen niet ter directe beschikking van het fonds staan.

In de beleggingsfondsen wordt gebruik gemaakt van derivaten, er is sprake van collateral management. Ultimo 2016 bedraagt het in de beleggingsfondsen ontvangen collateral €288 (2015: €440) en het betaalde collateral €0 (2015: €0).

Voor directe beleggingen in derivaten is onderpand ontvangen in de vorm van staatsobligaties Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië ter waarde van €76.154 (2015: €37.626).

Derivaten met een negatieve waarde zijn verantwoord onder de overige schulden en overlopende passiva.

Reële waarde

Schattingen en oordelen

Afgezien van de beleggingsvorderingen, -schulden en liquide middelen zijn de beleggingen van het pensioenfonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor een deel van de beleggingen van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Echter, bepaalde beleggingen zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van verschillende waarderingsmodellen, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

	Genoteerde marktprijzen	NCW berekningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2016				
Vastgoedbeleggingen	-	-	57.149	57.149
Aandelen	-	-	277.220	277.220
Vastrentende waarden	169.341	31.781	218.570	419.692
Derivaten	-	73.465	-	73.465
Overige beleggingen	-	-	82.715	82.715
Totaal	169.341	105.246	635.654	910.241
Per 31 december 2015				
Vastgoedbeleggingen	-	-	57.431	57.431
Aandelen	-	-	254.847	254.847
Vastrentende waarden	159.282	30.794	190.266	380.342
Derivaten	-	41.386	-	41.386
Overige beleggingen	-	-	32.346	32.346
Totaal	159.282	72.180	534.890	766.352

Schatting van reële waarde

Vastgoed

Het deel van de waarde aan vastgoedbeleggingen dat is opgenomen op basis van 'andere methode' betreft indirect vastgoed. Vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de reële waarde per 31 december van het boekjaar. voor niet-beursgenoteerde participaties en deelnemingen in onroerende zakenmaatschappijen is dit de berekende intrinsieke waarde die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Aandelen

Van de belegde waarde in aandelen staat de waarde van aandelenfondsen opgenomen als vastgesteld op basis van 'andere methode'. Aandelenfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde.

Vastrentende waarden

Het deel van de vastrentende waarden dat is opgenomen op basis van "genoteerde marktprijzen" betreft vooral staatsobligaties. Onder "NCW berekeningen" zijn de hypotheeklen opgenomen waar bij de schatting van de reële waarde van hypotheeklen wordt uitgegaan van verwachte toekomstige kasstromen. Onder "andere methode" zijn de obligatiebeleggingsfondsen opgenomen die worden gewaardeerd tegen berekende intrinsieke waarde.

Derivaten

Bij de schatting van de reële waarde van derivaten wordt uitgegaan van verwachte toekomstige kasstromen.

Overige beleggingen

Onder "andere methode" zijn de commodities opgenomen die worden gewaardeerd tegen berekende intrinsieke waarde. Onder "andere methode" zijn tevens de liquide middelen met betrekking tot beleggingsactiviteiten, beleggingsdebiteuren en -crediteuren verantwoord.

Vastgoedbeleggingen

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
Specificatie vastgoedbeleggingen naar soort:		
Indirect vastgoed	54.438	54.964
Debiteuren vastgoed	2.711	2.467
	<u>57.149</u>	<u>57.431</u>

Aandelen

De aandelen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
Specificatie naar soort:		
Aandelenbeleggingsfondsen	<u>277.220</u>	<u>254.847</u>

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
Specificatie naar soort:		
<i>Directe vastrentende waardenbeleggingen:</i>		
Staatsobligaties (beursgenoteerd)	169.341	159.282
Hypotheken	31.672	30.674
Leningen op schuldbekentenis	109	120
<i>Indirecte vastrentende waardenbeleggingen:</i>		
Obligatiebeleggingsfondsen	217.755	189.419
<i>Overige</i>		
Beleggingsdebiteuren	815	847
	<u>419.692</u>	<u>380.342</u>

Derivaten

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
Specificatie naar soort:		
Rentederivaten	74.406	39.358
Valutaderivaten	-985	2.055
Overige derivaten	44	-27
	<u>73.465</u>	<u>41.386</u>

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het pensioenfonds gebruikt derivaten voornamelijk om het valutarisico en het renterisico af te dekken. Eén van de belangrijkste risico's bij derivaten is het kredietrisico. Dit is het risico dat tegenpartijen niet aan hun betalingsverplichtingen kunnen voldoen. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met te goeder naam en faam bekend staande partijen. Bovendien geldt dat zoveel mogelijk wordt gewerkt met onderpand.

Gebruik wordt gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- | Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- | Renteswaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het fonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2016:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Interest rate swaps	397.765	106.525	32.119
Valutaderivaten	130.119	192	1.177
Futures	572	44	-
		<u>106.761</u>	<u>33.296</u>

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2015:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Interest rate swaps	397.765	79.353	39.995
Valutaderivaten	91.848	2.087	32
Futures	-835	-	27
		<u>81.440</u>	<u>40.054</u>

Overige beleggingen

De overige beleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2016	31-12-2015
Specificatie naar soort:		
Commodities*	46.938	32.126
Liquide middelen	35.777	188
Beleggingsdebiteuren	-	3.401
Beleggingscrediteuren	-	-3.369
	<u>82.715</u>	<u>32.346</u>

* Het commodities fonds heeft geen fysieke belangen in grondstoffen, maar neemt posities in grondstoffen door middel van financiële derivaten. Het commodities fonds is belegd in 21 liquide goederentermijncontracten. Behalve derivaten is het commodities fonds belegd in korte staatsobligaties en cash.

Door het pensioenfonds wordt niet belegd in premiebijdragende (aangesloten) ondernemingen.

2. Beleggingen voor risico CAO partijen (inzake VPL- regeling)

	31-12-2016	31-12-2015
Liquide middelen	-	26.739
Te verrekenen	-	-319
	-	26.420
	2016	2015
Stand per 1 januari	26.420	18.546
Stortingen inzake premies	9.521	9.537
Onttrekking in verband met inkoop rechten	-37.220	-3.628
Onttrekking in verband met kosten	-102	-59
Beleggingsresultaten	-103	24
Storting koopsom liquidatiesaldo Vut Beton	1.484	2.000
Stand per 31 december	-	26.420

CAO-partijen in de betonproductenindustrie hebben besloten tot het afschaffen van de optrekregeling (VPL-regeling) per 1.1.2017. De voorwaardelijke aanspraken uit hoofde van de optrekregeling zijn ultimo 2016 omgezet in onvoorwaardelijke aanspraken. De beleggingen voor risico CAO-partijen zijn ultimo 2016 overgedragen aan het pensioenfonds en verantwoord onder Beleggingen voor risico fonds. De beleggingen voor CAO-partijen inzake de VPL-regeling, bestaande uit uitstaande gelden op de liquiditeitenrekening ad € 33.836, zijn opgenomen onder de overige beleggingen voor risico fonds.

3. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2016	31-12-2015
Vordering op werkgevers	705	871
Vordering op deelnemers	10	21
Terug te vorderen BTW 2009 -2014	81	81
Administratiekosten	-	124
Vordering op basis VPL-regeling	-	319
Overige vorderingen	14	14
	810	1.430

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Deze systematiek om de voorziening vast te stellen wordt gerekend tot de statische methode.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
Nadere specificatie "Vordering op werkgevers"		
Werkgevers	887	1.304
Voorziening dubieuze debiteuren	-182	-433
	<u>705</u>	<u>871</u>

In 2016 is een bedrag van € 251 vrijgevallen uit de voorziening (2015: dotatie € 131). Er werd een bedrag van € 6 aan premies over voorgaande jaren als oninbaar afgeschreven (2015: € 25). In 2016 werd € 108 ontvangen uit een reeds afgeschreven faillissement.

4. Overige activa

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
Liquide middelen	<u>1.477</u>	<u>1.342</u>

Onder de liquide middelen worden opgenomen die tegoeden op bankrekeningen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn en niet het karakter van beleggingen hebben. Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerder zijn onder de overige beleggingen opgenomen. Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

PASSIVA

5. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Solvabiliteits- reserve	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2016	141.507	-166.465	-24.958
Uit bestemming saldo van baten en lasten	11.769	-841	10.928
Stand per 31 december 2016	153.276	-167.306	-14.030
	Solvabiliteits- reserve	Algemene reserve	Totaal
Stand per 1 januari 2015	99.421	-52.364	47.057
Uit bestemming saldo van baten en lasten	42.086	-114.101	-72.015
Stand per 31 december 2015	141.507	-166.465	-24.958

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
Solvabiliteit				
Pensioenvermogen	910.882	98,5	767.694	96,9
Af: technische voorzieningen	924.912	100,0	792.652	100,0
Eigen vermogen	-14.030	-1,5	-24.958	-3,1
Af: vereist eigen vermogen	153.276	16,6	141.507	17,9
Vrij vermogen	-167.306	-18,1	-166.465	-21,0
Minimaal vereist eigen vermogen	40.696	4,4	34.877	4,4
Actuele dekkingsgraad		98,5		96,9
Beleidsdekkingsgraad		95,3		100,3

Herstelplan

Per 1 januari 2016 was de beleidsdekkingsgraad 100,3% en lag daarmee onder het vereist eigen vermogen. Er is sprake van een reservetekort waardoor het fonds verplicht was om op uiterlijk 1 april 2016 een herstelplan in te dienen bij DNB. Het fonds heeft op 31 maart 2016 het herstelplan verstuurd naar DNB. Hiermee vervalt het reeds bestaande herstelplan.

In het nieuwe herstelplan heeft het fonds aangegeven welke maatregelen worden ingezet om binnen 11 jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Het fonds heeft zich ten doel gesteld om in 2026 een beleidsdekkingsgraad van 119,8% te hebben. Bij het opstellen van het herstelplan heeft het bestuur zich laten ondersteunen door externe adviseurs.

Het herstelplan is opgesteld op basis van de in 2016 geldende pensioenregeling, er wordt niet uitgegaan van aanvullende maatregelen.

In 2016 heeft de dekkingsgraad zich ten opzichte van het herstelplan als volgt ontwikkeld:

	Werkelijk 2016	Herstelplan 2016
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	96,9	96,8
Premie	-0,1	-0,6
Uitkeringen	-	-0,1
Verandering van de rentetermijnstructuur	-9,5	-
Rendement op beleggingen	12,6	3,7
Overige oorzaken en kruiseffecten	-1,4	0,1
Dekkingsgraad per 31 december	98,5	99,9

Het herstelplan is opgesteld in 2016 en goedgekeurd door toezichthouder DNB. Het herstelplan is in het boekjaar vanaf 1 april van toepassing. In het herstelplan wordt uitgegaan van een dekkingsgraad van 96,9% primo 2016.

De dekkingsgraad bedroeg op 31 december 2016 98,5% en liep daarmee achter op het herstelplan (op basis van de herrapportage van de evaluatie van het herstelplan ingediend op 31 maart 2016 bij DNB) dat uitgaat van 99,9% op die datum. Het fonds heeft daarom het huidige herstelplan geactualiseerd en op 31 maart 2016 ingediend bij DNB. In dit geactualiseerde herstelplan zijn geen aanvullende maatregelen opgenomen.

De premie heeft meer bijgedragen aan de dekkingsgraad dan verwacht volgens het herstelplan. Dit wordt verklaard doordat in het herstelplan is uitgegaan van een lagere premie dan de werkelijke premie in 2016.

De verandering van de rentetermijnstructuur heeft geleid tot een grote daling van de dekkingsgraad. In het herstelplan is de verandering van de rentetermijnstructuur per definitie op nul gesteld. Bij de bepaling van de werkelijke dekkingsgraad is van de daadwerkelijke rentetermijnstructuur ultimo van het boekjaar uitgegaan die lager is dan de rentetermijnstructuur primo het jaar.

Het rendement op beleggingen heeft meer negatief bijgedragen aan de dekkingsgraad dan verwacht volgens het herstelplan. Dit wordt verklaard doordat in het herstelplan is uitgegaan van een lager rendement dan het rendement op de beleggingen werkelijk was.

Het effect bij overige oorzaken en kruiseffecten wordt voornamelijk veroorzaakt door het resultaat door wijzigingen van de actuariële uitgangspunten. De in het herstelplan opgegeven maatregelen zijn volledig uitgevoerd, in het verslagjaar of het lopende jaar is geen definitieve korting doorgevoerd.

Ultimo 2016 was nog steeds sprake van een reservetekort. Daarom is op 28 maart 2017 een update van het herstelplan aan DNB verstuurd. Uit de update van het herstelplan 2017 volgt dat BPF Beton binnen de hersteltermijn uit zowel dekkingstekort als reservetekort zal zijn en vooralsnog niet hoeft te korten. Op 19 mei 2017 heeft DNB ingestemd met het herstelplan.

6. Technische voorzieningen voor risico fonds

Mutatieoverzicht voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

	2016	2015
Stand per 1 januari	792.652	723.042
Pensioenopbouw	23.350	22.174
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling	35.772	3.055
Rentetoevoegingen	-484	1.336
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-12.819	-12.213
Wijziging rentetermijnstructuur	86.644	55.610
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	1.110	1.013
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-13	-304
Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen	-1.300	-1.061
Stand per 31 december	<u>924.912</u>	<u>792.652</u>

Voor een toelichting op de verschillende posten wordt verwezen naar de toelichting op de verschillende posten uit de staat van baten en lasten.

	31-12-2016	31-12-2015
Specificatie technische voorziening naar aard:		
Basisregeling	914.033	782.677
Premievrijstelling / IBNR	10.879	9.975
	<u>924.912</u>	<u>792.652</u>

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds:

	31-12-2016		31-12-2015	
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal
Actieve deelnemers	5.788	362.096	5.585	305.550
Pensioengerechtigden	7.676	215.430	7.695	195.576
Gewezen deelnemers	15.952	282.740	15.475	235.512
Overigen	-	10.319	-	9.446
Netto pensioenverplichtingen	<u>29.416</u>	<u>870.585</u>	<u>28.755</u>	<u>746.084</u>
Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling	-	54.327	-	46.568
	<u>29.416</u>	<u>924.912</u>	<u>28.755</u>	<u>792.652</u>

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Overige technische voorziening

	2016	2015
Overige technische voorziening (Sparfonds gemoedsbezwaarden)		
Stand 1 januari	8	7
Rentetoevoeging	1	1
Stand per 31 december	<u>9</u>	<u>8</u>

Spaarfonds gemoedsbezwaarden

Het bestuur kan individuele vrijstelling van deelneming aan de verplichte pensioenregelingen aan een werknemer verlenen, indien deze gemoedsbezwaarden heeft tegen iedere vorm van verzekeren. Dit ontslaat zijn werkgever noch betrokkene van de verplichting tot afdracht van de reguliere bijdragen aan het fonds. Deze bijdragen worden op een individuele spaarrekening gestort, waaraan jaarlijks intrest wordt toegevoegd. De gespaarde bijdragen van de gemoedsbezwaarden worden na het bereiken van de 67-jarige leeftijd in gelijke termijnen aan betrokkene gedurende 15 jaar uitgekeerd. Bij overlijden van de gemoedsbezwaarde voordat de uitkeringen zijn ingegaan, wordt het saldo in gelijke termijnen gedurende 15 jaar aan de partner uitgekeerd. Bij overlijden van de gemoedsbezwaarde na ingang van de uitkering, worden de uitkeringen gedurende de resterende periode voortgezet ten behoeve van de partner.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De regeling kent een pensioenleeftijd van 67 jaar en is een middelloonregeling. De toetredingsleeftijd is 21 jaar. Voor 2016 bedraagt het opbouwpercentage 1.875% (2015: 1,875%) van de pensioengrondslag. Het maximum pensioensalaris, de vaste bestanddelen van het inkomen, is gelijk aan het maximum premieloon als bedoeld in artikel 17 van de Wet financiering sociale verzekeringen.

Er is sprake van opbouw voor een levenslang partnerpensioen, dat 70% van het (haalbare) ouderdompensioen bedraagt. In de regeling zijn tevens premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid en flexibiliseringsmogelijkheden opgenomen.

Overgangsrechten optrek pensioenen (VPL)

In het reglement voor deelnemer geboren op of na 1 januari 1950 (55- reglement) zijn in hoofdstuk 11 de bepalingen opgenomen voor de overgangsrechten optrek pensioenen. Indien deelnemers aan bepaalde voorwaarden voldoen kunnen zij in aanmerking komen voor deze regeling. Deze regeling geeft een voorwaardelijke toezegging van extra ouderdompensioen en extra partnerpensioen (niet extra wezenpensioen) om het mogelijk te maken vóór de 67-jarige leeftijd al met pensioen te kunnen gaan. Voor de financiering van de overgangsregeling (optrekregeling) wordt vanaf 1 januari 2013 premie in rekening gebracht.

Per 1 januari 2014 is door CAO partijen, als gevolg van de gestegen levensverwachting in combinatie met de gedaalde rente, besloten de voorwaardelijke toezeggingen van extra ouderdompensioen en extra partnerpensioen met 25% te verlagen.

CAO-partijen in de betonproductenindustrie hebben besloten tot het afschaffen van de optrekregeling (VPL-regeling) per 1.1.2017. De voorwaardelijke aanspraken uit hoofde van de optrekregeling zijn ultimo 2016 omgezet in onvoorwaardelijke aanspraken. De beleggingen voor risico CAO-partijen zijn ultimo 2016 overgedragen aan het pensioenfonds en verantwoord onder Beleggingen voor risico fonds.

Toeslagverlening

De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks door het bestuur vastgesteld en is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Er bestaat geen recht op toeslagen. De premie bevat geen expliciete opslag ten behoeve van het toeslagbeleid. Bovendien wordt er door het pensioenfonds geen reserve aangehouden om in de toekomst toeslagen te kunnen verlenen. De voorwaardelijke toeslagen worden gefinancierd uit overrendementen.

De ambitie van de toeslagverlening is tot 1 januari 2017:

- a) een toeslag te verlenen op de pensioenaanspraken van deelnemers van maximaal het percentage tot op twee decimalen nauwkeurig van de gemiddelde loonontwikkeling in de bedrijfstak. Als referentieperiode voor de vaststelling van de toeslag wordt uitgegaan van de periode aanvangende 1 oktober van het afgelopen jaar tot 1 oktober van het jaar daarvoor;
- b) een toeslag te verlenen op de pensioenaanspraken van gewezen deelnemers en andere aanspraakgerechtigden van maximaal de stijging van het CBS-consumentenprijsindexcijfer, alle huishoudens. Als referentieperiode voor de vaststelling van de toeslag wordt uitgegaan van de periode aanvangende 1 juli van het afgelopen jaar tot 1 juli van het jaar daarvoor;
- c) een toeslag te verlenen op de pensioenrechten van pensioengerechtigden van maximaal de stijging van het CBS-consumentenprijsindexcijfer, alle huishoudens. Als referentieperiode voor de vaststelling van de toeslag wordt uitgegaan van de periode aanvangende 1 juli van het afgelopen jaar tot 1 juli van het jaar daarvoor.

De toeslagverlening als bedoeld onder b) en c) kan nooit meer bedragen dan de toeslagverlening als bedoeld onder a).

Het toeslagbeleid is gebaseerd op toekomstbestendige toeslagverlening. Het fonds verleent alleen een toeslag indien de beleidsdekkingsgraad per 1 januari van het kalenderjaar van het fonds zich boven de 110% bevindt. De hoogte van de toeslag is afhankelijk van de beleidsdekkingsgraad en de hierboven genoemde toeslagambitie. Hierbij wordt rekening gehouden met de wettelijke voorschriften voor toekomstbestendige toeslag.

Eventuele toeslag vindt plaats per 1 januari van enig jaar en wordt verleend over de pensioenaanspraken en pensioenrechten per 31 december van het laatste kalenderjaar, met inbegrip van eerder verleende toeslagen. Nadat de toeslag is verleend maakt de toeslag deel uit van de pensioenaanspraak of het pensioenrecht.

Feitelijke toekenning van toeslagen zal altijd eerst plaatsvinden na een daartoe door het bestuur genomen besluit.

In de afgelopen drie jaren zijn de pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen verhoogd met

	actieven	Inactieven
1 januari 2016	0,00%	0,00%
1 januari 2015	0,00%	0,00%
1 januari 2014	0,00%	0,00%

Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2017 geen toeslagen te verlenen.

7. Langlopende schulden (uit hoofde van VPL)

	2016	2015
Stand per 1 januari	26.420	18.546
Dotatie inzake premies	9.521	9.537
Rendementstoerekening	-103	24
Toekenning VPL-aanspraken	-37.220	-3.628
Kostentoerekening	-102	-59
Koopsom liquidatiesaldo Vut Beton	1.484	2.000
Stand per 31 december	-	26.420

Overgangsrechten optrek pensioenen (VPL)

Het fonds voert voor CAO-partijen de overgangsregeling voorwaardelijke extra aanspraken op ouderdoms- en partnerpensioenen uit. Het fonds ontvangt vanaf 2013 premie voor de overgangsregeling. De ontvangen premie blijft eigendom van CAO-partijen zolang nog geen inkoop van aanspraken op grond van de overgangsregeling bij het fonds heeft plaatsgevonden. Het fonds heeft daarom een schuld aan CAO-partijen.

De premie dient ter financiering van de jaarlijkse inkoop van aanspraken uit hoofde van de overgangsregeling. Aangezien de omvang van de jaarlijkse inkoop vooraf niet betrouwbaar kan worden vastgesteld is de vooruitontvangen premie in zijn geheel als langlopende schuld verantwoord.

CAO-partijen in de betonproductenindustrie hebben besloten tot het afschaffen van de optrekregeling (VPL-regeling) per 1.1.2017. De voorwaardelijke aanspraken uit hoofde van de optrekregeling zijn ultimo 2016 omgezet in onvoorwaardelijke aanspraken. De beleggingen voor risico CAO-partijen zijn ultimo 2016 overgedragen aan het pensioenfonds en verantwoord onder Beleggingen voor risico fonds.

8. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2016	31-12-2015
Te verrekenen premies	446	610
Derivaten met negatieve waarde	33.296	40.054
Belastingen en premies sociale verzekeringen	272	256
Beleggingskosten	414	351
Waardeoverdrachten	4	66
Advieskosten en controlekosten	188	124
Administratiekosten	259	-
Overige schulden	54	15
	34.933	41.476

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De actuele dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	31-12-2016	31-12-2015
Het tekort op FTK-grondslagen is als volgt:		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds	924.912	792.652
Buffers:		
S1 Renterisico	32.673	35.470
S2 Risico zakelijke waarden	107.914	96.280
S3 Valutarisico	13.704	10.202
S4 Grondstoffenrisico	19.623	17.002
S5 Kredietrisico	37.865	35.688
S6 Verzekeringstechnisch risico	29.622	25.469
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerrisico	-	-
Diversificatie effect	-88.125	-78.604
Totaal S (vereiste buffers)	153.276	141.507
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)	1.078.188	934.159
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	910.882	767.694
Tekort	-167.306	-166.465

Het pensioenfonds heeft ter afdekking van risico's derivatencontracten afgesloten. Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaard model van DNB toe, waarbij uitgegaan wordt van het vereist vermogen in evenwichtssituatie, gebaseerd op de strategische asset mix.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid
- premiebeleid
- herverzekeringsbeleid
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico en het valutarisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het pensioenfonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het pensioenfonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het pensioenfonds loopt nader toegelicht.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de portefeuille vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde van een belegging of verplichting verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2016		31-12-2015	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Duration van de vastrentende waarden (voor derivaten)	504.968	7,8	455.659	8,0
Duration van de vastrentende waarden (na derivaten)	580.174	22,4	495.727	22,1
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds	924.912	21,6	792.652	21,4

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van de beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur) daalt, waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het beleid van het pensioenfonds is gericht op het verkleinen van de "duration-mismatch". Dit wordt gerealiseerd door het kopen van meer langlopende obligaties in plaats van aandelen (aandelen hebben per definitie een duration van nul), binnen de portefeuille kortlopende obligaties vervangen door langlopende obligaties of door middel van renteswaps.

Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het pensioenfonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente (bijvoorbeeld Euribor). Hierdoor wordt de "duration-mismatch" verkleind, maar het pensioenfonds wordt wel afhankelijk van de ontwikkeling van de korte rente die het pensioenfonds aan de tegenpartij betaalt. Bij het afsluiten van een swap kunnen dus mismatchrisico's worden afgedekt en worden nieuwe risico's geïntroduceerd die gepaard gaan met dit soort instrumenten (zoals liquiditeit, tegenpartij en juridisch risico).

In 2015 is besloten om met ingang van juni 2015 het renterisico van de pensioenverplichtingen voor 55% af te dekken. Dit matchpercentage wordt bereikt door een combinatie van vastrentende waarden en discretionaire swaps. Als bandbreedte wordt een marge aangehouden van 5% naar beneden en naar boven. Elk kwartaal ultimo zal de fiduciair manager het matchpercentage monitoren en indien deze buiten de gestelde bandbreedte komt rebalancen naar het afgesproken matchpercentage. Hierbij vindt afstemming op de meest recente schatting van de pensioenverplichtingen plaats. Het matchpercentage wordt na de rebalancing passief beheerd. Hierdoor kunnen veranderingen in de verplichtingen en beleggingen gedurende het kwartaal resulteren in een afwijking van het beoogde match- en afdekkingpercentage. De renteafdekking per balansdatum, op basis van marktrente, bedraagt 52,0%.

BMO hanteert een zogenaamde 'bucket' benadering in het matchingbeleid, waarbij de matching van de verplichtingen plaatsvindt per mandje van looptijden van 5 jaar teneinde het risico van veranderingen in de rentetermijnstructuur zoveel mogelijk te elimineren. Er vindt geen automatische rebalancing op bucketniveau plaats.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
Resterende looptijd < 1 jaar	65.845	12,2	92.343	18,8
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	85.528	15,9	77.353	15,7
Resterende looptijd > 5 jaar	386.784	71,9	321.869	65,5
	<u>538.157</u>	<u>100,0</u>	<u>491.565</u>	<u>100,0</u>

Het in de balans verantwoorde saldo vastrentende waarden ad €419.692 (2015: €380.342) is niet gelijk aan het in bovenstaande tabel genoemde saldo vastrentende waarden. Dit wordt veroorzaakt doordat in deze paragraaf het doorkijk-principe wordt toegepast. Het verschil ultimo boekjaar is in onderstaande tabel nader gekwantificeerd:

(x € 1.000)	31-12-2016 EUR	31-12-2015 EUR
Vastrentende waarden balans	419.692	380.342
Rente derivaten	74.405	39.358
Valuta derivaten	1.650	-3.127
Overige derivaten	-	-
Convertibles	-	47.149
Staatsobligaties in commoditiesfonds	45.736	30.398
Overige	-3.326	-2.555
Totaal correctie "doorkijk principe"	118.465	111.223
Vastrentende waarden risicoparagraaf	538.157	491.565

De benodigde buffer voor het renterisico bedraagt €32.673 (2015: €35.470).

S2 Risico zakelijke waarden

Prijrsrisico

Prijrsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
Specificatie vastgoed beleggingen naar aard:				
Kantoren	10.567	18,5	11.462	20,0
Winkels	16.819	29,4	18.731	32,6
Bedrijfsruimten	1.101	1,9	2.004	3,5
Woningen	21.024	36,8	18.368	31,9
Overige*	7.638	13,4	6.866	12,0
	<u>57.149</u>	<u>100,0</u>	<u>57.431</u>	<u>100,0</u>

* Onder overige valt een bedrag van €2.278 onder Zorg vastgoed (2015: €2.098).

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
Specificatie vastgoed beleggingen naar regio:				
Europa	51.510	90,2	55.713	97,0
Noord-Amerika	4.419	7,7	1.718	3,0
Overige	1.220	2,1	-	-
	<u>57.149</u>	<u>100,0</u>	<u>57.431</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
Specificatie aandelen naar sector:				
Beleggingsinstellingen	1.082	0,4	1.202	0,6
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	57.799	20,8	42.783	20,6
Nijverheid en industrie	137.412	49,6	101.274	48,8
Handel	15.976	5,8	12.904	6,2
Transport en opslag	3.082	1,1	2.301	1,1
Nutsbedrijven	10.397	3,8	7.915	3,8
Overige dienstverlening	43.607	15,7	33.091	15,9
Andere instellingen	7.865	2,8	6.228	3,0
	<u>277.220</u>	<u>100,0</u>	<u>207.698</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
Specificatie aandelen naar regio:				
Europa	103.848	37,5	84.095	40,5
Noord Amerika	89.929	32,4	63.632	30,6
Overige Mature Markets	17.570	6,3	14.289	6,9
Asia Pacific	29.220	10,5	21.234	10,2
BRIC landen	19.809	7,2	12.649	6,1
Emerging Markets	7.108	2,6	4.517	2,2
Overig	9.736	3,5	7.282	3,5
	<u>277.220</u>	<u>100,0</u>	<u>207.698</u>	<u>100,0</u>

De benodigde buffer voor het risico zakelijke waarden bedraagt € 107.914 (2015: € 96.280).

S3 Valutarisico

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2016 circa € 404.320 (2015: € 337.022). De netto risicopositie bedraagt circa 7% (2015: 7%).

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valuta-derivaten	Nettopositie na afdekking 2016	Nettopositie na afdekking 2015
EUR	505.921	343.018	848.939	710.837
CHF	16.122	-15.699	423	296
GBP	34.729	-34.101	628	-329
JPY	542	-493	49	-72
USD	286.744	-272.542	14.202	23.438
Overige	66.183	-20.183	46.000	32.182
	<u>910.241</u>	<u>-</u>	<u>910.241</u>	<u>766.352</u>

De benodigde buffer voor het valutarisico bedraagt € 13.704 (2015: € 10.202).

S4 Grondstoffenrisico

De omvang van de buffer voor het grondstoffenrisico moet dusdanig zijn dat een waardedaling van 35% kan worden opgevangen voor dat deel van de portefeuille dat in grondstoffen is belegd.

De benodigde buffer voor grondstoffenrisico bedraagt € 19.623 (2015: € 17.002).

S5 Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het pensioenfonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het pensioenfonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar sector:				
Nederlandse overheidsinstellingen	59.039	11,0	59.457	12,1
Buitenlandse overheidsinstellingen	192.054	35,7	168.683	34,3
Beleggingsinstelling	35.009	6,5	34.733	7,1
Transport en opslag	4.068	0,8	3.558	0,7
Financiële instellingen (waaronder banken en verzekeraars)	148.567	27,5	111.017	22,6
Vastgoed	2.807	0,5	7.465	1,5
Nijverheid en industrie	51.252	9,5	54.068	11,0
Handel	5.152	1,0	5.559	1,1
Overige dienstverlening	39.599	7,4	41.357	8,4
Diversen	610	0,1	5.668	1,2
	<u>538.157</u>	<u>100,0</u>	<u>491.565</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Europa	377.045	70,0	334.535	68,0
Noord Amerika	105.548	19,6	113.515	23,1
Overige Mature Markets	5.628	1,1	7.653	1,6
Asia Pacific	8.852	1,6	13.243	2,7
BRIC landen	2.975	0,6	2.130	0,4
Emerging Markets	5.316	1,0	6.166	1,3
Overig	32.793	6,1	14.323	2,9
	<u>538.157</u>	<u>100,0</u>	<u>491.565</u>	<u>100,0</u>

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2016		31-12-2015	
		In %		In %
AAA	194.052	36,1	161.088	32,7
AA	69.651	12,9	79.511	16,2
A	38.348	7,1	48.031	9,8
BBB	76.327	14,2	86.679	17,6
Lower than B	69.713	13,0	64.853	13,2
Not rated*	90.066	16,7	51.403	10,5
	<u>538.157</u>	<u>100,0</u>	<u>491.565</u>	<u>100,0</u>

*Het saldo bestaat met name uit rentederivaten € 74.405.

De benodigde buffer voor het kredietrisico bedraagt € 37.865 (2015: € 35.688).

S6 Verzekeringstechnisch risico

Langlevenrisico

Het langlevenrisico is het belangrijkste actuariële (verzekeringstechnische) risico. Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van AG-prognosetafel 2016 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het pensioenfonds is om het overlijden- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het bestuur van het pensioenfonds heeft de ambitie om het pensioen te indexeren. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagtoezegging voorwaardelijk is.

Het beleid en de ambitie inzake toeslagverlening is weergegeven in de korte beschrijving van de pensioenregeling, opgenomen in de toelichting op de balans, punt 6 technische voorziening.

De benodigde buffer voor het verzekeringstechnisch risico bedraagt € 29.622 (2015: € 25.469).

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het pensioenfonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij.

Dit betreft per 31 december 2016 de volgende posten:

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
Koninkrijk der Nederlanden	58.901	59.341
Federale republiek Duitsland	53.888	38.443
Republiek Frankrijk	56.344	58.121
Verenigde staten	47.629	-

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Bij de bepaling van het vereist vermogen past het pensioenfonds het standaardmodel van de DNB toe. In dat model wordt het concentratierisico vooralsnog op nihil gesteld.

Overige niet-financiële risico's

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

S10 Actief beheerrisico

Het actief beheerrisico heeft betrekking op de ruimte om bij de uitvoering van het beleggingsbeleid af te wijken van de strategisch nageleefde portefeuille.

Het fonds heeft beoordeeld dat voor het actief beheerrisico geen buffer hoeft te worden aangehouden.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, haar bestuurders, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders, voor zover zij bestuurder zijn in het fonds.

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar paragraaf 7.13. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Administratiekosten

Inzake het voeren van de administratie van het fonds is een langlopende administratieovereenkomst met Syntrus Achmea Pensioenbeheer overeengekomen.

De overeenkomst zal gelden tot en met 31 december 2017.

Met het bestuur zijn afspraken gemaakt over de vergoedingssystematiek. Deze systematiek bestaat zowel uit vaste als variabele componenten. De vergoeding voor 2017 bedraagt circa €2,1 miljoen.

Vermogensbeheerkosten

Met de vermogensbeheerder Syntrus Achmea Real Estate & Finance B.V. is de beheerovereenkomst met 1 jaar verlengd tot en met 31 december 2017. In 2017 bedraagt de vergoeding circa €0,3 miljoen.

Met de vermogensbeheerder BMO Global Asset Management is een beheerovereenkomst voor onbepaalde tijd overeengekomen. Het contract kan jaarlijks worden opgezegd met een opzegtermijn van 3 maanden. De vergoeding over 2017 bedraagt circa €1,5 miljoen.

Derivaten

Voor de contractomvang van de derivaten wordt verwezen naar de toelichting op de balans, punt 1 toelichting beleggingen voor risico fonds, behorende tot de jaarrekening 2016.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per einde 2016 dan op grond van dit verslag kan worden verkregen.

7.6 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

9. Premiebijdragen voor risico pensioenfondsen (van werkgevers en werknemers)

	2016	2015
Werkgevers- en werknemersgedeelte	21.962	21.574
Aanvullende verzekering	150	113
FVP bijdragen	-	140
Premie oude jaren	3	434
	<u>22.115</u>	<u>22.261</u>
Inkoopsom toekenning VPL aanspraken	37.220	3.628
Mutatie inzake voorziening premiedebiteuren	251	-107
Afschrijving premiedebiteuren	102	-25
	<u>59.688</u>	<u>25.757</u>

De kostendekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2016	2015
Kostendekkende premie	30.491	27.903
Gedempte kostendekkende premie	19.675	20.391
Feitelijke premie (exclusief premie oude jaren)	22.112	21.827

De kostendekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2015 gepubliceerd door DNB).

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2016	2015
Actuarieel benodigde koopsom	24.709	23.465
Opslag voor uitvoeringskosten	1.359	1.200
Solvabiliteitsopslag	4.423	3.238
	<u>30.491</u>	<u>27.903</u>

De samenstelling van de gedempte premie is als volgt:

	2016	2015
Actuarieel benodigde koopsom	11.020	16.864
Opslag voor uitvoeringskosten	1.359	1.200
Solvabiliteitsopslag	1.973	2.327
Voorwaardelijke onderdelen	5.323	-
	<u>19.675</u>	<u>20.391</u>

Het fonds hanteert een financieringsbeleid dat uitgaat van een gedempte premie. De gedempte premie wordt geacht kostendekkend te zijn. De gedempte premie wordt analoog aan de kostendekkende premie berekend. De gedempte kostendekkende premie is berekend op basis van een verwacht rendement. De gehanteerde rendementscurve is gebaseerd op de maximaal toegestane parameters, waarbij de gehele curve met 0,1%-punt wordt verlaagd, uit oogpunt van evenwichtige belangenafweging. De gedempte premie maakt gebruik van de gemiddelde marktrente van de afgelopen 10 jaar, gebaseerd op de door DNB gepubliceerde termijnstructuren.

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

	2016	2015
Actuarieel benodigde koopsom	11.020	16.864
Opslag voor uitvoeringskosten	1.359	1.200
Solvabiliteitsopslag	1.973	2.327
Voorwaardelijke onderdelen	5.323	-
Opslag feitelijke premie	2.437	1.436
	<u>22.112</u>	<u>21.827</u>

10. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds

2016	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoed beleggingen	9.624	-5.466	-226	3.932
Aandelen	-	30.941	-520	30.421
Vastrentende waarden	5.255	25.929	-719	30.465
Derivaten	-	29.333	-230	29.103
Overige beleggingen	-113	5.667	-114	5.440
Toegerekende kosten*	-	-	-432	-432
	<u>14.766</u>	<u>86.404</u>	<u>-2.241</u>	<u>98.929</u>
Af: Rendementstoerekening VPL				103
				<u>99.032</u>
2015	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoed beleggingen	8.557	-2.850	-245	5.462
Aandelen	-	12.927	-437	12.490
Vastrentende waarden	5.186	-3.654	-827	705
Derivaten	-	-20.570	-111	-20.681
Overige beleggingen	35	-10.805	-218	-10.988
Toegerekende kosten*	-	-	-464	-464
	<u>13.778</u>	<u>-24.952</u>	<u>-2.302</u>	<u>-13.476</u>
Af: Rendementstoerekening VPL				-24
				<u>-13.500</u>

Transactiekosten zijn geen onderdeel van de kosten van vermogensbeheer. Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn tevens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen in 2016 € 971 (2015: € 1.073).

* In 2016 is een deel van de algemene kosten toegerekend aan de vermogensbeheerkosten. De vergelijkende cijfers zijn overeenkomstig aangepast.

11. Overige baten

	2016	2015
Vergoeding nakomende verplichtingen liquidatie Vut Beton	-	64

12. Pensioenuitkeringen

	2016	2015
Ouderdomspensioen	10.301	9.717
Nabestaanden pensioen	2.522	2.425
Wezenpensioen	77	94
Afkopen	390	504
	<u>13.290</u>	<u>12.740</u>

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 465,94 (2015: € 462,88) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

13. Pensioenuitvoeringskosten

	2016	2015
Bestuurskosten	201	190
Administratiekostenvergoeding	1.733	1.229
Controle- en advieskosten (excl. accountantskosten)	272	227
Accountantskosten	32	30
Contributies en bijdragen	48	41
Toerekening overgangsrechten (VPL)	-102	-59
Overig	22	14
	<u>2.206</u>	<u>1.672</u>

In 2016 is een deel van de algemene kosten toegerekend aan de vermogensbeheerkosten. De vergelijkende cijfers zijn overeenkomstig aangepast.

Honoraria onafhankelijke accountant

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2016			
Controle van de jaarrekening	36	-	36
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering*	-	65	65
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	<u>36</u>	<u>65</u>	<u>101</u>

De accountantkosten zijn voor € 8 (2015: € 8) toegerekend aan vermogensbeheerkosten.

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2015			
Controle van de jaarrekening	33	-	33
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering*	-	57	57
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	<u>33</u>	<u>57</u>	<u>90</u>

* De kosten voor fiscale advisering zijn geboekt onder controle- en advieskosten (excl. accountantskosten).

Deze werkzaamheden zijn zowel in 2016 als 2015 uitgevoerd door PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Bezoldiging Personeelsleden

Het fonds heeft zowel in 2016 als in 2015 geen personeel in dienst. De beheeractiviteiten worden op basis van een uitvoeringsovereenkomst verricht door personeel in dienst van Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. dan wel vermogensbeheerder.

Bezoldiging bestuurders

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten, overige kosten bestuur en overige bestuurskosten. De bezoldiging bestuurders en leden van de Raad van Toezicht en het verantwoordingsorgaan bedraagt in 2016 € 253 (2015: € 272), hiervan is toegerekend aan de vermogensbeheerkosten € 101 (2015: € 109).

Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

14. Mutatie technische voorzieningen

	2016	2015
Pensioenopbouw	23.350	22.174
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling	35.772	3.055
Rentetoevoegingen	-484	1.336
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-12.819	-12.213
Wijziging rentetermijnstructuur	86.644	55.610
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	1.110	1.013
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-13	-304
Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen	-1.300	-1.061
	<u>132.260</u>	<u>69.610</u>

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met -0,060% (2015: 0,181%), zijnde -€ 484 (2015: €1.336).

Het rentepercentage is afgeleid van de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2015.

Pensioenuitkeringen en afkopen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging rentetermijnstructuur

Jaarlijks wordt per 31 december de reële waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging overige actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Inkoop uit hoofde van VPL-regeling

In 2016 heeft inkoop plaatsgevonden inzake de VPL-regeling. Dit verhoogt de voorziening met € 35.772 (2015: € 3.055).

Overige wijzigingen

	2016	2015
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	-627	-1.788
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	364	954
Resultaat op mutaties	-1.037	-227
	<u>-1.300</u>	<u>-1.061</u>

Mutatie overige technische voorzieningen

	2016	2015
Rentetoevoeging Spaarfonds gemoedsbezwaarden	<u>1</u>	<u>1</u>

15. Saldo overdrachten van rechten voor risico pensioenfondsen

	2016	2015
Inkomende waardeoverdrachten	-251	-1.498
Uitgaande waardeoverdrachten	286	1.811
	<u>35</u>	<u>313</u>

	2016	2015
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	324	1.932
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-337	-2.236
	<u>-13</u>	<u>-304</u>

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN.

Het resultaat boekjaar is voor € 842 onttrokken aan de algemene reserve en voor € 11.769 toegevoegd aan de solvabiliteitsreserve.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie heeft de jaarrekening 2016 besproken in de vergadering van 9 juni 2017. Het jaarverslag is vastgesteld op 21 juni 2017.

Ondertekening bestuur voor akkoord

Amsterdam, 21 juni 2017

De heer G.W. van der Peijl,
Voorzitter

De heer H. Korthof,
Secretaris

De heer D.P. Slob,
Plaatsvervangend voorzitter

De heer H.J. Wuijten,
Plaatsvervangend secretaris

De heer J.C. Blom,
Bestuurslid

De heer S.J.H. Borghouts,
Bestuurslid

Mevrouw Y. Folkers,
Bestuurslid

De heer A. Jorna,
Bestuurslid

8 Overige gegevens

8.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie te Amsterdam is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 2.950.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 195.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van de artikelen 131, 132 en 133, omdat de verplichtingen niet volledig door waarden zijn gedekt.

In het herstelplan dat het fonds in 2016 heeft opgesteld, zal naar verwachting binnen de wettelijke termijn van 11 jaar de beleidsdekkingsgraad hoger zijn dan de vereiste dekkingsgraad, zonder dat daar aanvullende maatregelen voor nodig zijn. Het fonds heeft in 2017 een actualisatie van het herstelplan opgesteld, waaruit blijkt dat de beleidsdekkingsgraad vanaf 31 december 2016 binnen de wettelijke termijn van 10 jaar de vereiste dekkingsgraad bereikt.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Eindhoven, 21 juni 2017,

drs. M.B.H. Ceelaert AAG

verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

8.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie

---

Verklaring over de jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat wij hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016 van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie te De Meern ('de stichting') gecontroleerd. De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016;
- de staat van baten en lasten over 2016; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Betonproductenindustrie zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

---

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

---

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Amsterdam, 21 juni 2017

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door drs. H.C. van der Rijst RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2016 van Stichting Bedrijfstakpensioenfondsvoor de Betonproductenindustrie

---

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

9 Bijlagen

Bijlage 1: Nevenfuncties 2016

Nevenfuncties bestuur in 2016:

Naam	Nevenfuncties
Andre Jorna	Vergaderbezoeker VEB
Dick Slob	Lid Zakenvrienden van Gemiva Voorzitter Raad van Toezicht thuiszorgorganisatie Bestuurslid Stichting Betonindustrie Bestuurslid Stichting Parents 2 Parents Lid Klantenraad Syntrus Achmea Lid Raad van Toezicht BPF Houthandel
Govert van der Peijl	Voorzitter Rvt Bpf Houthandel Secretaris-Penningmeester Stichting Pensioenfonds De Hoop (in liquidatie) Leasemanager De Hoop
Henk Korthof	Voorzitter Gewest Fryslân (PvdA) Voorzitter Stichting Vrijwillig Vervroegde Uittreding voor de Kalkzandsteen en Cellenbetonindustrie (VKC) Vakbondsbestuurder FNV
Henk Wuijten	BPF Meubel (bestuurslid) PSS Pensioenstichting Security (bestuurslid) Lid College, College van kerkrentmeesters Protestantse gemeente te Vught Bestuurslidmaatschap in het BPF PSL
Johan Blom	Geen
Stef Borghouts	Zelfstandig interim professional Bestuurslid Bpf voor het Bakkersbedrijf
Yvonne Folkers	Bestuurslid namens pensioengerechtigden bij Bpf AVH Juridisch medewerker pensioenen IBB bij FNV

Nevenfuncties raad van toezicht in 2016:

Peter Priester	<p>Bpf Particuliere beveiliging, uitvoerend bestuurslid</p> <p>Bpf Meubel, uitvoerend bestuurslid</p> <p>Bpf Tandtechniek, voorzitter raad van toezicht</p> <p>StrategIM, DGA</p> <p>Xudoo BV, DGA</p>
Maas Simon	<p>Bpf Banden en Wielen, bestuurslid</p> <p>Bpf True Blue, Lid RvT</p> <p>Bpf Molenaars, Lid RvT</p> <p>Bpf VLEP, voorzitter RvT</p> <p>Bpf Slagers, voorzitter RvT</p> <p>StrategIM BV, DGA</p> <p>Xudoo BV, DGA</p>
Gerard Sirks	<p>Pf Horeca & Catering, lid BAC</p> <p>KCM, lid RvT</p> <p>PSF SPNG, Adviseur BAC</p> <p>BMO, lid KAR</p> <p>Sovereign Trust, bestuurslid</p> <p>Bpf Wonen, bestuurslid</p> <p>Bpf voor het Kappersbedrijf, bestuurslid</p>

Nevenfuncties verantwoordingsorgaan in 2016:

Bert Bodelier	Geen
Arend van de Burg	Kaderlid cao-partijen Betonproductenindustrie namens CNV Vakmensen
Arno van Riet	Voorzitter OR, Bruil Bouwgroep (tot 1-5-16)
Wim van der Linden	Adviseur Linden Concrete solutions
Jan van Mulligen	Geen
Wout Pieterse	Kaderlid cao-partijen Betonproductenindustrie namens FNV
Anton Rijkers	Lid van de ASA (Adviescommissie Sociale Aangelegenheden)

Bijlage 2 Begrippenlijst

AAF verklaring	Internationaal geaccepteerde auditingstandaard. Een dergelijke verklaring wordt afgegeven door de vermogensbeheerder, waarin wordt verklaard dat de interne beheersing van de processen op het gebied van vermogensbeheer afdoende zijn geborgd.
Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN)	Pensioenfondsen dienen te werken volgens een ABTN. Hierin zijn de financiële opzet van een fonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.
Asset Liability Management (ALM)	Het op elkaar afstemmen van de beleggingen, de verplichtingen en het premie- en toeslagenbeleid. Een ALM-studie wordt gebruikt om het meerjarig financieel beleid te optimaliseren uitgaande van verschillende economische scenario's.
Anw pensioen	Vrijwillige overlijdensverzekering (keuze uit drie vaste pensioenbedragen), onderdeel van de regeling van Bpf Beton.
Asset mix	Samenstelling van de beleggingsportefeuille, bijvoorbeeld aandelen, obligaties en onroerend goed.
Beleidsdekkingsgraad	De gemiddelde dekkingsgraad van de 12 maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.
Benchmark	Vergelijkingsmaatstaf. Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van een beleggingsportefeuille worden vergeleken.
Collective Defined Contribution (CDC)	Wordt ook wel collectieve beschikbare premieregeling genoemd. Hierbij wordt de hoogte van het pensioen gebaseerd op salaris en deelnemersjaren, alsof het een DB-regeling betreft. De premie ligt echter voor een groot aantal jaren vast. Blijkt de premie achteraf niet voldoende, dan zal de pensioenuitkering lager zijn dan aanvankelijk beoogd.
Commodities	Beleggingscategorie gericht op grondstoffen zoals graan, metalen en olie.
Corporate Governance	Goed ondernemerschap; o.a. integer en transparant handelen door het bestuur, alsmede goed toezicht hierop. Ook het afleggen van verantwoording over het uitgevoerde beleid en het toezicht hierop valt eronder.
Defined Contribution (DB)	Wordt ook wel beschikbare premieregeling genoemd. Niet het pensioenresultaat, maar de jaarlijkse premie staat vast. De hoogte van het pensioen afhankelijk is van de tijdens de opbouwfase betaalde premies en het rendement dat daar op is behaald.
Defined Benefit (DB)	Wordt ook wel "salaris-diensttijdregelingen" genoemd. De pensioenuitkering vooraf al vastligt. In Nederland gaat het dan om eindloon- en

middeloonregelingen. Daarin is de hoogte van het pensioen gekoppeld aan het salaris en aantal dienstjaren.

Dekkingsgraad	Procentuele verhouding tussen het aanwezige vermogen en de pensioenverplichtingen.
De Nederlandsche Bank (DNB)	DNB verzorgt het onafhankelijk (prudentieel) toezicht op pensioenfondsen.
Dispensatie	Vrijstelling van de verplichte deelneming aan de pensioenregeling van het bedrijfstakpensioenfonds.
Excedentpensioen	Pensioenaanspraken boven de basisregeling van Bpf Beton, betrekking hebbend op hetzelfde dienstverband.
Franchise	Vrijgesteld bedrag dat jaarlijks door het bestuur wordt vastgesteld. Pensioenopbouw vindt plaats over het loon boven de franchise.
Financieel Toetsingskader (FTK)	Het financieel toetsingskader is onderdeel van de Pensioenwet en stelt voorschriften aan premiehoogte en de omvang van de aan te houden reserves.
ISAE 3402	Internationaal geaccepteerde auditingstandaard. Met een ISAE 3402-verklaring wordt aangegeven dat het interne beheersproces adequaat is vormgegeven (verklaring type I) en functioneert (verklaring type II).
Liability Driven Investments (LDI)	Vanuit de verplichtingen gedreven beleggingen.
Outperformance	Er wordt een beter resultaat behaald dan de benchmark.
Partnerpensioen	Levenslange uitkering aan een nabestaande partner, vanaf het overlijden van de deelnemer.
Pensioengrondslag	Het deel van het pensioengevend loon boven de franchise. Over de pensioengrondslag worden aanspraken opgebouwd.
Pension Fund Governance (PFG)	Ofwel goed pensioenfondsbestuur. PFG stelt aan pensioenfondsen eisen op het gebied van transparantie, verantwoording, intern toezicht en zeggenschap.
Performance	Direct resultaat in de vorm van rente en dividendopbrengsten; indirect resultaat door waardeverandering van de portefeuille.
Rekenrente	Fictief rendementspercentage dat het belegde vermogen in de toekomst wordt geacht op te brengen.
Rentedekking	Financieringsvorm waarin de betaalde premies gelijk zijn aan de contante waarde van de aanspraak die in dat jaar begint.
Service level agreement (SLA)	In een service level agreement worden afspraken gemaakt over het niveau van de te leveren dienstverlening.

Solvabiliteit	Het vermogen dat op langere termijn aanwezig moet zijn om de verplichtingen te kunnen nakomen.
Toereikendheidstoets	Actuariële toets in hoeverre het pensioenvermogen voldoende is om de verplichtingen na te komen.
Underperformance UPO	Er wordt een slechter resultaat behaald dan de benchmark. Uniform Pensioenoverzicht. Iedereen die deelneemt aan een pensioenregeling krijgt van zijn pensioenuitvoerder jaarlijks een UPO zolang hij actief aan de regeling deelneemt. Het overzicht geeft aan hoeveel pensioen je ongeveer kunt verwachten bij pensionering en soms bij arbeidsongeschiktheid. En ook hoeveel je partner en kinderen aan pensioen uitgekeerd krijgen als je overlijdt.
Vastrentende waarden	Beleggingssoort waarvoor in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals obligaties, onderhandse leningen en hypotheek.
Voorbeleggen	Vastleggen van huidige rente- of aandelen niveaus voor toekomstige cash flows.
Voorziening pensioenverplichting (VPV)	De passiva van Bpf Beton, gelijk aan de waarde van de pensioenverplichtingen.
Waardeoverdracht	Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot zeker moment opgebouwde pensioenaanspraak, in het geval de deelnemer verandert van werkgever of verzekeraar.
Wittenveenkader	Het Witteveen kader is in Nederland een begrip bij de heffing van belasting. Het bepaalt hoeveel er jaarlijks voor de opbouw van een pensioen maximaal mag worden afgetrokken. Op die manier bouwt men een pensioen op zonder dat men daar bij de inleg van de premie al belasting over heeft betaald. Het betalen van inkomstenbelasting wordt naar later doorgeschoven. Het gaat dus om de politieke begrenzing van de fiscale facilitering van de pensioenopbouw.
Z-score	Mate waarin het werkelijke rendement van een fonds afwijkt van het rendement van de door het bestuur vastgestelde normportefeuille. Een positieve z-score geeft aan dat het rendement hoger was dan dat van de normportefeuille. De performancetoets betreft de cumulatieve z-score over de laatste vijf jaar.